ZSOLTÁRKULCS

A BREVIÁRIUM ZSOLTÁRAINAK RÖVID MAGYARÁZATA

A MAGYAR SZENTÍRÁS JEGYZETEIBŐL
ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

DR. CSÁSZÁR JÓZSEF
PÁPAI PRELÁTUS,
A SZOMBATHELYI PAPNEVELŐINTÉZET REKTORA

SZOMBATHELY
MARTINEUM KÖNYVNYOMDA R. T.
1939.

ZSOLTÁRKULCS

A BREVIÁRIUM ZSOLTÁRAINAK RÖVID MAGYARÁZATA

A MAGYAR SZENTÍRÁS JEGYZETEIBŐL
ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

DR. CSÁSZÁR JÓZSEF
PÁPAI PRELÁTUS,
A SZOMBATHELYI PAPNEVELŐINTÉZET REKTORA

SZOMBATHELY
MARTINEUM KÖNYVNYOMDA R. T.
1939.

Nihil obstat. ***Dr. Ladislaus Szendy,*** m. p. censor dioecesanus. — Num. 1189/1939. Imprimatur. Sabariae die 27. Maii 1939. ***Josephus Grősz,*** m. p. episcopus titularis Orthosien., administrator Apostolicus Sabarien.

ELŐSZÓ.

A papi zsolozsmának jelentékeny részét a zsoltárok képezik. Valamennyi Isten dicsőségét zengi. Alapgondolatuk: Isten imádása, dicsőítése, az Istenbe helyezett rendíthetetlen bizalom a szorongatás idején, alázatos bűnvallomás, hálaadás az Istentől vett jótéteményekért. Alig van az emberi léleknek olyan érzelme, mely a zsoltárokban hű visszhangra ne találna. Úgy az egyes embernek, mint az egyháznak belső és külső életében nincs olyan helyzet, amellyel a zsoltárok valamelyikét ne lehetne vonatkozásba hozni. Ez énekeket, melyek az ó-szövetségben Isten dicséretére szolgáltak, használta az Úr Jézus, használták az apostolok és megtartotta az egyház, mely liturgiájában igen nagy szerepet juttat a zsoltároknak, hivatalos imádságának, a papi zsolozsmának meg éppen a gerincét képezik a zsoltárok, melyeket a szentatyák is nagy becsben tartottak. Sz. Vazul szerint: Psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas movet"; sz. Ambrus szerint pedig: „In libro psalmorum est medicina quaedam salutis humanae".

A zsoltárok imádkozása tehát nagyon fontos a vallásos életre. Ezért érthető az egyház rendelete, mely szerint minden pap köteles a breviáriumban naponként elimádkozni a zsoltárok jelentékeny részét és pedig attente ac devote. Ennek a feltételnek

csak úgy tud helyesen megfelelni, ha a zsoltárokat megérti, ami nem mindig könnyű dolog. Nem szabad ugyanis elfelednünk, hogy a zsoltárok magukon viselik a keleti származás jellegét. Az élénk fantáziájú és tüzes természetű keleti ember másképp szemléli a természetet és természetfelettit, mint a nyugodt nyugati ember. E különböző gondolkozásmódnak megfelel a kifejezésmód is, amelyet mi sokszor túlzottnak tartunk. Azután nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a zsoltároknak nemzeti jellegük van, tehát az izraeliták álláspontjáról kell azokat tekintenünk. A zsidó, tekintettel arra, hogy Isten választott népe és a neki tett ígéretekre, nagy öntudattal bír, a többi népet mint az ő és mint Isten ellenségét tekinti.

A zsoltárok magyarázatánál figyelemmel kell lenni arra is, hogy a Vulgata szövege, melyből a breviárium zsoltárai vannak véve, gyakran jelentékenyen eltér az eredeti héber szövegtől. A Vulgata a hetvenes görög fordítást követi, amely bár hűségre törekszik, de a görög fordítók, mivel akkor még a zsidó betűk pontozás nélkül voltak, egyes szavakat félreértettek. Másrészről egyes helyeket túlságosan betűszerinti értelemben fordítottak és a héber nyelv fordulatait, szóképeit használták, amelyeknek a görög szövegben semmi értelmük nincs. Ezért egyes helyek értelmét nehéz visszaadni.

A zsoltárok tehát magyarázatra szorulnak. Nincs is hiány ilyen zsoltármagyarázatokban, de ezek vagy túlságosan nagy terjedelműek úgy, hogy a mindennapi breviáriumozásnál — már az idő hiánya miatt

— sem használhatók, vagy túlságosan rövidek és csak a zsoltár tartalmát jelzik egy-egy mondatban. Ezek arra jók ugyan, hogy a zsoltár alapgondolatát kifejezzék és megfelelő hangulatot keltsenek az imádkozók lelkében, de a zsoltárban előforduló nehézségeket nem oldják meg.

A „Zsoltárkulcs"-ban kerülve a két szélsőséget, olyan magyarázatot igyekeztem összeállítani, amely nemcsak a zsoltárok tartalmát jelzi, hanem röviden az azokban előforduló nehézségek megvilágítására is kiterjed és rövidségénél fogva a breviáriumozás közben is — minden nagyobb időveszteség nélkül — könnyen használható, aminek megkönnyítésére szolgál a füzet technikai kiállítása is.

A magyar szentírás szövegét idéző jelek közt közlöm.

A különböző szerzőknek egymástól többé-kevésbbé eltérő magyarázatai helyett az új magyar szentírás jegyzeteiből állítottam össze a „Zsoltárkulcs"-ot, amelyet szeretettel bocsátok paptársaim rendelkezésére abban a reményben, hogy az a zsoltárok megértését és így azoknak buzgóbb imádkozását legalább némileg elő fogja segíteni. Adja Isten, hogy így legyen!

Szombathelyen, 1939. április 26-án, sz. József pártfogásának ünnepén.

Dr. Császár József,
pápai prelátus,
a szombathelyi szeminárium rektora.

1. zs. A jámbor embert az Isten bőséges áldása kíséri, a gonoszra az Úr büntető ítélete vár.

Az első zsoltár a zsoltárok könyvének[1] rövid és találó bevezetése. Alapgondolata magában foglalja a zsoltárok könyvének, sőt az egész ószövetségnek erkölcstanát: Tartsd meg az Úr törvényét, mert a törvény megtartója az Istennek bőséges jutalmára számíthat, míg a gonoszra büntetés vár.

beatus: valóban boldog a megszentelő kegyelem birtokában.

... abire in consilia impiorum: a gonoszok tanácsán elindulni — azok tanácsát (életelveit) követni, azok életmódjára vetemedni.

... cathedra pestilentiae: a pestis székére leülni annyit jelent, mint az erkölcsi romlottság elveit hirdetni; a héberben *cathedra derisorum:* a gúnyolódók — (valószínűleg vallásgúnyolók, az isteni tanítás megvetői) — széke van; mivel ezek az emberiség pestisének tekinthetők, innen a hetvenes fordításban a cathedra pestilentiae; mindkét kifejezés azonos értelmű: miként a pestis megöli a

[1] A trienti zsinat a zsoltárok könyvét psalterium Davidicum-nak nevezi ugyan, de nem azért, mintha valamennyi zsoltár szerzője Dávid volna, hanem azért, mert azok nagyobb része tőle származik (nominatio de potiore). — Hogy mely zsoltároknak szerzője Dávid, azt nem lehet pontosan megállapítani. A latin (és görög) szöveg feliratai szerint 85, a héber szöveg szerint 73 zsoltár származik Dávidtól.

testet, úgy a vallásgúnyolók gonoszsága megöli a lelket.

in lege Domini voluntas eius: az Úr törvényének, a mózesi törvénynek állandó (die et nocte) tanulmányozása és pontos megtartása az ószövetségi tökéletesség eszményképe.

et erit tamquam lignum, quod ...: a hasonlat tárgya a palesztinai éghajlatból van véve: mivel kora tavasztól késő őszig ott nincs eső, csak azok a fák zöldelhetnek és hozhatnak gyümölcsöt, amelyek folyóvíz partján állnak. Miként a fa a folyóvízből új életerőt, nedveket merít, úgy az igazak lelke is életerőt merít a Szentlélek Istennek kiáradó kegyelméből.

tamquam pulvis: mint a por, a héber szerint mint a polyva, melyet a szél elvisz. A hasonlatot a zsoltáros a palesztiniai szérükről veszi, melyek rendszerint magasabb helyen és szabad ég alatt feküdtek és így a szél szabadon át- és átjárhatta őket.

... non resurgent impii in iudicio: meg nem állnak = elbuknak, szégyent, pusztulást látnak; az ítélet Istennek azt az ítéletét jelenti, amellyel a jámboroknak boldogságot juttat, a gonoszokra pedig büntetést mér; a sz. atyák szerint a világ végén bekövetkező ítéletet is jelenti.

... novit Dominus viam ... az út itt a jóknak és a gonoszoknak erkölcsi életmódját jelenti; az Úr ismeri azaz elismeri és megjutalmazza a jámborok életmódját.

... iter impiorum peribit: elvész az istentelenek ösvénye: pusztulásba vezet, jutalomra nem számíthat.

2. zs. A föld királyainak és nemzeteinek hiábavaló támadása az Úr s az ő Felkentje ellen. A Messiás örök születése, királyi méltósága, világuralma.

A 2. zsoltár a szó teljes értelmében messiási zsoltár. Tárgya a föld királyainak és nemzeteinek hiábavaló támadása az Úr és az ő Felkentje ellen, a Messiásnak a mennyei Atyától való örök születése és korlátlan világuralma. — Alakja drámai: egymásután beszél a zsoltáros, a lázadók, a Messiás, Isten és ismét a zsoltáros.

quare fremuerunt gentes ... inania: a n e m z e t e k a pogányok; i n a n i a: az Isten ellen lázongó népek c é l t a l a n d o l g o k a t terveznek, mert felkelésük sikertelen marad. Isteni ígéret biztosítja a jó ügy végleges győzelmét.

... reges terrae ... adversus Dominum et Christum eius: szép ellentét: a f ö l d k i r á l y a i támadnak az égi király ellen; — a F e l k e n t a Messiás.

qui habitat in coelis ... irridebit ... et subsannabit eos: a m e n n y e k b e n l a k ó az Isten, ki végtelen hatalmának tudatában csak k i n e v e t i és k i g ú n y o l j a ellenségeit.

... in ira sua et in furore suo ... conturbabit ... de türelme nem tart örökké, haragja felgerjed és ellenségeit rémület fogja el az isteni ítélet alkalmával.

... rex ... super Sion ... a beszélő személy a Vulgata szövege szerint a Messiás, a héber szöveg szerint pedig az Úr, aki a Messiást királlyá tette a

Sion felett, melyen a királyi palota (a templom) állott; tágabb értelemben jelenti Jeruzsálemet, mint a theokrácia székhelyét.

... praeceptum eius: az Úr r e n d e l e t e = az Úr szava; ezt a rendeletet a következő versek tartalmazzák, hol a beszélő személy a Felkent, aki az Úr szavát idézi.

... ego hodie genui te: ez a vers a Messiásnak az örök Atyától való örök születését tanítja; a m a i n a p a Fölkent születésének napja, az a nap, amelyen az örök isteni Ige, a második isteni személy az Atyától született; a m a szó itt az örökkévalóságra vonatkozik.

reges eos in virga ferrea... k o r m á n y o z d, a héber szerint z ú z d ö s s z e; a Messiás-király hatalmát és uralmát rajzolja, amely korlátlan és megdönthetetlen; aki ellene szegül, menthetetlenül elvész, ha előbb nem, az utolsó ítélet idején.

et nunc reges intelligite... a zsoltáros inti a föld királyait és fejedelmeit: ismerjék el hódolattal az Istennek és Fölkentjének hatalmát és ne lázongjanak az Úr és Fölkentje ellen.

apprehendite disciplinam: (a héber szerint) t a n u l j a t o k f e g y e l m e t = engedelmeskedjetek őszintén; mások szerint: „csókoljátok meg a Fiút", azaz hódoljatok az Isten Fiának.

... de via iusta: el ne vesszetek az i g a z ú t r ó l, a héber szerint: az úton.

cum exarserit... ira eius: az Úr haragjának fellobbanása az ő igazságos ítélete.

... qui confidunt in eo: az Istenben bízók a jámborok.

3. zs. Az Úr oltalmába vetett bizalom az üldöztetés közepette.

E zsoltár, melyet Dávid akkor szerzett, mikor fia, Absalom elől menekülni kényszerült, az Úr oltalmába vetett bizalmáról szól az üldöztetés közepette.

... multiplicati ... multi dicunt ... non est salus ... a zsoltáros fájdalmas felkiáltása: sok az ellensége és hívei közül is sokan vesztét jósolják.

... animae meae: hebraizmus = nekem.

... susceptor meus es: oltalmazóm vagy; a héber szerint: pajzs vagy körülöttem, ami a pajzs a harcos részére, az Isten Dávid részére.

... exaltans caput: valakinek fejét felemelni annyi, mint valakit hatalmassá tenni.

... de monte sancto: a szent hegy Sion hegye (l. 2. zs. magyarázatát), hol a frigyszekrény és a szentsátor volt.

ego dormivi ... ellenségeitől körülvéve is nyugodtan töltötte az éjjelt, mert az Úr megoltalmazta, nincs tehát oka félni az őt körülvevő ezernyi néptől.

... tu percussisti ... Dávid király saját tapasztalatai alapján mondja, hogy az Isten mindig megsegítette őt és mindenkor megalázta az ellene támadókat, tehát jelen nehéz helyzetében sem fordul hiába az Úrhoz.

... dentes peccatorum ... a bűnösök Dávid ellenségei; a bűnösök fogának összetörése megalázásukat és hatalmuk megsemmisítését jelenti; ugyanezt jelenti a héber szöveg: „mert állon (= arcon) sújtod valamennyi ellenségemet".

4. zs. Teljes bizalom az Istenben.

E zsoltár alapgondolata szoros kapcsolatban van a megelőző zsoltáréval. Dávid valószínűleg mindkettőt ugyanazon körülmények közt írta.

... Deus iustitiae meae: igazságom Istene; a zsoltáros azért nevezi az Istent így, mert szilárd a meggyőződése, hogy ő ártatlan, tehát az Úr segíteni fog rajta.

... dilatasti: a tágasság a megszabadítás a szorongatásból.

filii hominum: az emberek fiai Dávidnak elcsüggedt barátai (6. v.), kik megátalkodtak a kislelkűségben.

... vanitatem et ... mendacium: a hiábavalóság és hazugság valószínűleg a Dávid ellen szórt rágalmakat jelenti.

... sanctum suum: az Úr szentje maga a zsoltáros.

irascimini et nolite peccare: „ne vétkezzetek, bármint haragusztok": haragotokban ne kövessetek el vétket.

... in cubilibus vestris: nyugvóhelyeteken vagyis az éj csendjében, mely kiválóan alkalmas a nyugodt gondolkozásra.

... sacrificium iustitiae: igaz áldozat, mely a mózesi törvény követelményeinek megfelel.

... sperate in Domino: „az Úrba vessétek bizalmatokat"; a korholtak tehát nem a zsoltáros ellenségei, hanem türelmetlen barátai, kiket a vers második része sokan (multi) szóval jelöl meg.

signatum est ... szó szerint: „reánk van jegyezve arcod fényessége" = kegyesen tekintesz reánk.

a fructu frumenti ... „az ő gazdagítójuk csak gabonájuk, boruk és olajuk ...“; e vers Dávid ellenségeire vonatkozik, kik nagy jólétnek örvendenek ugyan, de gazdagságuk nem ér fel az Istenben bízó zsoltáros lelki békéjével.

... *in idipsum:* éppen azért alig hajtja fejét pihenésre, már el is alszik, mert az Úr különösen is őrködik felette.

5. zs. Dávid az Úr oltalmát kéri kegyetlen ellenségeinek haragja ellen.

Több magyarázó szerint ez a zsoltár a Saul-féle üldözés korából való.

... *auribus percipe:* „vedd füledbe Uram“ = kegyesen meghallgatni.

... *intellige:* megszívlelni.

intende scil. animam: figyelmét valamire irányítani.

mane: már korán reggel.

... *quoniam non Deus volens iniquitatem* ... a zsoltáros bizalmának megokolása: Isten gyűlöli a gonoszokat, de megoltalmazza az ártatlant.

neque habitabit ... *neque permanebunt* ... gonosz ember nem állhat meg az Úr Isten előtt (a templomban), mert ehhez csak a jámborság ad jogot.

... *mendacium:* a hazugság általában a nyelvvel elkövetett vétkeket jelenti.

virum sanguinum: a súlyos bűnökkel terhelt ember.

... *abominari:* útálattal visszautasítani.

... *in domum tuam* ... *ad templum sanctum* ...: az Úr hajléka a jeruzsálemi templomot, a templom általában a szent helyet jelenti.

Domine deduc ... „Uram, igazságodban te légy vezérem ellenségeim miatt"; a vers értelme: Uram, légy vezérem, mert igazságosságod megköveteli, hogy az ellenem leselkedők tervei csődöt mondjanak, sőt ők maguk is elvesszenek.

... *dirige* ... *viam meam* ... a héber szerint: „Tedd egyenessé utadat előttem" vagyis add, hogy akadálytalanul élhessek törvényed szerint; a következő vers a gonoszok bűnét és bűnhődését rajzolja.

sepulchrum patens ... „torkuk nyitott sír", melybe könnyen bele lehet esni és ott elpusztulni = rágalmaikkal sírba akarják taszítani az igazat.

... *linquis suis dolose agebant:* „nyelvük járása álnok"; a gonoszok álnok, hizelgő beszédeire vonatkozik.

decidant ... *expelle eos* ... *irritaverunt* ... „saját terveikben bukjanak meg, üzd el (t. i. színed elől) sok istentelenségük miatt őket, mert téged, Uram, haragra ingereltek"; a héber szerint: „fellázadtak ellened".

laetentur omnes ... „örvendezzenek mindazok, kik benned bíznak, lakjál bennük (a héber szerint: „oltalmazd meg őket"), hogy mindörökké vigadozzanak".

... *nomen tuum:* az Úr neve elvont kifejezés az „Úr" helyett.

6. zs. Bűnbánó imádság és Istenbe vetett remény.

Az első bűnbánati zsoltár.[1] Egyes magyarázók szerint ez a zsoltár Dávid panaszos imája a Saul-

[1] Ezek: 6., 31., 37., 50., 149. (Dávidtól), 101. és 109. (ismeretlen szerzőktől.) Arndt 17. o. 1. jegyzet.

féle üldözés napjaiban vagy bűnbánó könyörgése Bethsabéval elkövetett bűne miatt.

... ne in furore ... neque in ira ... „Uram ne feddj meg engem bosszúságodban és ne fenyíts meg haragodban" vagyis a te szigorú büntető igazságod szerint.

... infirmus ... az elernyedést és betegséget némely magyarázók szószerint veszik, mások a szenvedés általános jelképének tekintik.

... usquequo: kiegészítendő: „meddig k é s l e k e d e l" a bűnök megbocsátásával, a büntetések felfüggesztésével.

convertere Domine ... a szerző úgy beszél, mintha az Isten messzire eltávozott volna és könyörög hozzá, hogy térjen vissza irgalmával és ne engedje elveszni.

quoniam non est in morte ... a vers értelme: Istennek nem szolgál dicsőségére, ha a zsoltárost meghalni engedi, mert a halál után (a halál országában) az alvilágban az Urat senki sem dícsérheti. (Az ószövetség régibb felfogása.)

... infernus: jelenti általában az Isten színelátásából kizárt lelkek tartózkodási helyét; egyes helyeken a tartalom szerint jelentheti a tulajdonképpeni poklot, a limbus patrum-ot vagy a tisztítóhelyet is.

... confiteri: legtöbbször annyit jelent, mint dicsőíteni, Istent elismerni és dícsérni.

A szent szerző folytatja panaszát: a fájdalom, főleg az Istentől való elhagyatottság tudata éjjel-nappal könnyzáport csal ki a szent szerző szeméből.

turbatus est ... inveteravi ... „szememet a fájdalom homályossá tette"; m e g a g g o t t a m, azaz elgyengültem.

discedite ... exaudivit ... a következő versekben az imádság meghallgatása felett érzett öröm nyer kifejezést. Úgy látszik, a zsoltáros betegsége jobbra fordult úgy, hogy ellenségei, kik már-már halálát várták, reményükben szégyenletesen csalódtak.

7. zs. Dávid könyörög, hogy ellenségeitől megszabaduljon; ártatlanságát hangoztatja és üldözőinek vesztét várja.

I. — Domine ... in te speravi ... a zsoltáros könyörgő szava az Úrhoz.

... rapiat ... kiegészítendő: ellenségem: „hogy mint oroszlán, e l l e n s é g e m szét ne tépjen"; a héber szerint: ne szaggassa szét lelkemet (= engem), mint oroszlán. Ne tépjen szét úgy, hogy ne legyen, ki megszabadítson.

... si feci istud ... amit t. i. ellenségem rólam gondol vagy azokat a bűnöket, amelyeket a következő versben említ.

... decidam ... „essem el ellenségeim előtt erőtlenül, megérdemeltem". Értelme: érjen utol a méltó büntetés, ha gonoszat cselekedtem.

Ezután a zsoltáros arra kéri az Urat (7—10. v.), hogy mondjon ítéletet a bűnös pogány nemzetek fölött.

animam persequi: életére törni.

... conculcare in terra (= in terram) vitam meam ... életemet a földre tiporni = megölni.

... exaltare ... kiegészítendő: „kelj fel ellenségeim b ő s z d ű h e ellen".

... in finibus: amennyiben ellenségeim túllépik a megengedett határokat.

... *in praecepto:* kiegészítendő: „t é g y í t é l e t e t törvényed szerint".

synagoga populorum ... in altum regredere ... „gyüljék köréd a népek serege és foglald el feletttük magas helyedet, h o g y megítéld, Uram, a népeket"; a n é p e k s e r e g e a megítélendő pogányok; a zsoltáros arra kéri az Urat, térjen vissza bírói székébe (= magas helyére), melyet látszólag elhagyott úgy, hogy a világ nemzetei oly sokáig büntetlenül elnyomhatták a választott népet.

iudica me ... a pogány nemzetek megítélése mellett a zsoltáros saját igazságának elismerését kéri az Úrtól: „ítélj meg, Uram, igazságom szerint és ártatlanságom szerint (kiegészítendő:) m o n d j í t é l e t e t felettem".

consumetur ... diriges ... „szünjék meg az istentelenek gonoszsága és vezéreld az igazat a jóra, igazságos Isten, te a szívek és vesék vizsgálója!" A régi népies felfogás a szívet és a vesét a lelki élet középpontjának tekintette.

II. — A zsoltár második része az Istenbe vetett bizalom kifejezése.

... *patiens ...* türelmes és irgalmas, azért Isten megbocsát és nem haragszik mindíg, napról-napra.

nisi conversi fueritis ... az Isten mint diadalmas hős készül a megátalkodott bűnösök megbüntetésére.

... *vasa mortis ... sagittas suas ardentibus effecit:* „nyilait tüzesekké teszi"; a h a l á l o s fegyverek az Úr tüzes n y i l a i: a villámok. (Keleten a gyújtó nyilak nagy szerepet játszottak).

ecce parturiit ... a gonoszok minden terve az Isten előtt hiábavalóság, nyomorúság és hazugság; „íme, ő igazságtalanságot vajudott: fájdalmat

fogant és szült gonoszságot. Vermet nyitott és kiásta mélyre s beleesett az önásta gödörbe".

convertetur ... „saját fejére hullott vissza bűne és gonoszsága visszaszállt önnön feje tetejére".

confitebor ... a zsoltáros annyira bízik az Úr igazságos ítéletében, hogy megszabadulásáért már előre hálát ad az Istennek.

8. zs. Istennek a teremtés műveiből kisugárzó nagysága. A zsoltáros csodálkozó hálaadása az ember nagy méltósága miatt.

quoniam elevata est ... *ex ore infantium* ... Isten felségét, mely az egész eget eltölti, a természet szemléléséből a gyermek is könnyen felismerheti és magasztalhatja; a kisdedek és a csecsemők általában az ártatlan gyermekek, kik megszégyenítik az Isten ellenségeit.

... *lunam et stellas* ... itt a csillagos éjjelen a holdat és a csillagokat szemléli a zsoltáros, míg a nap a 18. zsoltárban csodálatának tárgya.

quid est homo ... áttér az ember méltóságának magasztalására.

... *filius hominis* ... = az ember.

... *visitas eum:* meglátogatod = gondját viseled; a héber szerint „reá tekintesz".

... *paulo minus* ... „kevéssé tetted őt kisebbé az angyaloknál".

... *oves, boves* ... *pecora campi:* a kis és nagy állatok, valamint a mező vadjai, az ember uralkodik minden teremtett dolog felett.

A zsoltár a bevezető gondolatnak lelkesült ismétlésével ér véget.

9. zs. Isten irgalmának magasztalása, mert választott népét ellenségeitől megszabadította.

I. — A zsoltáros örvendező szívvel hálát ad az Úrnak.

confiteri: legtöbbször annyit jelent, mint dícsérni, Istent méltóképen elismerni.

... mirabilia tua: Isten csodatettei azok a nagy tettek, amelyekkel népét megmentette szorongatott helyzetéből.

... in te ... a te birtokodban, a te védelmed alatt.

in convertendo ... retorsum ... „mert ellenségeim meghátráltak".

... a facie tua: színed előtt.

... fecisti iudicium ... et causam ... iudicas iustitiam: ügyemet, mint igazságos bíró, kezedbe vetted és igazságosan ítéltél.

increpasti gentes et periit impius ... a nemzetek megdorgálása a pogányok megbüntetése; az istentelen szintén a pogányok összesége.

inimici defecerunt frameae ... „az ellen kardja végleg lehanyatlott".

... cum sonitu: hanggal együtt; „miként a hang, úgy tünt el emlékük".

... paravit in iudicio thronum suum: „ítéletre készen tartja trónusát"; az Úr az egész világ igazságos bírája; az egyes pogány nemzetek felett végrehajtott ítélet itt világ-ítéletté lesz; Isten ítéleteit szigorú igazságosság jellemzi.

... pauperi ... a szegény, továbbá azok, kik az Úr nevét ismerik, az Úrban bízó választott nép.

... *adiutor in opportunitatibus, in tribulatione:* „szorongatásai között alkalmas időben segítője".

II. — ... *qui habitat in Sion* ... Istennek földi lakása az ószövetség korában a jeruzsálemi templom volt.

... *studia* ... annyi, mint opera: Isten tettei.

... *sanguinem eorum* ... „mert megemlékezett róluk, ki számon kéri a vért"; Isten megbüntette a néppel szemben elkövetett kegyetlenségeket.

miserere ... a könyörülj ige óhajtó alakja valószínűleg költői forma, mert a szent szerző a zsoltár többi részében Isten segítségét már nem kéri, hanem azért hálát mond.

... *humilitatem meam de* ... az ellenség által okozott megaláztatás: „nézd, megalázott az ellen!"

... *de portis mortis* ... a halál kapui a halál veszedelme, a végső veszedelem.

... *laudationes* ... Isten dicsérete az ő dicső művei.

... *filiae Sion* ... = Jeruzsálem (= Sion) egész lakossága; mivel a régi keletiek a város kapuiban tartották minden nyilvános összejövetelüket, a zsoltáros az Istent a legnagyobb nyilvánosság előtt akarja dicsőíteni.

... *infixae sunt gentes in interitu* ... „a maguk ásta verembe sülyedtek a nemzetek".

... *in finem* ... mindvégig, egyszersmindenkorra.

... *patientia pauperum* ... a szegények az elnyomott zsidók, kiknek ügyét az Isten nem felejtette el; „nem vész el örökre a szegények reménye".

... *non confortetur homo* ... „ember ne legyen elbizakodott", vagyis ne diadalmaskodjék a gyenge ember (a pogányság) az Isten ügye felett.

constitue Domine legislatorem ... „rendelj, Uram, föléjük törvényhozót (szigorú urat), hadd tudják meg a nemzetek (a pogányok), hogy csak gyarló emberek.

III. — (A zsidók szerint 10. zsoltár.) A bűnösök vakmerősége s a rájuk váró isteni büntetés.

ut quid ... *despicis* ... „miért tekintesz félre?" (a h. szerint: miért rejted el t. i. segítségedet?); a zsoltáros türelmetlenül várja az Isten segítő közbelépését az elnyomottak érdekében.

... *impius* ... istentelen, gonosz; a h. szerint: uzsorás.

... *incenditur pauper* ... „tűz égeti a szegényt": gyötrődik a szegény, míg a gonosz kevélykedik; a vers utolsó része a szegények átkát fejezi ki: „fogják meg őket saját kigondolt terveik!"

quoniam laudatur peccator ... *iniquus benedicitur:* „hisz dicsekszik lelke kívánságaival a gonosz és boldognak mondják az istentelent"; a gonosz ember lelkének kívánságai az ő vagyona vagy gonosz vágyai, melyeket egyáltalán nem titkol; az istentelent, a h. szerint az uzsorást.

... *in conspectu eius* ... „előtte nincsen Isten".

... *inquinatae sunt viae* ... a gonosz ember utai (életiránya) szennyesek.

auferuntur iudicia tua ... „messze vannak (a h. szerint: előtte magasak) tőled ítéleteid" = a gonosz ember nem éri fel ésszel Isten ítéleteit.

... .*dominabitur:* „mind leigázza ellenségeit"; a h. szerint: ellenségére fúj (megveti vagy elszéleszti őket).

dixit in corde suo ... így szól szívében = ezt

gondolja; a gonosz ember azt hiszi, hogy minden bajtól örökre ment lesz.

... non movebor ... „én meg nem ingok"; az uzsorás beszédének jellemzése.

... sine malo: „baj nélkül maradok".

... sub lingua eius ... „nyelve alatt (= szájában) fájdalom és gonoszság"; az uzsorás beszéde a szegényre nézve csak gonoszság és fájdalom.

sedet in insidiis ... „gazdagokkal lesben ül a rejtekben ..."; a zsoltáros a következő versszakban az uzsorást a prédájára leső rablóhoz, ragadozó oroszlánhoz és vadászhoz hasonlítja.

dixit in corde suo ... a gonosz uzsorás elbizakodottságának ismételt megnyilatkozása: bízik abban, hogy az Isten nem törődik bűnös üzelmeivel.

IV. — A zsoltáros könyörgő imája.

... exaltetur manus tua ... „emeld fel kezedet" = mutasd meg büntető hatalmadat.

propter quid ... a zsoltárosnak méltatlankodó kérdése (célzással a 3. és 4. versre).

... tradas eos in manus tuas: „juttasd tehát tenkezedbe őket" = keritsd kézre a gonoszokat.

tibi derelictus ... orphano ... „magát a szegényembert reád bizza, az árvának te vagy a segítője"; az árva szintén a sanyargatott szegényt jelenti.

contere brachium peccatoris ... „törd össze a bűnösnek s a gonosznak karját"; a kar a hatalom jelképe; a vers második tagjának értelme az a kérés, hogy az Isten a bűnöst bűnével együtt nyomtalanul semmisitse meg.

... peribitis gentes ... „pusztuljatok országából, ti nemzetek"; a zsoltáros már nem az uzsorásnak, hanem pogány nemzeteknek vesztét kívánja, kik az Úr országát, a Szentföldet hatalmukban tartják.

... praeparatio = desiderium ...
iudicare pupillo ... ut non apponat ... „hogy árvának és elnyomottnak igazságot tégy, s ember többé a földön el ne bizakodjék".

10. zs. Bizalom az Úrban. A bűnösök veszte.

A zsoltár egy ártatlanul üldözött jámbor ember rendíthetetlen bizalmának kifejezése az Isten iránt; de a szerző nemcsak a saját nevében beszél, hanem általában az igazak érzelmeit fejezi ki.

... quomodo dicitis ... a zsoltáros jóakaratú, de csüggeteg barátait szólítja meg, kik őt menekülésre akarják bírni.

... sicut passer: „menekülj, mint madár a hegyekbe?" a hegyek az üldözöttek menedékei.

... in pharetra ... tegezbe (a h. szerint: íjra).

... in obscuro ... sötétben = csellel; az igaz ellen szőtt ármányoknak megkapó, élénk rajza.

... quae perfecisti ... Isten végzései az erkölcsi világrend törvényei, melyeket a gonoszok semmibe sem vesznek.

... iustus quid fecit? „az igaz akkor mit tehet?" a zsoltáros aggódó barátai kérdik: ha minden rend összeomlik, mit tehetne a magára maradt igaz?

... in templo sancto suo ... az Úr szent templomán az Istennek égi lakását érti a sz. szerző.

... palpebrae eius interrogant ... „szempillái vizsgálják az emberek fiait".

... odit animam suam: „önlelkét gyűlöli, ki gonoszságot szeret"; a bűnös saját magának legnagyobb ellensége, mert önmagát dönti végromlásba.

pluet ... laqueos; ignis et sulphur et spiritus

procellarum ... „tőröket hullat a bűnösökre"; a t ő r ö k, k é n k ö v e s t ű z és s z é l v i h a r a gonoszokat sújtó isteni ítéletnek jelképei és eszközei.

... *pars calicis eorum:* k e l y h ü k o s z t á l y r é s z e = osztályrészük.

Az utolsó vers az Isten igazságosságának ismételt hangoztatása.

11. zs. A gonoszok álnoksága és felfuvalkodottsága közepette az Úr megőrzi a jámrokat.

A zsoltáros fájdalmas panasza szószegő, álnok emberek ellen irányul.

... *deficere* = *diminui:* ... „pusztulnak a szentek".

... *diminutae sunt veritates* ... „a hűség megfogyatkozott az emberek fiai közt".

vana ... h i á b a v a l ó s á g az álnok, igazságtalan beszéd (4. v.) és az istenkáromlás (5. v.).

... *labia dolosa* ... *in corde et corde* ..., hebraizmus: „álnok ajakkal, kétszínűen szólnak".

disperdat ... *et linguam magniloquam:* „pusztítson el az Úr minden álnok ajkat és kevélyen beszélő nyelvet"; a zsoltáros átokszava.

qui dixerunt ... a gonoszok vakmerő és káromló beszéde: „kik így szólnak: nyelvünkkel diadalmaskodunk, v e l ü n k (szó szerint: tőlünk) van az ajkunk, urrá ki lesz rajtunk" (quis noster Dominus est?) = beszédeink segítségünkre vannak, ezeknek senki sem állhat ellen.

propter miseriam ... az igazságos Isten szava,

mellyel az elnyomott szegényeket segítségéről és a gonoszokat sújtó ítéletéről biztosítja.

ponam in salutari ... „biztonságba helyezem, bizalomra gerjesztem őket".

eloquia Domini argentum igne examinatum ... az Úr szava az Istennek segítséget igérő szava az előző (6.) versben; „az Úr szava tiszta szó, tűzben megpróbált ezüst, salaktól elválasztva, hétszeresen megtisztítva"; a zsoltáros az Úr szavát tűzben megpróbált és hétszeresen azaz tökéletesen megtisztított ezüsthöz hasonlítja; az ókori népek pénzeinek az anyaga többnyire az ezüst volt.

... *custodies nos a generatione* ... „megőrzöl e nemzedéktől mindörökre minket", t. i. a zsoltár elején (2—5. v.) leírt álnok nemzedéktől.

in circuitu ... „bár köröskörül istentelenek járnak, Fölséged szerint felmagasztalod az emberek fiait"; Fölséged: Istennek fölséges határozatai.

12. zs. Bizalmas könyörgés nagy veszedelemben.

usquequo ... *oblivisceris* ... a zsoltáros fájdalmas panasza, ki már-már azt hiszi, hogy az Isten végleg megfeledkezett róla és átengedte őt ellenségei kénye-kedvének.

... *avertis faciem tuam* ... Isten arcának elfordítása kegyelmeinek elvonását jelenti.

... *consilia* ... „meddig kell gondokat hordoznom lelkemben, fájdalmat minden nap szívemben?"; a gondok a nyomorúságból való szabadulás gondjai.

... *inimicus* ... a szövegből nem tűnik ki, hogy az ellenség idegen nemzet-e, vagy a zsoltáros

személyes ellensége? Az utóbbi felfogás valószínűbbnek látszik.

respice ... Istenhez intézett könyörgés.

illumina oculos meos ... „ragyogtasd fel szememet", melyet a sok gond és fájdalom már egészen elhomályosított.

... *si motus fuero* ... „hogy meginogtam".

ego autem in misericordia tua speravi ... „én azonban bízom a te irgalmadban"; a zsoltáros bizalmának megható jele, hogy még mielőtt az Úr meghozta volna a kért segítséget, már is hálaéneket zeng az Istennek.

exsultabit ... *in salutari tuo* ... „szívem ujjong, mert megszabadítasz".

13. zs. Az istentagadók megátalkodott gonoszsága. A jámbor zsoltáros feltétlen bizalma az Úrban.

E zsoltár igen csekély változatokkal megegyezik az 52. zsoltárral. A főkülönbség az, hogy a 13. zsoltár Istent az „Úr"-nak (héberül: Jahve) mondja, az 52. zsoltár pedig mindenütt „Isten"-ről (h.: Elohim) beszél.

dicit insipiens in corde suo ... szívében szól = gondolkodik; e s z t e l e n általában erkölcsi értelemben használtatik; úgylátszik, az itt szereplő istentagadók gonosz zsidók, mert az Úrtól „elfordultak" (3. v.).

... *in studiis suis* ... törekvéseikben.

... *non est usque ad unum:* „nincs egyetlen egy sem"; a vers értelme = a gonoszok minden cselekedete romlott és az Isten előtt utálat tárgya; ez a romlottság pedig nem szórványos, hanem általános.

... super filios hominum ... az ember fiai nemcsak a bűnösök, hanem az egész emberiség.

... intelligens ... okos, ellentéte az oktalannak = jámbor.

... declinaverunt simul inutiles ... elfordultak t. i. az Isten törvényétől; a zsoltáros (költői túlzással) azt mondja, hogy az Isten nem talál a földön jámbor embert.

sepulchrum patens est ... „torkuk nyitott sír ..., szemük előtt nincs Isten félelme"; az egész részlet megkapó rajza a gonoszok álnokságának és erőszakosságának.

nonne cognoscent ... „nemde mind értelmetlenek, kik gonoszat tesznek s eszik népemet, mint a falat kenyeret"; értelmetlenek: nem gondolnak az Isten igazságos büntetésére; népemet: a zsoltáros az ártatlanul szenvedő választott nép ügyét egészen a magáénak tekinti.

... illic trepidaverunt ... „félnek, ahol félni nem kell"; a gonoszok vakmerő elbizakodottságát kétségbeesés és rémület váltja fel: ott is fognak félni, ahol a félelemre semmi ok sem lesz.

... generatio iusta ... az igaz nemzedék a jámbor zsidó nép.

... consilium inopis ... a szűkölködő szándékai a szorongatott zsidóságnak (vagy a zsoltárosnak) a megszabadulásra irányuló törekvése.

quis dabit ex Sion ... a Sion az ószövetségi rend középpontja; a vers fordítása a h. szöveg alapján: „bárcsak eljönne Izraelnek segítsége Sionból! Ha majd az Úr jóra fordítja népe sorsát ...", a Hetvenes görög fordítás és a Vulgata szerint: ha majd az Úr megszabadítja népét a fogságától stb.

14. zs. Az ószövetségi jámbor ember rajza.

... quis habitabit ... e vers a jámbor embert érdekes költői képpel, mint az Isten vendégét írja le. Keleten a vendégjog a sértetlenséget és a házigazda oltalmát is biztosítja a vendégnek; a vers értelme tehát: ki élvezheti az Isten oltalmát?

... tabernaculum ... az Isten sátra egyes magyarázók szerint a szent hegyen (Sion hegyén) Dávidtól felállított szentsátor; de valószínűbb, hogy e kifejezéssel a zsoltáros csak a vers első részének költői képét folytatja.

A továbbiakban az ószövetségi tökéletes ember jellemzése van adva szép fokozással.

... in corde suo ... „igazat gondol szívében": nemcsak külső tetteiben, hanem lelkületében is őszinte.

... opprobrium non accepit ... „embertársa gyalázásának hitelt nem ad".

ad nihilum deductus est ... „aki előtt a gonosz nem ér semmit, de nagyra tartja azokat, kik az Urat félik".

qui iurat ... „ki ha esküszik felebarátjának, meg nem csalja", vagyis a jámbor ember megtartja esküjét és fogadalmát, ha áldozatába is kerül.

... ad usuram ... „pénzét nem adja kamatra"; a mózesi törvény csak a zsidóknak adott kölcsön után tiltotta a kamatszedést, míg a pogányoknak adott kölcsön után azt határozottan megengedte (Móz. II. 24.; III. 25., 36. sk.); ez a zsoltár azonban általánosságban azt mondja az igazról, hogy nem szed kamatot.

qui facit haec ... t. i. az előző (2—5.) versekben leirtakat.

... *non movebitur* ... „meg nem inog soha sem": mindenkor élvezni fogja az Istennek biztos oltalmát.

15. zs. Hálaima az Isten csodálatos szeretetéért.

... *bonorum meorum non eges* ...: javaimra szükséged nincs; itt az a gondolat nyer kifejezést, hogy az Isten önmagának tökéletesen elegendő, teremtett dolog nem növelheti boldogságát.

sanctis ... „a szentekkel, kik az Úr országában vannak, csodálatosan kielégíti minden óhajtásomat"; a szentek az Úr országában (Palesztinában) élő jámborok, kikben a zsoltáros (illetve a Messiás, kinek nevében beszél) csodálatos örömöt talál.

multiplicatae sunt infirmitates ... „sok gyötrődése van azoknak, kik más isten után futkosnak": az igaz Istentől elpártoltak boldogtalansága.

non congregabo ... „nem veszek részt véres áldozataikban (szó szerint: véres gyülekezeteikben), nevüket sem veszem ajkamra".

... *pars* ... *calicis mei* ... a szentírásban gyakori képes beszéddel a zsoltáros az Istent házigazdának tekinti, ki minden vendégének (minden embernek) kelyhébe önti a borát (sorsát).

funes ... „a mérő zsinór pompás részt (= termékeny vidéket) juttatott nekem".

... *haereditas mea praeclara* ... a pompás örökség = termékeny vidék; a vers értelme: igen termékeny föld lett osztályrészem; a termékeny

föld és a pompás örökség az Igéret földje, de egyúttal az Isten bőséges áldásának jelképe.

benedicam Dominum ... „áldom az Urat, ki ezt megértette velem, veséim még éjjel is erre intenek engem"; a zsoltáros hálát ad az Úrnak a tőle nyert törvényért és a helyes életszabályok ismeretéért; a vesék a keleti népies felfogás szerint a szellemi életnek középpontjai.

providebam Dominum ... „szüntelenül magam előtt látom az Urat, hisz ő áll jobbomon, hogy meg ne inogjak" = mindig szem előtt tartom az Úr törvényét, ezért mindenkor bizton számíthatok az Isten oltalmára.

... *lingua mea* ... nyelvem, a h. szerint: dicsőségem, azaz lelkem.

... *adimplebis me* ... „színed előtt örömmel töltesz el engem és jobbodon mindvégig gyönyörűségem leszen".

A zsoltárnak szorosan vett messiási részletét az utolsó versek (a 9-től) képezik.

16. zs. Könyörgés az Úrhoz, hogy a benne bízót erőszakos ellenségeitől szabadítsa meg.

... *exaudi* ... *iustitiam meam* = *deprecationem (iustam);* a zsoltáros több változatban ártatlanságát hangsúlyozza, mely azonban nem menti meg őt ádáz ellenségeinek gyűlöletétől.

auribus percipe ... „vedd füledbe nem álnok ajkam imáját".

de vultu tuo ... *oculi tui* ... „szívemet megvizsgáltad, éjjel is kutattad", megvizsgáltad szívemnek legtitkosabb gerjedelmeit is.

ut non loquatur ... „szájam nem beszélt emberek dolgáról", a zsoltáros az emberek gonosz cselekedeteire gondol, melyekről nem akar beszélni.

... *vias duras:* „ajkad ígéiért megtartottam a kemény utakat" vagyis az Istennek nehezebb parancsait is.

perfice gressus meos ... szó szerint: tedd szilárddá lépteimet ösvényeiden = „add, hogy ösvényeiden szilárd léptekkel járjak és meg ne inogjon a lábam".

mirifica misericordias tuas ... „mutasd meg csodás irgalmadat ..."

... *ut pupillam oculi* ... *sub umbra alarum* ... a szent szerző két kedves beszédképben fejezi ki az Isten oltalmazó szeretetét és gondviselését a benne bízók iránt: az Úr megőrzi őket mint szemefényét és mint az anyamadár, szárnyai alá veszi őket.

... *animam meam* ... lelkemet: hebraizmus = engem.

... *inimici* ... *circumdederunt* ... „mert ellenségeim körülkerítenek", a h. szerint: körülvesznek halálos ellenségeim.

adipem suum concluserunt ... „bezárják kövér szívüket", t. i. a részvétnek minden megnyilvánulása elől.

projicientes ... „kivetettek s íme körülvesznek, reám szegzik szemüket, hogy földre terítsenek".

susceperunt me ... „reám lesnek, mint a prédára kész oroszlán s mint a rejtekhelyén meghúzódó oroszlánkölyök".

A továbbiakban (13—15. v.) a zsoltáros az Isten igazságos büntetését kéri ellenségeire, önmagára pedig az Úr kegyes áldását.

... praeveni eum ... előzd meg = ronts az ellenségre.

... frameam ... Isten k a r d j a: az Isten büntető hatalma, melyet az Úr egyidőre látszólag átengedett ellenségeinek: „v e d d e l kardodat kezed ellenségeitől".

Domine a paucis ... „válaszd el őket, Uram, éltükben azoktól, kik csekély számban vannak a földön; hasuk tele van j a v a i d d a l".

saturati sunt ... „bőségesen vannak magzataik és gyermekeikre hagyják, amijük marad".

ego autem ... a gonoszok megbüntetésével ellentétben a zsoltáros a maga számára az Isten áldását és jutalmát reméli: „én azonban igazságban jelenek meg előtted s majd akkor bővelkedem, ha megjelenik dicsőséged".

17. zs. Dávid király hálaéneke élete alkonyán.

E zsoltár néhány lényegtelen szövegváltozattól eltekintve, versről-versre megegyezik Kir. II. fejezetével.

I. — diligam te ... „szeretlek, Uram, én erőm!"... az összes itt olvasható szóképek az Urat mint a hozzá folyamodók biztos menedékét írják le.

... cornu salutis ... „megmentő szarvam" = erős szabadítóm.

... dolores mortis ... „a halál gyötrelmei" a halálos veszedelmek.

dolores inferni ... „az alvilág gyötrelmei"; a zsoltáros az alvilágot és a halált mint prédára leső vadászt írja le.

... de templo sancto suo ... az Úr s z e n t t e m p l o m a a szöveg szerint az ég.

... quoniam iratus est eis ... az Úr haragra gerjedt ellenük t. i. az Isten a gonoszok ellen; „a föld megindult és megreszketett, alapjukban megrendültek a hegyek és megindultak, mert Ő ellenük haragra gerjedt".

ascendit fumus ... „füst szállt fel haragjában; izzó (h. szerint: emésztő) tűz a szájából, égő parazsat lövelt magából".

inclinavit coelos ... „lehajtotta az eget és leszállott, ködhomály volt lába alatt"; lehajtotta az eget: a nagy viharfelhők azt a látszatot keltik, mintha az ég a földre hajlanék.

... cherubim ... a kerubok a legfőbb angyalok közé tartoznak, kik Ezekiel 1. fejezetének jelképes látomásában is a bűnös Izrael ellen ítéletre jövő Istennek kocsiját húzzák (v. ö. Ez. 9, 3; 10, 1. sk.).

et posuit tenebras ... „rejtekhelyévé tette a sötétséget, sátrat vont maga köré sötét vízből: a légi felhőiből"; a sötét víz = a viharfelhő a haragvó Isten félelmetes sátrának látszik.

prae fulgore ... „előtte fényességétől (azaz időről időre széjjel váltak) a felhők, a jégeső s az izzó parázs".

... grando ... et intonuit ... „dörgött az Úr az égből ... és hullott a jégeső és az izzó parázs"; a hatalmas mennydörgés leírása.

... sagittas suas ... Isten nyilai a villámok.

... fundamenta orbis terrarum: „feltárultak a földkerekség alapjai"; az Isten villámaitól és mennydörgésétől alapjaiban megrendül az egész föld. A régi keleti világkép szerint a föld a tengerben állló hatalmas oszlopokon nyugszik, partjait az óceán nyaldossa, felette mint sátor feszül ki egymás fölött félgömb alakjában a hét ág, alatta pedig van az

alvilág (v. ö. 38. 4. sk. és a Biblia számos más költői helyét).

ab increpatione tua ... „korholó szavadtól, Uram, haragod lehelletének fuvásától"; Isten korholó szava a mennydörgés.

II. — Következik annak (17—20. v.) leírása, hogy a gonoszokra haragvó Isten a jámbor zsoltárosnak (Dávidnak) kegyes megmentője lett.

misit de summo ... de aquis multis: a magasból = az égből vagy az előbb (8—16. v.) adott képes leírás szerint a viharfelhőkből; a nagy vizek a zsoltárost érő szorongatások; a vers fordítása: „lenyúlt a magasból, megfogott, nagy vízekből kihúzott".

praevenerunt me ... „elém álltak nyomorúságom napján".

eduxit me in latitudinem ... „kivezetett a szabad térre engem"; a szabad tér a szorongatás ellentéte, a békés nyugalom jelképe.

Következik a szent szerző jámborságának leírása (21—28. v.)

... nec impie gessi a Deo meo: „Istenemtől gonoszul el nem tértem".

ero immaculatus cum eo ... a vele való érintkezésben, előtte; az Úr útjai (22. v.), rendeletei és igaz ítéletei (23. v.) egyaránt az isteni törvényt jelentik.

... in conspectu oculorum eius: „kezemnek előtte ismeretes tisztasága szerint".

cum sancto sanctus ... ez és a következő (27.) vers Istenre vonatkozik, aki mindenkivel érdeme és erkölcsi magaviselete szerint bánik.

... cum perverso perverteris: „a fondorkodókat kiforgatod".

... superborum ... a kevélyek a zsidó nép ellenségei.

... lucernam meam ... tenebras meas: a szövétnek a boldogság jelképe, a sötétség a szerencsétlenségé; a vers fordítása: „Bizony, te gyujtod meg szövétnekemet, én Istenem, tedd világossá sötétségemet".

... transgediar murum: „Istenem által ugrom át a falat"; murus = akadály, a bekerítettség jelzésére szolgál; isteni segítséggel kimenekülök minden körülzárástól.

... igne examinata ... salaktalan.

Dávid hálás szívvel visszatekint (32-46. v.) egész életében viselt diadalmas háborúira. Úgy tünteti fel az Istent, mint aki szívét maga látta el harci fegyverzettel, hogy ellenségein diadalt arathasson. Az egyes kifejezések csak az alapgondolat élénkebb kidomborítására szolgálnak.

... qui praecinxit me ... „Ő az Isten, ki erővel övezett fel engem".

... excelsa ... a magaslatok a biztos helyek, hová az ellenség nem érhet el.

qui docet manus meas ... „kezemet harcra tanította s karomat, mint rézíjat, felajzotta".

III. — Isten oltalmának igen szép leírása (36—37.).

et dedisti ... „mentőpajzsodat nyujtottad nekem".

... in finem ... mindvégig.

dilatasti gressus meos ... „tág teret nyitottál lépteimnek" = biztosakká tetted lépteimet.

... vestigia ... „és bokáim nem gyengültek el"; a Vulg. szerint: nyomdokaim.

38—46. v. Dávidnak az ellenség felett aratott győzelmei.

... comprehendam illos ... „elfogtam őket"; a h. szerint: utolértem őket.

... donec deficiant: „míg el nem pusztultak".

... dorsum dare ... megfutamítani.

... disperdidisti: „és gyűlölőimet széjjelszórtad".

clamaverunt ... ad Dominum ... a zsoltáros ellenségei közt tehát zsidók is voltak, mert az Úrhoz kiáltottak. Ez igen jól illik Saulra, Isbosetre, Ábsálomra és híveikre.

et communiam eos ... „szétszórtam őket, mint a szél a port, széttiportam őket, mint az utca sarát".

... in auditu auris ... „mihelyt füle hallotta".

filii alieni mentiti sunt ... „idegen fiak hizelegtek nekem, idegenek fiai erejüket vesztették (t. i. a félelemtől) és remegve jöttek ösvényeiken".

A zsoltár hátralevő része (47—51. v.) az Úrhoz intézett diadalmas hálaének, ki a nemzeteket felkentjének, Dávidnak uralma alá vetette.

... Deus salutis meae: „megmentő Istenem".

... vindictas ... a bosszú az ellenség igazságos megbüntetése.

... in nationibus ... „a nemzetek között".

magnificans salutes ... „ki bőségesen segíti királyát, ki irgalmat gyakorol mindörökké felkentjével, Dáviddal és ivadékaival"; az Úr felkentje Dávid és a tőle származó zsidó királyok, előképes értelemben pedig a Messiás.

18. zs. Az egész teremtett világ az Isten dicsőségét hirdeti. Az isteni törvény dícsérete.

A zsoltár első része (2—7. v.) az Isten dicsőségét magasztalja, mely a teremtés nagy tényeiben, főleg az egész természetet éltető napnak megalkotásában nyilvánul meg; második része (8—12. v.) az Úr törvényét (a mózesi törvényt) dicsőíti és Istenhez intézett könyörgéssel végződik (13—15. v.).

I. — ... *firmamentum:* az égboltozat, mely puszta létezésével is minden szónál hangosabban hirdeti Isten dicsőségét; az egek és égboltozat itt egyet jelentenek: az égboltozat kékségét, mely látszólag mint kifeszített sátor borul a föld fölé.

dies diei ... „ezt harsogja az egyik nap a másiknak, erre tanítja az egyik éj a másikat".

non sunt loquelae ... „nem hanggal, nem beszéddel, nem hallható igékkel"; quorum voces eorum: hebraizmus.

in sole ... az Úr a napban ütötte fel sátrát, a nap és a jegyes közt az összehasonlítás alapja az ifjú erő és a szépség.

... *ut gigas* ... „mint a hős, ujjongva indul neki útjának, az ég egyik szélen kel föl és útja annak másik széléig jut el és nincs, ki melege elől elrejthesse magát".

II. — Az Úr törvényének dícsérete és magasztalása (8—12. v.). Ennek a részletnek gondolatai teljesen megegyeznek a 118. zsoltár szellemével.

lex ... *testimonium* ... *iustitae* ... *praeceptum* ... *timor* ... *iudicia Domini* ... az Úr törvénye, bizonysága, végzései, parancsa, félel-

me és ítéletei egyaránt a mózesi törvényt jelentik. Ez a törvény örökre megmarad, mert hitbeli és erkölcsi tartalmát az evangéliumi törvény sem szüntette meg, sőt a mózesi szertartási törvény is nemesebb értelemben tovább él az egyház szertartásaiban.

...iustificata in semetipsa... „egytől egyig igazságosak (az Úr ítéletei)".

desiderabilia super aurum... „kívánatosabbak az aranynál és megannyi drágakőnél, édesebbek a méznél, meg a lépesméznél".

...servus tuus... az Úr szolgája a törvényhez ragaszkodó zsidóság, első sorban a zsoltár szerzője.

...retributio multa: a bőséges jutalom az Isten áldása.

delicta quis intelligit?... bűneim helyett a h. szöveg „tévedéseim"-ről beszél, vagyis meggondolatlanságból elkövetett bűnökről beszél; ki veszi észre? = ki figyel azokra?

et ab alienis parce... „és mentsd meg a gonoszoktól szolgádat"; a gonoszok (a Vulg. szerint: idegenek) a zsidókat sanyargató pogányok.

...a delicto maximo: a nagy (vagy a Vulg. szerint: legnagyobb) vétek valószínűleg az Úrtól való elpártolás vétke.

...eloquia oris... meditatio cordis... a zsoltáros szájának beszéde és szívének elmélkedése a jelen zsoltár.

19. zs. Könyörgés a harcba induló királyért.

...in die tribulationis... a szorongatás napjai a hadbavonulás ideje.

...*de sancto et de Sion*... a szentély a jeruzsálemi templom; Sion mint a templomban trónoló Istennek lakóhelye az ószövetség egész üdvösségi rendjének középpontja.

...*holocaustum tuum*... „és találja áldozatodat kövérnek"; a Vulg. szerint: és égő áldozatod legyen kövér; az ószövetségi felfogás t. i. az állat kövérségét tartotta a véres áldozat legbecsesebb részének. A zsoltáros azt kéri az Úrtól, hogy fogadja tetszéssel a királynak a harc előtt bemutatott áldozatait, tegye sikeressé minden tervét (4. v.) és adja meg neki a várt győzelmet (6. v.).

...*Christum suum:* az Úr felkentje a király, a későbbi zsidó magyarázat szerint a Messiás.

...*in potentatibus salus*... „megsegít hatalmas jobbja".

hi in curribus... „ezek harci szekereikben, azok lovaikban, mi pedig az Úrnak, a mi Istenünknek nevében keresünk segítséget".

ipsi obligati sunt... „ők tőrbe jutnak és elhullanak, mi azonban állunk szilárdan"; az ellenség elbukik, a választott nép az Úr segítségével szilárdan és biztosan áll.

20. zs. Hálaadás a király győzelméért.

Az általános felfogás szerint e zsoltár a megelőzőnek mintegy folytatása, amennyiben hálát ad az Úr segítségével aratott győzelemért. Valószínű, hogy az itt ünnepelt győzelmes király a Messiásnak előképe (v. ö. 5. és 7. v.).

...*super salutare tuum*... „és felette ujjong segítségeden"; az Úr segítsége abban állt, hogy a király legyőzhette ellenségeit.

desiderium cordis... voluntate labiorum... a király szívének kívánsága és ajkának óhajtása a várva várt diadal; ugyanezt jelenti a következő (4.) versben említett boldogító isteni áldás (in benedictionibus dulcedinis) is; a drágakőből való korona a diadal jelképe.

vitam petiit... „életet kért tőled s te megadtad neki, hogy sokáig éljen, időtlen időig"; az ószövetségi felfogás szerint a hosszú élet minden boldogságnak alapfeltétele; időtlen időkig szintén hosszú földi életet jelent; egyes szentatyák és más magyarázók itt a királyban a Messiást látták.

magna est gloria... „dícsőséggel és nagy ékességgel ruháztad fel őt, valóban, áldássá tetted őt mindörökre, megörvendeztetted vidámsággal színed előtt"; a király boldogsága közmondásossá legyen; a király dicsősége méltó jutalma az Úrba vetett bizalmának.

A továbbiakban az a kívánság nyer kifejezést, hogy az Úr segítségével a király arasson végleges győzelmet összes ellenségei fölött.

inveniatur manus tua... „érje utol kezed minden ellenségedet".

...clibanum ignis... a tüzes kemence az istenítélet jelképe és az ellenség tökéletes megsemmisítését fejezi ki: „tedd őket hasonlókká tüzes kemencéhez abban az időben, amikor megjelensz".

fructum eorum... „veszítsd el sarjadékukat a földről, ivadékukat az emberfiak közül"; sarjadékukat szó szerint: gyümölcsüket.

...pones eos dorsum... „mert te megfutamítottad őket, íjaddal célba vetted arcukat" a h. szöveg alapján; a Vulg. szerint: azokkal, amik megmaradtak neked (megmaradt nyilaiddal?).

A zsoltár Isten hatalmának dícséretével végződik.

21. zs. A szenvedő Messiás imádsága.

I. — A zsoltár első verseiben (2—6.) szenvedő hősének (a Messiásnak) teljes elhagyatottsága és az Istenbe vetett bizalma van ecsetelve. E zsoltár költői formában leírja a Messiás szenvedéseit és megdicsőülését úgy, mintha azokat maga a szenvedő és utóbb megdicsőült Messiás mondaná el az Istenhez intézett imádságban.

... longe a salute mea ... a h. szöveg szerint, melyet itt a magyar szentírás követ: „távol van szabadulásomtól hangos jajveszékelésem", a Vulg. szerint: ... szabadulásomat eltávolítják vétkeim kiáltásai.

nocte et non ad insipientiam mihi: és éjjel és nem hasztalanul-e reám nézve? a h. szöveg alapján a vers fordítása: „Istenem, Istenem, tekints reám (ez a h.-ben hiányzik), miért hagytál el engem? Távol van szabadulásomtól hangos jajveszékelésem. Én Istenem, kiáltok nappal, de te nem hallgatsz meg, kiáltok éjjel is és nyugtot nem találok".

... in sancto ... a szenthely itt a jeruzsálemi templom.

... patres nostri ... atyáink a zsidó nép jámbor ősei, első sorban a pátriárkák, kiknek a Messiás emberi természete szerint az ivadéka.

... sum vermis ... a következő (7—9.) versek az ártatlanul szenvedő Messiás mélységes megaláztatását ecsetelik.

... locuti sunt labiis et moverunt caput: az

ajak félrehúzása (héber) és a fej csóválgatása a gúnynak szokásos jelei a Bibliában; a vers fordítása: „aki csak lát, mind gúnyt űz belőlem, félrehúzza ajkát, fejét csóválgatja".

spiravit in Domino ... a gúnyolódók szava, kik azonosok az alább (13. sk. v.) említett ellenségekkel.

... *quoniam vult eum* ... „ha kedvét leli benne".

... *de ventre* ... anyám méhéből.

... *ab uberibus* ... „te vagy reménységem, anyám emlője óta".

in te projectus sum ... „reád vetődtem anyámnak méhéből".

II. — ... *vituli* ... következik a zsoltár ártatlan hősének külső és belső szenvedéseinek ecsetelése (13—19. v.). A különböző állatok valamennyien a Messiás ádáz ellenségeit jelképezik.

sicut aqua effusus sum ... „szétfolytam, miként a víz": a teljes elgyengülés és megsemmisülés kifejezése; ugyanezt jelenti a megolvadt viaszhoz hasonlított szív is.

in medio ventris mei: „testem belsejében".

... *virtus mea* ... „erőm, mint a cserép, kiszáradt, nyelvem inyemhez tapadt".

... *in pulverem mortis* ... „lesújtottál a halál porába"; a halál pora a sír.

A következő versek (17—18.) a Messiás keresztrefeszítésének megrázó prófétai leírását adják.

... *inspexerunt me:* „néznek reám", t. i. részvét nélkül, sőt kárörömmel.

A szenvedő Messiás harmad ízben megismétli (20—22. v.) bizalmas könyörgését az Úrhoz, hogy a legnagyobb szükség idejében ne hagyja segítség nélkül.

... *erue a framea* ... „szabadits meg, Istenem, a kardtól, mentsd meg egyetlen lelkemet a kutyák karmától".

... *a cornibus* ... „szabadits meg ... engem, a megalázottat, a bölény szarvától".

... *nomen tuum* ... az Isten neve itt az ő hatalmát jelenti, mellyel ő a szenvedőt megszabadította; a testvérek és a gyülekezet (ecclesia) az egész megváltott emberiség; a kard, a kutyák karmai, az oroszlán torka és a bölény szarva a halálos veszedelemnek jelképei.

III. — A szabadulást követő hálaima (23—27. v.).

... *pauperis:* a szegény itt maga a szenvedő Messiás.

edent pauperes ... a szegények a gonosz léleknek és a bűnnek rabságából megváltott emberiség.

apud te laus mea ... „dícsérlek majd téged a nagy gyülekezetben; amit fogadtam, teljesítem azok előtt, kik félik őt": a Messiást magasztalni fogja az egész megváltott emberiség.

A pogány nemzetek meghódolnak az Úr előtt (28—32. v.). A messiási kor rajza.

reminiscentur et convertentur ... „észbe kap és megtér az Úrhoz a föld minden határa".

... *regnum* ... királyi hatalom.

... *omnes pingues terrae* ... „a földnek minden gazdag embere".

... *qui descendunt in terram:* „akik a porba leszállnak": az összes halandók; mások szerint a föld gazdag emberei a kevélyek, kik halá-

lukkal kénytelenek elismerni az Isten korlátlan uralmát fölöttük.

... semen meum ... a Messiás nemzedéke az ő halálával megváltott emberiség.

annuntiabitur ... a vers értelme az, hogy az Úrnak csodálatos tetteit, főleg megszabadító kegyességét nemzedékről nemzedékre fogják hirdetni.

22. zs. Az Úr a jó Pásztor.

A zsoltár az Urat — a Bibliában gyakori beszédképpel — mint híveinek szerető és gondviselő pásztorát írja le; az első versek (1—4.) összes szóképei ebből a hasonlatból fakadnak.

in loco pascuae ... ahol a legelő legjobb.

super aquam refectionis ... az üdítő forrásvíz a vízben szegény Palesztinában az áldás jelképe; a legelő és az üdítő víz az anyagi bőséget, a helyes ösvények (semitas iustitiae) az Isten törvényét jelentik.

... in medio umbrae mortis ... a halál árnyéka = a legsötétebb árnyék, a legnagyobb veszedelmek jelképe.

virga ... et baculus ... a vessző és a pásztorbot az isteni jó Pásztor gondos védelmének jelképei.

parasti ... mensam ... adversus eos ... „asztalt terítesz számomra azok előtt, kik szorongatnak engem"; az Isten oltalma híveinek oly biztos védelmet nyujt, hogy ellenségeik szemeláttára vidáman lakmározhatnak.

impinguasti in oleo ... az olajjal való megkenés, mint a vidámság jelképe, az ünnepi lakomának kiegészítő része (Luk. 7, 46.).

... *calix meus inebrians* ... „s mily pompás az én üdítő (Vulg. szerint: részegítő) kelyhem"; a terített asztal, az olajjal való megkenés és a kehely a lakoma hasonlatához tartozik.

... *in longitudinem dierum:* hosszú napokon át = egész életemen keresztül; az Úr házában lakozni annyi, mint az Isten vendégszeretetét (különös oltalmát) élvezni. Az ószövetségi erkölcstannak egyik alaptétele, hogy a jámborság boldog (és hosszú) életet biztosít.

23. zs. Isten hatalma a teremtésben. A jámborokra váró isteni áldás. Az Úr ünnepélyes bevonulása szentélyébe.

E zsoltár valószínűleg nem egységes költemény, hanem három zsoltár töredékéből (1—2, 3—6, 7—10. v.) áll.

... *et plenidudo eius* ... „ami azt (a földet) betölti": minden lény, mely a földön van.

... *super maria* ... *super flumina* ... „mert a tengerekre ő alapította s a folyók fölé ő állította"; a régi keletiek világképe szerint a föld a tenger közepén hatalmas oszlopokon nyugszik; a folyók itt valószínűleg a tenger áramlásai.

3—6. v. Az ártatlan ember az Istennek különös oltalmára számíthat.

... *mons Domini* ... az Úr hegye a Sion, a frigyládának és Salamon király óta a templomnak helye; az Úr szent helye a jeruzsálemi templom.

... *in vano* ... „ki magát hiúságra nem adja s nem tesz hamis esküt társának"; hiúságra = bűnre.

... *a Deo salutari suo:* „Istentől, az ő oltalmazójától".

haec est generatio ... „ez azok nemzedéke, kik Őt (az Istent) keresik": a megelőző versekben jellemzett jámbor zsidók.

... *faciem Dei* ... az Isten arca az ő kegyes tekintete.

7—10. v. Az Úr bevonulása a jeruzsálemi szentélybe.

... *portae aeternales* ... a zsoltáros a szentély kapuit örök kapuknak nevezi; az örökkévalóság a szövegösszefüggés tanusága szerint viszonylagos értelemben veendő és igen hosszú időtartamot jelent.

quis est iste rex gloriae? ... „ki az a dicsőség királya?" e kérdés arra szolgál, hogy a zsoltáros annál jobban kiemelhesse az Isten hatalmát és fölségét.

... *Dominus virtutum* ... a seregek Ura; a seregek az égi seregek: a csillagok és az angyalok; a seregek Ura azonban kifejezi azt a gondolatot is, hogy Izrael harcainak vezére voltaképen maga az Isten.

24. zs. Bizalmas könyörgés az irgalmas Istenhez.

I. — *inimici mei* ... a zsoltáros ellenségei, kiket a következő (4.) vers könnyelműen gonoszságot tevőknek mond, valószínűleg olyan zsidók voltak, kik az Úr törvényével nem törődtek és a szegényeket elnyomták.

vias tuas Domine ... a zsoltáros azt kéri, hogy az Úr vezesse őt az igazság útján; az Úr utai, ösvényei és igazsága az ő törvényeit jelentik.

reminiscere ... a szent szerző az Isten jóságára

hivatkozik, mely a zsidó nép vezetésében az Egyiptomból való kivonulás óta szünet nélkül megnyilvánult.

delicta iuventutis meae ... az ifjúkor bűneiben egyes magyarázók a választott népnek hajdan elkövetett bűneit (az aranyborjú imádása stb.) látják, de a legegyszerűbb értelmezés az, ha a zsoltáros személyes bűneire gondolunk.

II. — ... *mansuetos* ... *mites* ... az alázatosak és a szelidek az elnyomott jámborok, kiknek az Isten igazságot fog szolgáltatni.

universae viae Domini ... *testamentum* ... *et testimonia* ... az Úr utai itt az Istennek az emberekkel szemben tanúsított bánásmódját jelentik; az Úr szövetsége és bizonyságai rokonjelentésű kifejezések és az egész ószövetségi üdvösségi rendet jelentik.

popter nomen tuum ... a zsoltáros az Isten irgalmára hivatkozik, hogy bűneinek bocsánatát megnyerje.

anima eius in bonis ... „annak boldogságot élvez majd a lelke"; a boldogság az isteni áldás teljessége; a föld az ígéret földe, melyet az Úr a jámbor választott népnek adott örökségül; az ősök jámborságát az ószövetség felfogása szerint az Úr utódaikban is megjutalmazza.

III. — ... *de laqueo* ... a tőr a veszedelemnek szokásos bibliai képe.

A zsoltár hátralevő része (16—21. v.) könyörgés a szabadulásért és bűnbocsánatért.

innocentes et recti ... az ártatlanok és az igazak a jámbor zsidók.

libera Deus Izrael ... e vers liturgikus kiegészítés abból az időből, midőn ez a zsoltár az egész nép imádsága lett.

25. zs. Oltalomkérő imádság a gonoszok ellen.

iudica me ... „szolgáltass, Uram, igaazságot nekem, mert ártatlanságban járok".

... *ure renes* ... *et cor* ... „próbáld meg tűzzel vesémet és szívemet"; a v e s e és a s z í v a népies felfogás szerint az egész értelmi és akarati élet középpontja.

... *complacui in veritate tua:* „igazságodban kedvemet lelem", vagyis megtartom törvényedet.

non sedi ... „nem ültem együtt a hiúság gyülekezetével és nem jártam a gonosztevőkkel"; az együtt ü l é s és j á r á s a hasonló életmód követését jelenti; a jámbor zsoltáros semmiféle közösséget sem akar vállalni a gonoszokkal.

lavabo inter innocentes ... „ártatlanok között mosom kezemet" = minden bűntől tartózkodom; de ezek a szavak az ószövetségi szertartásos mosakodásokra is vonatkozhatnak.

... *circumdabo altare tuum* ... „körülveszem oltárodat" = ünnepélyes körmenetben körüljárom oltárodat.

... *mirabilia tua:* az Úr c s o d a t e t t e i a zsidó nép történetében megnyilvánuló isteni vezetést jelentik.

... *domus* ... *habitationis* ... Isten h á z a és dicsőségének l a k ó h e l y e a jeruzsálemi templom; az Úr d i c s ő s é g e a fényes felhő, mely mint jelenlétének jelképe a frigyláda fölött lebegett.

... *cum viris sanguinum* ... a v é r e m b e r e i

vagy tényleg gyilkosok vagy általában erőszakos emberek.

... muneribus: megvesztegetéssel.

ego autem in innocentia ... „én azonban ártatlanságomban járok"; a zsoltáros a saját ártatlanságára hivatkozik és az Istennek megszabadító ítéletét kéri.

pes meus stetit in directo ... „lábam egyenes úton áll" = híven megtartom a törvényt.

... in ecclesiis ... a gyülekezetek a jámborok összejövetelei.

26. zs. Bizalom az Úrban minden veszedelem közepette.

I. — *illuminatio* ... a világosság a boldogság jelképe.

... ut edant carnes meas: „hogy egyék húsomat" = hogy engem üldözzenek.

si consistant ... castra ... „ha táborok kelnek is ellenem" = az Úr egész ellenséges hadsereggel szemben is meg tudja védeni a benne bízókat.

4—6. v. A jámbor zsoltárosnak legfőbb boldogsága az, hogy az Isten oltalmát élvezheti s az istentiszteleten résztvehet.

... ut inhabitem in domo Domini ... az Úr házában lakni = állandóan részesülni az Isten oltalmában.

... voluptatem Domini ... az Úr pompája a templomi istentiszteletet jelenti.

... in tabernaculo ... in petra ... Isten hajléka, sátra és a kőszikla itt jelképes értelmű és az Úr oltalmát fejezi ki, melyben Ő hívét az ellen-

séges támadás napján részesítette és ellenségeire nézve hozzáférhetetlenné tette.

circuivi . . . „körüljárok", t. i. az Úr oltára körül ünnepi körmenetben.

II. — A további rész (7—14. v.) bizalmas könyörgés az Úrhoz.

. . . *faciem tuam* . . . Isten arca az ő kegyes tekintete.

quoniam pater meus . . . a zsoltáros megkapó módon írja le azt a gondolatot, hogy ha mindenki, még legközelebbi hozzátartozója is elhagyja, az Úr mégis oltalmába veszi őt.

legem pone mihi in semitam . . . az Úr törvényének útja és a helyes ösvény az Isten törvénye szerint való élet.

. . . *testes iniqui* . . . a hamis tanuk az ártatlan ember ellen csellel és fondorlattal támadó gonoszok, kik az igazságtalan vádaskodástól sem riadnak vissza.

. . . *mentita est* . . . „és hazudik a gonoszság önmagával szemben", vagyis a jámborok ellen szórt igazságtalan rágalmak önmaguknak mondanak ellent.

. . . *bona Domini* . . . az Úr javai az ő áldásainak teljessége, a boldog élet.

. . . *in terra viventium:* az élők földe az a föld, ahol emberi élet van, vagyis a jelen világ. A zsoltáros kifejezi azt a reménységét, hogy még ezen a földön boldog élete lesz, mert az Úr megszabadítja ellenségeitől. Az ószövetség régibb felfogása a jónak jutalmát és a gonoszságnak büntetését már a földi életben várta.

Az utolsó vers szép és hatásos felhívás az állhatatos bizalomra.

27. zs. Bizalmas könyörgés az Isten oltalmáért.

... ne sileas a me ... „ne fordulj el szótlanul tőlem".

... extollo manus meas ... a kéz felemelése az esdő imádságnak külső jele.

... cum peccatoribus ... az itt említett bűnösök és gonosztevők nem pogányok, hanem a zsoltárosnak álnok felebarátai; a gonoszokra váró sors az ószövetségi zsidóság régibb felfogása szerint a hirtelen halál.

... opera Domini ... az Úr tettei valószínűleg oly büntetések, melyek már eddig is sújtották a gonoszokat, de melyekre ők nem figyeltek.

... non aedificabis eos: „fel ne építsd őket" = ne adj nekik ivadékot.

et refloruit caro mea ... „és újra felvirágzik testem" = a lelki öröm testemre is kiárad.

... et protector salvationum Christi sui ... „s felkentjének megmentő védelmezője"; a fölkent a zsidó nép királya.

Az utolsó vers fordítása: „Uram, mentsd meg népedet, áldd meg örökségedet, kormányozd és tedd naggyá őket mindőrökre!"

28. zs. Magasztalása az Úr hatalmának egy nagy viharban.

A héber szöveg szerint a zsoltáros az ég angyalait szólítja fel, hogy magasztalják az Istent félelmetesen nagy hatalmáért, mely a természet fönséges tüneményeiben: az esőben, a viharban, a mennydörgésben és a villámlásban megnyilvánul.

... in atrio sancto eius: „szent udvarában", a h. szerint: szent pompában.

vox Domini... az Úr szava kifejezés ebben a zsoltárban hétszer fordul elő és mindannyiszor a mennydörgést jelenti.

... super aquas... super aquas multas: a vizek és a nagy vizek a viharfelhők; más magyarázók szerint a tenger vízét jelentik.

... in virtute... in magnificentia... „zeng az Úr szava erősen: az Úr szava fenségesen".

... cedros... a cédrusokat a zsoltáros mint a legnemesebb fákat említi, melyeket szintén összetör az Úrnak menydörgő szava, illetve az ezt kísérő vihar és villámlás.

et comminuet... a vers fordítása a héber szöveg alapján: „és szökellnek szavára mint a borjú, a Libanon s a Szirjon, mint a fiatal bölény"; a cédrusok szökellnek, amennyiben a vihar idején ide-oda hajladoznak; más magyarázók szerint a cédrusok szökellését a hegyek megrendülése okozza; — Szirjon névvel Szidon lakói illették a Hermon hegyét; a hegyek ugrálása költői rajza a földrengésnek; — a homályos latin szöveg szó szerint így hangzik: „és összetöri őket, mint a Libanon borját; míg a kedvelt olyan, mint a fiatal bölény; — a kedvelt talán Izrael népe, a bölény pedig az erőnek és a hatalomnak jelképe.

... desertum ... desertum Cades: a puszta megrendülése vagy a pusztaság homokjának felkavarását jelenti vagy a költői kép teljességéhez tartozik. Egyes magyarázók a sivatag lakóinak remegésére gondolnak. Mindezek a magyarázatok egymást kiegészítik. A zsidók pusztai vándorlásának történetéből jól ismert Kades Palesztinától délre fek-

szik, Köves-Arábia sivatagjának legészakibb s egyszersmind legzordabb részén.

vox Domini praeparantis cervos ... „a szarvasüszőket az Úr szava vajudásba hozza, a sűrűséget megritkítja s a templomban mindenki így szól: Be dicső!"; a szarvasüszők a mennydörgés hallatára rémületükben megellenek. Az Úr temploma a h. szöveg szerint a mennyország, a Vulg. szerint a jeruzsálemi szentélyt is jelentheti. Mindenki: az ég angyalai.

... diluvium inhabitare ... „az Úr a vízözönt lakhatóvá teszi": talán célzás Noénak és családjának megmentésére a bárkában; visszaemlékezés az Isten bírói ítéletére a vízözön alkalmával; ugyanazzal a hatalommal, amellyel az Úr a vízözönt a földre hozta, fog ő uralkodni mindörökké.

A zsoltár a sz. szerzőnek azzal a jámbor óhajtásával ér véget, hogy az Isten tegye népét hatalmassá és árassza reá áldását.

29. zs. Hálaadás betegségből való meggyógyulásért.

Ez a zsoltár eredetileg a jámbor szerző hálaéneke valamely súlyos betegségből való felépüléséért (10. v.). A későbbi kor a zsoltár feliratának tanusága szerint („zsoltárének a ház felavatására, Dávidtól") ezt az éneket a jeruzsálemi templom felavatási ünnepének vagy ez ünnep évfordulójának szertartásába illesztette be. Az alkalmazás igen találó: az ószövetségi zsidó nép, mint ilyen, számtalanszor állt a végromlás szélén, melytől mindannyiszor megmentette az Isten végtelen irgalma és hatalma.

exaltabo ... *inimicos* ... „magasztallak, Uram,

mert felemeltél engem és nem engedted, hogy elleneim örüljenek fölöttem"; az ellenségek a sz. szerző személyes ellenségei.

psallite ... *sancti* ... „zengjetek zsoltárt az Úrnak, ti az ő szentjei"; Isten szentjei a jámborok, kiket a zsoltáros felszólít, hogy az Úrnak vele együtt hálát adjanak.

quoniam ira ... „mert büntet ugyan haragjában, de jóakaratú élethossziglan"; a h. szerint: mert csak egy pillanatig tart haragja, de kegyessége az egész életen keresztül.

... *in abundantia mea* ... „mikor biztonságban voltam, így szóltam: nem fogok meginogni sohasem"; a h. szerint: mikor biztonságban voltam. A gondtalan élet a zsoltárost elbizakodottá tette.

... *praestitisti decori meo virtutem* ... „mert te, Uram, kegyességedben szilárddá tetted dicsőségemet, de te elfordítottad arcodat tőlem és én megrendültem"; a vers értelme = Isten kegyelme boldoggá és dicsővé tette életemet, de mihelyt az Úr elfordult tőlem, megrendültem.

quae utilitas in sanguine meo ... „véremből mi hasznod lenne, ha leszállnék a sírverembe"; a vért a régi zsidó felfogás az élet székhelyének tartotta; a vers értelme = Uram, mi hasznod volna halálomból?

... *pulvis* ... a por a bomlásnak indult holttest; az ősrégi izraelita felfogás szerint a test halála után a lélek az alvilágban csak árnyékszerű életet él, hol az Istent többé nem dicsérheti.

... *saccum meum* ... a szőrruha a gyász jele.

... *gloria mea* ... dicsőségem = lelkem.

... *non compungar* ... „szomorúság ne érjen engem.

30. zs. Bizalmas imádság nagy nyomorúságban.

I. — ... *enutries me:* „viseld gondomat"; a h. szerint: vezess engem.

... *de laqueo hoc* ... a tőr az ellenség cseltevéseit jelenti.

in manus tuas ... „kezedbe ajánlom lelkemet", azaz életemet, hogy azt megőrizd; ezekkel a szavakkal fejezte be Jézus Krisztus a kereszten földi életét (Luk. 23, 46.).

odisti ... „gyűlölöd azokat, kik üres hiúságok után futnak"; az üres hiúságok a bálványok.

... *humilitatem meam* ... „megalázottságomat".

non conclusisti ... „és nem juttattál ellenség kezére, s őt tágas térre állítottad lábamat"; a tágas tér a szabadság, ellentétben a megelőző versben említett szorongatásokkal.

II. — 10—14. v. A szent szerző nyomorúságának részletes leírása.

infirmata est ... „az inségtől ellankad erőm és remegnek csontjaim".

super omnes ... „temérdek ellenségem miatt csúfsággá lettem, szomszédaim és ismerőseim fölötte félnek tőlem"; a vers végén a zsoltáros magát bélpokloshoz hasonlítja, kit mindenki félve kerül.

A zsoltáros a következő (13) versben fájdalmasan panaszkodik, hogy mindenki megfeledkezik róla.

... *vas perditum:* az összetört edény a teljesen hasznavehetetlen dolgok jelképe.

... *in circuitu* ... körülöttem.

... *consiliati sunt:* „azon tanakodtak, hogy elveszik életem".

ego autem in te ... e szavakkal kezdődő b i z a l m a s i m á d s á g igen szép ellentétben áll az előző versekkel.

in manibus tuis sortes meae ... a k é z a hatalom jelképe; s o r s o m vagyis egész életem.

illustra faciem tuam ... „ragyogtasd fel szolgád fölött arcodat" = éreztesd szolgáddal irgalmadat.

... *adversus iustum* ... az i g a z az ártatlanul szenvedő zsoltáros.

III. — ... *multitudo dulcedinis tuae* ... az Isten irgalma a gonoszok előtt rejtett kincs, melynek é d e s s é g é t csak a jámborok ismerhetik és élvezhetik.

... *in conspectu filiorum* ... „az e m b e r e k f i a i e l ő t t" = minden ember szemlélheti és csodálhatja az Isten jóságát, melyet az őt félők és a benne bizók élveznek.

abscondes eos ... „elrejted őket arcod rejtekében az emberek háborgatása elől, megoltalmazod őket hajlékodban a perlekedő nyelvektől"; Isten irgalmát (szó szerint: a r c á t) a zsoltáros a ház belsejéhez hasonlítja, melyben az Úr az őt félőknek biztos oltalmat nyujt.

... *in civitate munita:* a m e g e r ő s í t e t t város Jeruzsálem.

... *dixi in excessu mentis meae* ... „azt gondoltam ijedtemben"; volt idő, midőn a zsoltáros már-már kétségbeesett, de az Isten nem hagyta el a legsúlyosabb pillanatban sem.

diligite Dominum ... talán liturgikus kiegészítése a zsoltárnak, mert tartalma szerint az összes jámborokhoz intézett felszólítás, hogy az Istenben bízzanak.

... *facientibus superbiam:* „a kevélyen cselekvőknek" (bőségesen megfizet az Úr).

viriliter agite ... „legyetek férfiasak és bátorszívűek mindnyájan, kik az Úrban reménykedtek"; értelme: az Úr hű marad igéreteihez; megőrzi a jámborokat (héb.), de szigorúan megbünteti a kevélyeket.

31. zs. Hálaadás bűnbocsánatért.

Több magyarázó e zsoltárban Dávid király hálaadását látja azért, hogy az Úr Betsábéval elkövetett bűnét és Uriás megölését megbocsátotta (Kir. II. 11, 12.). A bűnbánó zsoltárok közé tartozik.

... *nec est in spiritu eius dolus:* „a k i n e k l e l k é b e n n i n c s e n c s a l á r d s á g = a megtérő bűnös nem iparkodik bűnét önámítással szépíteni.

A következő két versben (3—4.) a zsoltáros a z t a l e l k i g y ö t r e l m e t f e s t i, m e l y e t elszenvedett, mielőtt bűnét töredelmesen megvallotta a z Ú r e l ő t t.

... *tacui* ... „hallgattam" = elhallgattam bűnömet.

... *ossa mea* ... a c s o n t o k a testi erő hordozói és jelképei.

... *conversus sum* ... „összeaszta m nyomorúságomban, mint a szúró tövis"; a t ö v i s a mardosó lelkiismeret szava.

delictum meum ... a megelőző versekben leírt kínos lelkiállapot a zsoltárost bűnének alázatos megvallására bírja. A töredelmes bűnvallomást nyomon követi az Isten bocsánata s a lelkiismeret nyugalma.

... *in tempore opportuno:* az a l k a l m a s i d ő

az ember egész földi élete, melyben a megtérés és a bűnbánat még lehetséges.

... aquarum multarum... a nagy vízek áradása a szerencsétlenség jelképe, mely nem érheti az Úr oltalma alatt álló jámborokat: „ha még oly hatalmasra áradnak is a vizek, akkor sem érik el őket".

exsultatio mea... „én vidámságom, ments meg azoktól, kik ólálkodnak körülöttem"; a következő két verset (8. és 9.) egyes magyarázók a zsoltáros szavának tartják, ki hálából másokat is meg akar tanítani az Úr törvényére; más értelmezők az Isten szavát látják bennük. Valószínűbb, hogy legalább a 8. vers az Isten szava.

in via hac... az út az Úr törvénye.

... super te oculos meos: „rajtad tartom szememet" = állandóan figyelemmel kísérlek.

nolite fieri... az értelemmel bíró ember ne legyen hasonló az oktalan állatokhoz, melyek csak a külső erőszaknak engednek, hanem önként hallgasson az Isten szavára.

Az utolsó versben ismételten kifejezi a zsoltáros hálaját, hogy bűnét az Úr megbocsátotta.

32. zs. Hálaadás nagy győzelemért.

Egyes magyarázók Ezekiás király győzelmére gondolnak Szennácherib asszír nagykirály felett (Kir. IV. 18, 19; Iz. 36, 37.).

I. — *... iusti... rectos...* az igazak és a jámborok a megszabadított zsidó nép.

confitemini... „áldjátok az Urat lanttal, zengjetek dalt neki tízhúros kobozzal"; e hangszerek

nagy szerepet játszottak a templomi szertartásokban.

... *canticum novum* ... az új ének a lelkesedés szava.

... *bene psallite* ... „ujjongó szóval ügyesen zsoltárt énekeljetek neki".

... *verbum Domini* ... az Úr igéje az ő igérete, mellyel választott népét állandó oltalmáról biztosította; a 6. és 9. versben pedig az Istennek teremtő hatalmát jelenti. Az Úr igéje igaz, mert feltétlenül teljedésbe megy; ezt fejezi ki a 4. vers második része: „és minden tette hűséggel van tele".

... *spiritu oris eius* ... az Úr szájának lehellete az ő „igéjével" rokonjelentésű kifejezés és szintén az Isten teremtő mindenhatóságát jelenti.

... *congregans* ... „a tenger vizeit mintegy tömlőbe gyüjtötte, az örvényeket tárházakba helyezte"; az örvények tárházai a tenger mélységei; a vers értelme: az Isten féken tartja a tenger vizének tömegét is, hogy el ne borítsa a földet; ezért joggal remeghetnek hatalmától az emberek (8. v.).

... *dissipat consilia* ... „felforgatja az Úr a nemzetek szándékait, elveti a népek gondolatait és elveti a fejedelmek határozatait"; célzás az Úr segítségével aratott nagy győzelemre valamely pogány nemzet fölött; a nemzetek és a népek a pogányok; szándékaik, gondolataik és határozataik Izrael megrontására folytatott aknamunkájukat és nyilt támadásaikat jelentik. Ezekkel szemben (11. v.) az Úr terve a világ kormányzásában, főleg pedig a választott nép sorsának irányításában megnyilvánuló mindenható akarata. Ugyanezt jelenti még merészebb szóképpel az Isten szívének örök érvényű szándéka.

II. — A következő négy versnek (12—15.) értelme valószínűleg a következő: az Isten letekintett az égből, látta a világ minden nemzetét, figyelemmel kísérte cselekedeteiket és midőn egy nemzetet különös örökségévé akart tenni, választása a zsidó népre esett (v. ö. Móz. V. 4, 7.).

non salvatur rex ... „nem szabadítja meg a királyt a nagy sereg s a hőst nagy ereje nem menti meg, nem nyujt neki a ló biztos segítséget, hatalmas ereje nem szabadítja meg"; a zsoltáros valamely fényes diadalra céloz, melyet a zsidó nép nem önnön erejéből, hanem az Isten segítségével aratott; a ló az ókornak jellegzetes harci állata volt.

ecce oculi ... „de így nézi az Úr szeme azokat, kik őt félik, kik irgalmát remélik": az Úr győzelemre segítette az őt félő és benne bízó zsidó népet.

... *alat eos in fame:* „s éhinség idején is táplálja őket"; e vers arra enged következtetni, hogy a háború veszedelmét éhinség is fokozta.

A zsoltár azzal a búzdítással végződik, hogy az Úr népe a jövőben bízva-bízzék Istenében, hogy állandó oltalmát élvezhesse.

33. zs. Az Úr megszabadítja a benne bízó igazakat.

A zsoltár a felirata szerint abból az alkalomból iratott, mikor Dávid őrültséget szinlelt Achimelek előtt s ez elkergette s ő eltávozott (Kir. I. 21, 10 sk.).

I. — ... *mansueti* ... a szelidek a zsoltárban többször említett jámborok, kik gonosz honfitársaik részéről üldözést szenvednek.

exquisivi Dominum ... „kerestem az Urat", t. i. fohászaimmal.

iste pauper ... a szegény a zsoltár jámbor szerzője.

... *Angelus Domini* ... az Úr angyala az ószövetség történeti könyveiből jól ismert közvetítő az Isten és az emberek között. A szerző az Úr angyalát úgy írja le, mint az angyali sereg vezérét, ki a neki alárendelt égi sereggel együtt az igazak körül tábort üt, hogy őket minden támadástól megóvja.

II. — *Venite, filii* ... a zsoltáros erkölcsi intelmeket ad felebarátainak, elsősorban az ifjaknak vagy alattvalóinak.

... *timorem Domini* ... az Úr félelme törvényeinek megtartásában áll.

quis est homo ... „bárki légy, ha élni akarsz", az Úr törvényének megtartása hosszú és boldog életet biztosít. A zsoltáros a régi ószövetségi felfogás alapján jórészt már a földön várja az erény jutalmát.

oculi Domini ... „az Úr szemmel tartja az igazakat"; az Úr szeretettel figyel a jámborokra és oltalmába veszi őket.

iuxta est Dominus ... „közel van az Úr a megtört szívűekhez és megmenti az alázatos lelkűeket"; a megtört szívűek és az alázatos lelkűek az ártatlanul elnyomott igazak. Igazságtalan sanyargatásukra céloz a következő (20.) vers is.

custodit Dominus ... ez a vers az Isten gondviselő oltalmát írja le, melyben a jámborokat egész életükön keresztül részesíti.

redimet Dominus ... „de szolgáit az Úr megszabadítja és senki sem bűnhődik, ki benne bízik". Ez a vers önálló befejezése vagy liturgikus kiegészítése

a zsoltárnak és megismétli annak kettős alapgondolatát: az Istenbe vetett bizalmat és az Isten oltalmazó jóságát.

34. zs. Oltalomkérő imádság.

Ez a zsoltár egy ártatlanul üldözött jámbor léleknek az Istenhez intézett panasza és könyörgése az igazságtalan üldözés és rágalom közepette.

iudica... az első versekben (1—3.) a szent szerző igen szemléltető képekben arra kéri az Istent, hogy ügyét tegye a magáévá és mint erős harcos fegyveresen, pajzszsal és karddal szálljon szembe ellenségeivel.

confundantur... a zsoltáros ezután (4—6. v.) azt kívánja, hogy ellenségeit érje utól az isteni büntetés.

... *Angelus Domini coarctans eos:* „az Úr angyala szorongassa őket"; az Úr angyala az Isten büntető ítéletének végrehajtója.

fiat via... a sötét és síkos út a balszerencsének és a bizonytalanságnak találó jelképe. A szent szerző igen élénken írja le a gonoszokra váró vigasztalan sorsot, kiket az Úr angyala éjnek idején síkos úton üldöz.

quoniam gratis... „mert titokban, ok nélkül halálos tőrt vetettek ellenem, ok nélkül szidalmaztak engem. Érje őket olyan tőr, melyre nem számítanak, s elrejtett hálójuk fogja meg őket magukat (szó szerint: őt) s önnön tőrükbe hulljanak". A zsoltáros azt kívánja (7—10. v.), hogy a gonosz ember essék bele a jámbornak ásott verembe, míg ő hálásan élvezhesse az Isten megszabadító oltalmát.

II. — *surgentes testes iniqui*... a szent szerző arról panaszkodik, hogy ellenségei és az általuk felbérelt hamis tanuk a bíróság előtt oly dolgokról vádolják, amelyekről neki sejtelme sincsen.

...*sterilitatem animae meae*... „árvaságba döntik lelkemet".

...*induebar cilicio:* „szőrruhát öltöttem"; a szőrruha és a böjt a vezeklés jelei és eszközei.

...*oratio mea in sinu meo*... „mellre hajtott fővel könyörögtem".

...*sic complacebam*... „úgy kedveskedtem neki".

...*quasi lugens*... „mint aki gyászba borultan szomorkodik"; a zsoltáros tehát azt mondja, hogy midőn ellenségei bajba jutottak, ő balsorsukat a saját magáénak tekintette és bánatukban osztozott.

et adversum me laetati sunt: „ők azonban kárörvendve egybegyültek ellenem, tudtomon kívül ostoraimmá lettek"; ellentétes párhuzam az előbbi két verssel: midőn a zsoltárost csapások érték, ellenségei gúnyos kárörömet tanúsítottak.

...*dissipati*... elszéledten, más fordítás szerint: szétszórva, t. i. az Isten hatalma által; a gonoszokat még az Úr büntetése sem térítette meg.

...*subsannaverunt me subsannatione*... „csúfolódva csufolgatnak, vicsorgatják reám fogukat".

...*quando respicies?*... Uram, mikor tekintesz reám? Mentsd meg gonoszságuktól éltemet, az oroszlánoktól egyetlen lelkemet"; a zsoltáros könyörgése az Úrhoz; az oroszlánok a zsoltáros ellenségeit jelentik.

III. — ...*in ecclesia magna in populo gravi*... a nagy gyülekezet az istentiszteletre egybegyült zsidóság, a nagyszámú nép Izrael népe.

... annuunt oculis: „hunyorgatnak szemükkel"; a szemhunyorgatás a gúnynak és kárörömnek a jele.

... in iracundia terrae: „országszerte dühösen beszélnek, álnok dolgokat terveznek", a szent szerző a gonoszok álnokságát és kétszínűségét ostorozza.

... viderunt oculi nostri: „kitárják ellenem szájukat és hahotázva mondják: saját szemünk látta", t. i. azt, amit már régen látni óhajtottunk: az általunk üldözött jámbornak vesztét.

vidisti Domine ... a gonoszokkal szemben a zsoltáros arra hivatkozik, hogy az igazságos Isten is látja ellenségeinek gonoszságát, mely ellen ő az Úr oltalmát és (23. v.) a bűnösök megbüntetését kéri.

exsurge ... „ébredj fel"; eddig az Isten mintegy álomba merült és látszólag nem törődött a jámbor zsoltáros sorsával.

iudica ... az isteni ítélet tökéletes igazságot fog szolgáltatni az üldözött igaznak.

... devoravimus ... „felfaltuk": a kielégített bosszúvágy kifejezése.

erubescant ... „piruljanak el, jussanak szégyenbe mind, kik örülnek szerencsétlenségemen".

induantur ... „öltsenek szégyent, gyalázatot", a szégyen és a gyalázat mint szorongató ruha vegye körül a gonoszokat.

... magna loquuntur ... „kik kevélyen beszélnek ellenem".

... qui volunt iustitiam meam ... „kik igazamat óhajtják", t. i. az Úr ítéletét, mely a jámbor zsoltárosnak igazságot szolgáltat.

Az utolsó vers a szent szerző hálaszava az őt megszabadító Istenhez.

35. zs. A megátalkodott gonosztevő jellemzése. Isten oltalmának bizalmas kérése.

Az első versek (2—5.) a megátalkodott bűnös gonoszságának igen eleven rajzát adják.

dixit iniustus ... „elhatározza magában a gonosz, hogy vétkezik, szeme előtt nincs Isten félelme, színe előtt álnokul cselekszik, hadd lehessen tapasztalni gyűlöletes gonoszságát. Gonoszság és csalárdság szájának beszéde, tudni sem akar arról, hogy a jót cselekedje".

... *in cubili suo* ... „fekvőhelyén eszét gonoszságon töri"; a gonosz ember még éjjel is bűnön töri fejét.

... *omni viae non bonae* ... „minden nem jó útra rálép": rossz életirányt választott és abban megátalkodott.

... *malitiam non odivit:* „a rosszat nem gyűlöli" = megrögzött a gonoszságban.

Domine in coelo ... e verssel kezdődik az Isten jóságának és irgalmának magasztalása. Isten kegyessége és hűsége abban áll, hogy ígérete szerint megoltalmazza a jámborokat és megbünteti a gonoszokat. Ugyanezt jelentik a következő (7.) versben említett isteni tulajdonságok.

... *montes Dei* ... Isten hegyei a legmagasabb hegyek; a héber nyelvben szokásos felsőfok.

... *iudicia* ... *abyssus* ... „ítéleteid hatalmas mélységek" = ítéleteid kifürkészhetetlenek.

filii ... *hominum* ... az emberek fiai a jámbor hívők"; Isten szárnya az Úrnak gondviselő oltalmát jelenti.

... domus tuae ... ez a vers (9.) az Istent mint házigazdát tünteti fel, ki vendégeit, a jámborokat, minden jóval elhalmozza; Isten **háza** az egész föld, melynek javaiban a jámborok részesülnek.

... in lumine tuo ... Isten **világossága** az ő kegyes jósága, melynek folytán az ember a **világosságot**, vagyis a teljes boldogságot élvezi.

praetende ... „terjeszd ki irgalmadat ismerőidre"; a zsoltáros minden jámbor lélek számára az Isten áldását kéri.

... pes superbiae ... a **kevélység** itt a következő (13.) versben is említett gonosztevőket jelenti, kik a jámbor zsoltárost eltiprással fenyegetik.

Az utolsó vers szép ellentétben áll a megelőzővel: „hogy a kevélység lába közelembe ne jusson s a bűnös keze engem meg ne ingasson. A gonosztevők immár elhullanak, úgy megkergeted őket, hogy meg sem állhatnak".

36. zs. A gonoszok szerencséje mulandó, csak a jámborok boldogsága állandó.

E zsoltárban a gondolatok általában csak laza összefüggésben vannak egymással és gyakran ismétlődnek.

noli aemulari ... „ne irígykedjél az elvetemültekre, ne féltékenykedjél a gonosztevőkre"; a vers értelme: ne izgasson fel, ne keserítsen el a gonoszok jó sorsa és ne irígykedjél reájuk, mert boldogságuk csak ideig-óráig tart.

... olera herbarum ... „mint a zöldelő növény, csakhamar lehullanak".

... inhabita terram ... a **föld** Palesztina, mely az Úr ígérete szerint a jámboroké lesz.

... delectare in Domino ... „az Úrban leld gyönyörűségedet" = ne zúgolódjál az Úr rendelkezései ellen (v. ö. Jób 27., 10.).

... ipse faciet: „ő majd eligazít".

et educet ... „felragyogtatja, mint a világosságot, igazságodat és mint a delet, jogodat"; a beszédképet a szerző a felkelő és delelő napról veszi. Az Úr a gonoszokkal szemben érvényre fogja juttatni jámbor híveinek jogait.

noli aemulari ... „ne irígykedjél arra, kinek szerencsés az útja"; az út az élet egész folyását jelenti.

... desina ab ira ... „állj el a haragtól és hagyd a bosszúságot; ne irígykedjél, hogy bűnbe ne essél"; a haragot és bosszúságot az itt megszólított jámbor ember a gonoszok jó sorsa fölött érzi.

... exterminabuntur ... „mert kiirtás vár a gonosztevőkre"; az Isten a gonoszokat meg fogja fosztani az ígéret földének birtokától, sőt nyomtalanul meg is semmisíti őket, javaikat a jámboroknak adja.

... adhuc pusillum ... „kevés idő mulva a bűnös már nem leszen, ha helyén keresed, meg nem találod".

observabit ... „les a bűnös az igazra, reá fogát vicsorítja".

Dominus ... *irridebit* ... Isten meghiúsítja a gonosz emberek cselszövéseit a jámborok ellen; az Ő napja az isteni ítélet napja, mely kérlelhetetlen biztonsággal fog eljönni és a gonoszokra lesújtani.

gladius eorum ... „de saját szívükbe hatol a kardjuk s összetörik íjuk"; a zsoltáros azt a kívánságát fejezi ki, hogy a gonoszok cselvetései őket magukat fogják meg.

II. — ... *brachia peccatorum* ... a gonoszok karja = az ő hatalmuk.

... *hereditas eorum* ... az ártatlanok öröksége = Palesztina birtoka.

... *in aeternum* ... örökre = igen hosszú időre; a zsoltáros még nem beszél az igazak túlvilági jutalmáról, sem pedig a gonoszok túlvilági büntetéséről.

non confundentur ... ez a vers megmagyarázza, hogy miben áll az igazak sorsát intéző isteni gondviselés: „szégyent rossz időkben sem vallanak s az éhség napjaiban is jóllaknak".

... *peccatores peribunt:* az egyideig jólétben élő gonoszok nyomtalanul el fognak tűnni.

mutuabitur peccator ... „kölcsönre szorul majd a bűnös és megfizetni nem tudja, de irgalmasságot gyakorolhat s osztogathat az igaz", vagyis a gonosz ember el fog szegényedni és annyija sem lesz, hogy adósságát megfizethesse, míg az irgalmasságot gyakorló jámbor ember bővelkedni fog.

... *gressus hominis* ... az ember léptei az ember egész életének folyását jelentik, melyet az Isten bölcs gondviselése intéz.

... *non collidetur* ... „nem üti meg magát" vagyis a jámbor embert az Isten a balsorsban sem hagyja el.

... *nec semen eius quaerens panem:* „sem ivadékát kenyerét koldulni" vagyis hallatlan dolog, hogy az Isten a jámbor emberről valaha megfeledkezett volna.

tota die ... e vers az igaz emberre vonatkozik.

... *inhabita* ... „hogy megmaradhass örökkön örökké"; az értelem és a 29. vers tanusága szerint kiegészítendő: az ígéret földén.

... *amat iudicium* ... „mert az Úr szereti az igazságot".

... *sapientiam* ... a bölcseség a következő vers tanusága szerint az Úr törvénye, mely állandóan tárgya az igaz ember elmélkedésének és lelki erősítője.

... *considerat peccator* ... „leselkedik a bűnös az igazra és halálra keresi"; újabb leírása a gonosz ember cselvetéseinek, melyekből az Isten az igaz embert megmenti.

... *nec damnabit* ... „s nem ítéli el, ha ítéletet mond felette".

... *custodi viam eius* ... az Úr útjai az ő parancsai.

... *videbis:* „látni fogod vesztét a bűnösöknek", mely tehát mihamar, még a jámborok életében be fog következni.

vidi impium ... e vers a gonosz ember elbizakodottságát festi.

... *et ecce non erat* ... e vers értelme: az istentelennek minden hatalma egy szempillantás alatt eltűnik.

... *reliquiae homini* ... „mert megmarad a békés ember ivadéka"; az erényes életnek egyik jutalma az ószövetségi felfogás szerint a nagy gyermekáldás.

... *in tempore tribulationis:* „a szorongatás idején"; a szorongatás a jámborokat a gonoszok részéről érő üldözés.

A zsoltár az igazak boldogságának hirdetésével végződik.

37. zs. Bűnbánó imádság.

E zsoltár a bűnbánati zsoltárokhoz tartozik.

I. — *sagittae tuae* ... Isten nyilai az Úr haragját és a betegség fájdalmait jelentik.

non est sanitas ... a következő versek (4—11.) a súlyos betegség leírását adják, mely minden valószínűség szerint Izrael nyomorúságának jelképes festése. Figyelemre méltó a zsoltáros alázatos bűnvallomása (a 4., 5. és 6. versben).

... *a facie irae tuae* ... „haragod miatt".

... *a facie peccatorum meorum:* „bűneim miatt".

putruerunt ... „bűzhődnek és rothadnak sebeim".

... *a facie insipientiae meae:* „oktalanságom miatt"; az oktalanság (6. v.) is gonoszságot, bűnt jelent.

... *rugiebam a gemitu cordis* ... „szívem fájdalmában jajgatok".

... *ante te omne desiderium* ... „Uram, előtted van óhajtásom" = előtted ismeretes minden vágyam.

cor meum conturbatum est ... „szívem háborog, erőm elhagyott, még szemem világa sincs velem".

II. — ... *amici mei* ... e vers értelme: rokonaim és barátaim nem mernek felém közeledni sebeimnek undoksága miatt; vagyis az előbb leírt súlyos betegség a testnek semmiféle részét sem kímélte meg; ehhez járul még a teljes részvétlenség a rokonok és jóbarátok részéről is és (13. v.) az ellenségek áskálódó gyűlölete.

... *qui quaerebant animam meam* ... „kik életemre törnek".

ego autem ... ez és a következő vers a jámbor szenvedő hősies türelmének rajza.

... *redargutienes:* „ellenmondás".

quoniam in te, Domine, speravi ... „mert reményemet, Uram, beléd vetem"; a szilárd bizalom kifejezése a legnagyobb nyomorúság idejében is.

... *dum commoventur pedes mei* ... „és ha lábam meginog, nagyokat felettem ne beszéljenek".

... *in flagella paratus* ... „a csapásokat készséggel fogadom" = bűneim tudatában kész vagyok elszenvedni az Istentől reám mért csapásokat.

... *dolor meus in conspectu meo* ... „fájdalmam mindenkor előttem vagyon" = állandóan érzem a fájdalmat.

... *inimici autem* ... ez és a következő vers (21. v.) szorosan összetartozik: a zsoltáros azért kénytelen ártatlanul tűrni, mert az Isten törvényét híven követi.

A zsoltár az Isten segítségének kérésével fejeződik be.

38. zs. Elmélkedés az élet mulandóságáról.

... *custodiam vias meas* ... „vigyázok utaimra" vagyis szigorúan fegyelmezem egész életemet. A szent szerző arra törekszik, hogy a bűnösök előtt ne vétkezzék, de panaszra se nyissa ajkát, hogy belőle gúnyt ne űzzenek.

... *cum consideret* ... „míg a bűnös szemben áll velem" = míg a bűnöst el nem éri a megérdemelt isteni büntetés.

obmutui ... a zsoltáros türelmének leírása.

... *silui a bonis* ... „a boldogságról hallgattam".

concaluit cor ... „szívem bensőmben felhevült

s midőn elmélkedtem, lángra gyuladt lelkem"; itt a zsoltáros azt a fájdalmat rajzolja, melyet a bűnösök jó sorsának szemlélése okoz a zsoltárosnak.

... *locutus sum in linqua mea* ... „szóltam tehát nyelvemmel"; a zsoltáros az élet értelmét magyarázza. A zsoltár helyes megértése végett a már többször említett régibb ószövetségi felfogásnak alapjára kell helyezkednünk, hogy az erény jutalmának és a bűn büntetésének helye ez a föld, ideje az ember földi élete; a halál után a lélek az alvilágba jut, hol csak árnyékszerű életet él. Ez a szomorú, sötét felfogás érthetetlenné és szinte elviselhetetlenné tette a jámbor ember előtt az őt érő szenvedést.

... *quid desit mihi:* „mennyim van még hátra?"

... *mensurabiles* ... „ím, napjaimat felmérhetővé tetted"; felmérhetővé = igen röviddé.

... *in imagine pertransit homo* ... „bizony, mint az árnyék, elmulik az ember, de hiába is fáradozik"; az árnyék a mulandóságnak szokásos jelképe; de hiába is fáradozik: az ember munkájának eredménye nem éri meg a reá fordított fáradságot, mert senki sem tudhatja, kié lesz az összegyüjtött kincs. A fáradozás a vagyonszerzés gondjait jelenti.

... *substantia mea* ... „reménységem csak benned van"; a földi lét szomorúságát csak az Istenbe vetett bizalom enyhíti.

... *opprobrium* ... „csúfságává tettél az esztelennek"; az esztelen a gonosz ember, aki a jámbor embert kigúnyolná, ha Isten őt magára hagyná.

... *quoniam tu fecisti:* „mert te cselekedted"; a szent szerző megnyugszik az Isten végzéseiben,

a gondviselés terveiben, bár ezeket megérteni nem tudja.

a fortitudine manus tuae ... „elenyészem erős kezed fenyítése alatt. Gonoszságért megbünteted az embert"; Isten erős keze itt az ő büntető hatalma; az ember, kit az Isten megbüntet, maga a szent szerző.

et tabescere fecisti ... „s kezed alatt pókhálóként elenyészik élte, bizony, hiábavaló minden ember törődése!"

ne sileas ... „ne hagyd válasz nélkül (szó szerint: ne hallgass) könnyeimet, hisz jövevény vagyok én tenálad és zsellér, mint atyáim mindnyájan". A jámbor zsidó Palesztina földén csak jövevénynek és zsellérnek tekintette magát, mert az Igéret földjének teljesjogú birtokosa maga az Úr volt.

... *priusquam abeam* ... „mielőtt eltávozom"; az eltávozás a halált és az alvilágba szállást jelenti.

39. zs. Hálaadás és könyörgés az Isten megszabadító kegyelméért. Jobb az engedelmesség, mint az áldozat.

E zsoltár egy halálos veszedelemből kiszabadult jámbor embernek (a hagyomány szerint Dávid királynak) vagy az egész zsidó népnek Istenhez intézett hálaadása. A zsidókhoz írt levél szerzője (10, 5—10.) a zsoltár 7—9. versét messiási értelemben idézi és Jézus Krisztusnak a mennyei Atya iránt megnyilatkozó engedelmességére magyarázza, mely engedelmességnek végső és legfelségesebb ténye a kereszthalál volt.

I. — ... *de lacu miseriae* ... „kihúzott a nyomorúság verméből, a sár fertőjéből"; a szent szerző a nyomorúságot, melyből az Isten őt kiszabadította, sáros vízveremhez hasonlítja, melyben az ember annál mélyebben elmerül, minél inkább keresi a szilárd támaszpontot.

et statuit ... „a lábamat kősziklára helyezte"; a kőszikla a biztonság jelképe; „lépésemet biztossá tette": szilárd talajt adott lépteim alá, ellentétben a vízverem sarával.

... *canticum novum* ... az új ének a hála éneke, mert mielőtt az Isten szabadulást nyújtott, a zsoltáros csak kérő és panaszos szavát emelhette fel az Úrhoz.

videbunt multi ... „sokan látják", t. i. az Istennek csodálatosan segítő hatalmát, minek következtében üdvös félelem szállja meg őket és szintén az Úrba vetik reménységüket. A zsoltáros talán a megtérni készülő bűnösökre (pogányokra) gondol.

... *in vanitates et inanias falsas:* a hiábavalóságok és hitvány balgaságok a bálványok; — a kevélyek az Istennel nem törődő gonoszok, a hazugságra hajlók pedig talán a bálványok papjai és az álpróféták.

multa fecisti ... e vers az isteni gondviselést dicsőíti; — az Úr csodái főleg azok a bámulatos isteni tények, melyek a választott nép történelmében megnyilvánultak.

... *annuntiavi* ... „hirdetném és elmondanám, de több, hogy sem felsorolhatnám"; az égő áldozat, melyet egészen elégettek, főleg az Istennek tartozó hódolat eszméjét juttatta kifejezésre, míg

a bűnért való áldozat (és a vétekért való áldozat) az engesztelés gondolatát domborította ki.

... *ecce venio* ... „ím eljövök" = kész vagyok akaratodat teljesíteni.

in capite libri ... „a könyv élén"; a könyv (héberben: a tekercs) Mózes törvénykönyve.

II. — *annuntiavi* ... *in ecclesia magna* ... *a* zsoltáros a jámborok gyülekezetében (az istentisztelet alkalmával) hangos szóval akarja hirdetni az Úr igazságát és igéreteinek teljesítésében tanusított hűségét, mely abban áll, hogy őt a nyomorúságból kiszabadította.

... *salutare tuum* ... „segítségedet hirdetem".

... *a concilio multo:* „a nagy gyülekezetben".

... *ne longe facias* ... a zsoltáros könyörgő szava: „te, Uram, ne vond meg irgalmadat tőlem, kegyelmed és hűseged tartson fenn mindenkoron engem".

... *comprehenderunt me* ... „utolértek gonoszságaim, fel sem tudok tekinteni"; a zsoltáros alázatosan bevallja a multban elkövetett bűneit, melyeknek bűntetései voltak az őt érő csapások.

... *cor meum* ... „bátorságom is elhagyott engem".

complaceat tibi ... „teljék kedved, Uram, megmentésemben, Uram, tekints reám és segíts meg engem"; a szent szerző a jövőben is kéri az Úr megszabadító irgalmát minden bajban, mely még reá vár.

III. — *confundantur* ... „jöjjenek zavarba mind és szégyenüljenek meg", t. i. a zsoltáros ellenségei.

... *qui quaerunt* ... „kik életemre törnek, hogy elvegyék".

convertantur retrorsum... „hátráljanak meg s érjenek szégyent, kik bajt kívánnak nekem".

... ferant confestim... „hordozzák gyalázatukat hamarosan, kik hahotázva hahotáznak rajtam!"

exultent... „örvendezzenek az Úrban a jamborok".

... qui diligunt salutare tuum: „kik örvendeznek szabadításodon".

ego autem... a szent szerző a saját nyomorúságát alázatosan bevallva továbbra is kéri az Úr oltalmát.

... ne tardaveris: „ne késlekedjél".

40. zs. Egy súlyos betegnek fájdalmas panasza az Úrhoz és könyörgése felgyógyulásért.

beatus... az irgalmas embert oltalmazza meg az Úr. Úgy látszik, a zsoltáros itt és a következő versben áldást mond egy irgalmas barátjára, ki betegségében szeretettel meglátogatta, míg ellenségei már halálát várták.
ségei már halálát várták.

... in terra... „a földön": már ezen a földön.

Dominus opem ferat... „az Úr segítse őt meg fájdalmainak ágyán! Változást hozol létre minden beteg ágyán!" A zsoltáros azt kéri, hogy az Úr enyhítse az irgalmas ember minden betegségének fájdalmait.

A következő (5—10.) versekben a szent szerző ellenségeinek és álnok barátainak kárörömét ecseteli, kik már alig várják halálát és azt, hogy még emléke is kivesszen.

... peccavi tibi... „ellened vétettem".

et si ingrediabatur... „s ha eljő valaki, hogy meglátogasson, álnokságot beszél, szíve megszedi magát gonoszsággal, kimegy s l e g o t t beszél" vagyis a látogatók részvétet színlelnek, holott alig, hogy eltávoznak, már a betegnek vesztét óhajtják.

verbum iniquum... „rossz dolgot (= gyógyíthatatlan betegséget) állapítanak meg felőlem: nemde, ki itt fekszik, fel nem kel többé?" A zsoltáros ellenségei bizton számítanak arra, hogy betegsége halálos kimenetelű lesz.

...*qui edebat panes meos*... „ki kenyeremet ette" = ki asztaltársam volt. A vendégjog Keleten sértetlenséget és teljes oltalmat biztosít a vendégnek; az ezzel való visszaélés tehát a rút hálátlanságnál is nagyobb bűn.

...*magnificavit super me*... „felemelte sarkát ellenem".

...*resuscita me*... „állits talpra engem".

...*retribuam eis:* „hadd fizessek meg nekik"; az ószövetségi erkölcstan általános felfogása szerint a zsoltáros a „szemet szemért, fogat fogért" elvet vallja, annál inkább, mert az igazságosság érvényesülését óhajtja, bűnös, személyes bosszúvágy nélkül.

...*quoniam voluisti me*... „kedved leled bennem": az erény jutalma a boldog földi élet.

...*propter innocentiam*... „felkarolsz engem ártatlanságomért"; az ártatlanság hangoztatása nem áll ellentétben azzal, hogy a szent szerző fentebb (5. v.) magát bűnről is vádolta. A zsoltáros az Istennek állandó kegyét reméli.

...*in aeternum:* „mindörökké" = egy egész hosszú földi életen keresztül.

41. zs. Reménnyel teljes vágyódás az Úr szentélye után.

A zsoltár szerzője Kóré családjából származó levita, ki számkivetésben él. Az első vers a szent szerző forró vágyát fejezi ki az elhagyott szentély után.

I. — ... *Deum* ... *vivum* ... a zsoltáros az Urat az élő Istennek mondja, ellentétben az élettelen bálványokkal.

... *quando veniam* ... „mikor jutok oda, hogy az Isten színe előtt megjelenjem?" t. i. szent templomában.

fuerunt mihi lacrimae ... a honától s a jeruzsálemi templomtól távol, számkivetésben élő szent szerző mély fájdalmának megkapó leírása.

... *ubi est Deus tuus* ...? „hol van a te Istened?" a pogányok gúnyos kérdése, kik azt hiszik, hogy az Úr gyenge arra, hogy a zsoltárost és a választott népet a fogságból kiszabadítsa.

... *in locum tabernaculi* ... „a csodás hajlék helyére, az Isten házához", jelen szomorú helyzetében a szent szerző visszagondol a hajdani boldog napokra, midőn még részt vehetett a jeruzsálemi templom ünnepein és zarándoklatain.

in voce exsultationis ... „hangos ujjongással és hálaadással"; a zsoltáros önmagát bátorítja és biztatja azzal a reménnyel, hogy még fel fog virradni a nap, midőn hálaénekével újra dicsőítheti Istenét.

... *confitebor illi* ... „fogom még áldani őt".

... *salutare vultus mei:* „arcom üdvösségét" = megszabadítómat.

II. — *ad meipsum* ... „lelkem bensőmben háborog"; a szent szerző fájdalmas panasza

jelen nyomorúságában, szomorú sorsában az Istenre gondol; a Jordán és a Hermon földe egész Palesztina, melynek legnagyobb folyóját és legmagasabb hegyét a zsoltáros név szerint megemlíti; a Miszár hegye (Vulg.: a kishegy) előttünk ismeretlen hegység.

abyssus abyssum ... „örvény örvényt hív elő, míg harsognak zuhatagjaid: mind áthaladnak rajtam árjaid és hullámaid"; az örvény, a zuhatagok és a hullámok a zsoltárost ért csapások jelképei; ezen és a megelőző vers között lélektani kapcsolat van: a Hermon környékén van a Jordán három forrása, melyeket a szent szerző költői leírásában örvényeknek mond; csobogásukba belevegyül az Úr zuhatagjainak, az esőnek hangja. A vízek említése (mint szokásos hebraizmus) ismét eszébe juttatja a zsoltárosnak a lelkére nehezedő fájdalmat.

in die ... *nocte* ... nappal, éjjel = állandóan; „nappal kegyességét küldi nekem az Úr s éjjel neki szól énekem".

apud me oratio ... „imádkozom éltem Istenéhez".

... *confringuntur ossa mea* ... költői szókép: a csontoknak, mint a testi erő székhelyének összetörése az ellenség részéről jövő sanyargatást jelenti.

A vers végén olvasható gúnyos kérdésre nézve l. a fenti (4. vers) jegyzetet.

42. zs. Könyörgés megszabadításért és vágyódás az Úr szentélye után.

... *de gente non sancta* ... *ab homine iniquo et doloso* ... az istentelen nemzetség a pogá-

nyok (a babiloniak), kik között él a zsoltáros (a választott nép egy részével együtt). Ugyanezeket jelenti a gonosz és álnok ember kifejezés is.

emitte lucem tuam ... az Úr világossága az ő kegyelme, igazsága pedig az ígéreteiben való hűsége. Az Isten szent hegye a Sion hegye, az Isten hajlékai a jeruzsálemi templom; a többes szám talán a templom épületének különböző részeire vonatkozik.

et introibo ... ez a vers annak tanubizonysága, hogy a zsoltár szerzője legalább is levita volt, mert joga volt az Úr oltárához lépni és templomi zenében résztvenni.

confitebor ... *in cithara* ... „lantszóval dícsérlek téged, Isten, én Istenem".

A zsoltár az Istenbe vetett rendületlen bizalomnak harmadszori hangoztatásával ér véget.

43. zs. Könyörgés vallásüldözés idején.

I. — ... *auribus nostris audivimus* ... „tulajdon fülünkkel hallottuk"; visszaemlékezés a nemzeti mult dicső napjaira (2—4. v.). A szent szerző azokra a csodákra gondol, melyek Kánaán elfoglalását kísérték; ezeket a csodákat az ősök és utódaik (= atyáink) nemzedékről nemzedékre elbeszélték ivadékaiknak.

... *gentes* ... *populos* ... a nemzetek és a népek Kánaán lakosai a zsidók előtt.

... *plantasti eos* ... őket = a választott nép fiait, kiket az Úr, mint terebélyes fát az idegenből Kánaán földére ültetett és ott kiterjesztett (a Vulgata a vers második felében csak a pogány nemzetek elűzéséről beszél).

nec in gladio ... Izrael nem a saját erejével, hanem az Isten segítségével hódította meg az Ígéret földét; — karjuk = hatalmuk.

... *illuminatio vultus tui* ... „arcod ragyogása" = kegyességed.

... *mandas salutes* ... „te küldesz segítséget Jákobnak".

A következőkben (5—9. v.) az egyes és a többes szám hirtelen váltakozását a szerzőnek emelkedett lelkiállapota magyarázza meg, ki az egész nép nevében beszél.

... *ventilabimus cornu* ... „ökleljük", a szarv a hatalom jelképe.

... *spernemus* ... vetjük meg = „semmisítjük meg".

non in arcu meo ... nem harci eszközeink hoznak nekünk győzelmet és szabadulást, hanem az Isten hatalma szabadít meg minket.

in Deo laudabimur ... „az Istenben dicsekszünk"; a h. szerint: az Istent dícsérjük.

II. — *nunc autem repulisti* ... A jelen nyomorúság megkapó rajza (10—17. v.); „de most elvetettél és szégyenben hagytál minket": célzás valamely, közelebbről meg nem jelölt szerencsétlen háborúra.

... *in virtutibus nostris:* „seregeinkkel, óh Isten, ki nem vonultál".

avertisti ... „megfutamítottál ellenségeink előtt és gyűlölőink fosztogatnak minket".

... *in gentibus* ... a nemzetek a pogány népek.

vendidisti ... a zsoltáros fájdalmas panasza: az Isten megengedi, hogy a pogányok Izrael fiait potom áron rabszolgákul adják el.

... non fuit multitudo ... „és cserébe érte nem adtak sokat".

... vicinis nostris ... szomszédaink: a Palesztinával határos nemzetek.

posuisti nos ... „példabeszédül vetettél minket a nemzeteknek, csóválgatják felettünk fejüket a népek", vagyis a zsidók nemzeti szerencsétlensége közmondássá lett a pogány népek között; — a fejcsóválás a gúny jele.

... contra me est ... „szemem előtt".

a voce exprobrantis et obloquentis ... a gúnyolodó és szidalmazó talán a zsidókat üldöző ellenség királya.

haec omnia venerunt ... „mindez reánk szakadt, pedig nem feledtünk el téged", a választott nép nem bűneiért, hanem az Istenhez való hűsége miatt szenved.

... in testamento tuo: Isten szövetsége a mózesi törvény.

... non recessit ... cor ... „szívünk nem fordult el tőled, noha eltérítetted utadtól ösvényünket", vagyis nem lettünk hűtlenek hozzád, bár utunk a szenvedésen vezet keresztül. A zsoltáros arról panaszkodik, hogy mindeddig csak akkor érték csapások a választott népet, ha az Úr törvényéhez hűtlen lett; most azonban az Isten látszólag megváltoztatta gondviselésének útjait és ártatlanul sújtja nemzetét.

... in loco afflictionis ... a sanyargatás helye talán a száműzetés helye vagy a kietlen pusztaság.

III. — si oblitus sum ... ha a zsidóság az Úrról megfeledkezve bálványozást űzne, joggal érné a sok

csapás, de a 43. zsoltár korában[1] a választott nép éppen az Istenhez való hűsége miatt volt kénytelen üldöztetést szenvedni.

... sicut oves occisionis: „levágásra szánt juhoknak tartanak".

exsurge ... segélykiáltás az Úrhoz: „Ébredj fel, miért alszol, Uram? Ébredj fel, ne taszíts el végképen!" merész költői szókép: az Isten mintegy álomba merült, ezért nem látja népe szenvedését.

... faciem tuam ... Isten arca az ő kegyessége.

... conglutinatus est ... „testünk a földhöz tapadott" = a földön fetrengünk; ez a vers a választott nép legmélyebb megaláztatását juttatja kifejezésre.

... propter nomen tuum ... „tennevedért"; a szerző a választott nép ügyét egyszersmind az Isten ügyének tekinti.

44. zs. A Messiás-király násza.

A 44. zsoltár szorosan vett messiási jövendölés, melynek tárgya: Istennek végtelen szeretete a választott nép iránt és ennek folytatásaképen Jézus Krisztus határtalan szeretete az újszövetség Egyháza iránt. A szent szerző ezt a végtelen szeretetet a legmélyebb földi szeretetnek, a házassági szeretetnek jelképeivel írja le. A zsidó és a keresztény hagyomány a 44. zsoltárt mindenkor messiási zsoltárnak tartotta.

[1] A Kor. II. 8-ban említett idumeus betörés ideje; mások szerint a babiloni fogság kora vagy kevéssel a fogságból való visszatérést követő idő, ismét mások szerint IV. Antiochus Epifánes vallásüldözésének kora, melyről a Makkabeusok könyvei (I. 1—6; II. 5—9.) oly sokat beszélnek.

eructavit . . . „szívem ünnepi szózattól árad, zengem dalomat a királynak, gyorsíró vesszeje lett a nyelvem"; az ünnepi szózat és a szent szerző dala maga a szóban forgó zsoltár; a király a Messiás; a vers második részében a hasonlat alapja a régi írók íróvesszeje, mellyel a gyakorlott író igen gyorsan írt.

A következő (3—10a.) versekben a szerző a királyi vőlegény szépségét, fölségét és hatalmát magasztalja.

. . . gratia in labiis tuis . . . a király ajkán szétömlő kedvesség a fejedelemnek kegyes mosolya.

accingere gladio tuo . . . a Messiás-királyt a zsoltáros, mint hatalmas hadvezért írja le. A jövendölés szellemi értelemben ment teljesedésbe, midőn Jézus Krisztus ellenállhatatlan kegyelme egykori ellenségeit is az Anyaszentegyházba vezette és buzgó híveivé tette (sz. Pál megtérése stb.).

. . . potentissime: „kösd fel derekadra kardodat, te hős".

specie tua . . . „kelj útra ékességedben és szépségedben, haladj szerencsével és diadalmaskodjál".

sagittae tuae . . . „éles nyilaid népeket térítsenek le eléd s hatoljanak a király elleneinek szívébe"; a 4. vers gondolatának folytatása.

sedes tua, Deus . . . „királyi széked, Isten, örökké áll, kormánypálcád az igazság pálcája"; e vers a zsoltár helyes értelmezésének kulcsa. A szerző a királyt világosan Istennek nevezi, tehát csak a Messiásról lehet szó, ki egy isteni személyben egyesítette az isteni és az emberi természetet.

. . . unxit te Deus . . . a felkenés az Isten

kegyelmeinek kiárasztását jelenti a Messiás szent emberségére.

... *prae consortibus tuis:* „társaid felett"; a Messiás társai az egész megváltott emberiség.

myrrha ... „mirha, aloe és kasszia árad ruháidból, elefántcsont palotákból örömödre királyleányok jönnek dicsőségedben"; a királynak egész ruházata jó illatot áraszt; a zsoltáros a keleti királyi udvarok pompájára gondol; az elefántcsontpalotákat s a királylányokat a szent szerző az előadás élénkítése végett említi; a királylányok a menyasszonynak kíséröi a nászmenetben; a dicsőség talán a díszes ruhákat jelenti.

A következő (13b—17.) versek a menyasszony (a választott nép, illetve az Egyház) szépségének magasztalását tartalmazzák.

... *in vestitu deaurato* ... „arannyal átszőtt, sokszínű ruhában".

II. — *audi filia* ... a zsoltáros felszólítja a kiválasztott menyasszonyt, hogy legyen teljesen a királyé.

et filiae Tyri ... „ajándékkal esdik majd tekintetedet Tirus leányai s valamennyien a nép gazdagai"; Tirus leányai, vagyis Tirusnak egész lakossága. A büszke és gazdag Tirus is ajándékokkal fog kedveskedni a menyasszonynak és kegyét keresi. Ez a vers az előadás élénkítésére szolgál.

... *ab intus* ... „belül csupa szépség a király leánya, aranyszegélyű, sokszínű a ruhája"; a sokszínű szövetből készült ruhát a keletiek különösen szépnek tartják.

... *tibi:* „neked": a Messiás-királynak. A szűzeket, mint a menyasszony kíséretét a zsoltáros

ismét az előadás élénkítése végett említi, hogy a nászmenet pompáját szemléltesse.

... *in templum regis:* „a király lakába".

... *nati sunt tibi filii* ... a nagy gyermekáldást a Biblia az Isten különös kegyelmének tartja. Az Egyház f i a i az egyes hívek, kik mint Istennek (és az Egyháznak) gyermekei a mennyországnak örökös fejedelmei.

A befejező sorokat a zsoltáros ismét a Messiás-királyhoz intézi és a jelen költeménnyel örök emléket akar állítani a Messiás-királynak.

45. zs. Hálaadás egy diadalmas hadjárat után.

... *in tribulationibus* ... „a reánk zudult számos bajban ő a mi segítőnk"; a választott népre z ú d u l t s z á m o s b a j valamely ellenséges támadás, valószínűleg Szennácherib asszír nagykirálynak jeruzsálemi ostroma.

... *dum turbabitur terra* ... a Jeruzsálemre zúduló ellenséges támadást a zsoltáros igen szép költői képben mint nagy földrengést és tengeri vihart írja le, mely a világot (Zsidóországot) megsemmisítéssel fenyegette.

fluminis impetus ... a bősz tengerárral ellentétben a f o l y ó az isteni jótéteménynek jelképe.

... *civitatem Dei* ... az I s t e n v á r o s a Jeruzsálem.

... *sanctificavit tabernaculum suum Altissimus:* „a Fölséges (= az Isten) megszentelte hajlékát". amennyiben nem engedte meg, hogy az ellenség meggyalázza a templomot.

... *adiuvabit eam Deus mane diluculo:* „megsegíti őt az Isten, mielőtt megvirrad"; m i e l ő t t

megvirrad: az Isten nem sokáig engedte veszedelemben a szent várost, melyet a templom révén lakóhelyül választott. Szennácherib seregét egyetlen egy éjjel tönkretette az öldöklő angyal (Kir. IV. 19, 35; Iz. 37, 36.).

conturbatae sunt ... l. 3—4. v.

Dominus virtutum ... „velünk van a seregek Ura": talán célzás a Messiás nevére: Emmánuel (Isten velünk) Iz. 7, 14; 8, 8—10-ben.

... *videte opera Domini* ... úgy látszik, hogy az ellenséges sereg végromlásának nyomai a zsoltáros idejében még láthatók voltak.

... *usque ad finem terrae:* „a föld széléig"; az ellenséges sereget oly veszteségek érték, hogy Asszíria más népek ellen sem viselhetett (egyhamar) háborút. A vers második részében a zsoltáros a messiási korba tekint, melyet a próféták általános szokása szerint mint az örök béke idejét ír le.

vacate ... „álljatok meg"; hagyjátok abba az Isten országa ellen intézett hiábavaló támadásokat.

Az utolsó (12.) vers a 8. versben olvasható refraint ismétli meg.

46. zs. Isten világuralma; neki hódoljon minden nemzet.

quoniam Dominus excelsus ... Isten nagysága és fölsége szolgáljon a világ összes nemzeteinek örömére. Isten világuralmának gondolata szinte minden versből kicsendül és e zsoltárnak messiási jelleget ad.

subiecit populos ... célzás a választott népnek valamely diadalmas hadjáratára.

... speciem Jacob ... „Jákob ékessége" az ígéret földe.

ascendis Deus ... „újjongás között felvonul az Isten, harsonazengés között az Úr"; egyes magyarázók szerint ez a vers arra az ünnepélyes körmenetre céloz, melyben Dávid király a frigyládát nagy pompával a jeruzsálemi templomba vitette (Kir. II. 6.); mások szerint a zsoltáros Józafát király csodálatos győzelmét ünnepli (Krón. 11. 20.); vagy pedig a Zorobábel-féle templom felavatását, midőn az Úr a babiloni fogság után ismét elfoglalta szentélyét (Ezdr. 6, 16—22.).

psallite ... „zengedezzetek Istenünknek"; a szent szerző a világ összes nemzeteihez intézi felszólítását.

... Deus sedet super sedem ... „ül szent trónusán az Isten" kifejezés valószínűleg azt jelenti, hogy az Úr igazságos ítéletet mondott a pogányok felett és diadalra juttatta választott népét.

principes populorum ... a népek fejedelmei az igaz Istenhez térnek és meghódolásuk nekik magúknak is dicsőségükre szolgál.

... quoniam dii fortes ... „mert az Istenéi a föld erősei s Ő igen fenséges". Az Isten korlátlanul uralkodik a világ pogány fejedelmei felett; a Vulgata szószerint így hangzik: mert a föld hatalmas istenei (= fejedelmei) igen felemelkedtek.

47. zs. Hálaének Jeruzsálem megszabadításáért.

E zsoltár az Isten hatalmát magasztalja, azt a hatalmat, amellyel az Úr Jeruzsálemet valamely ellenséges ostromtól csodálatosan megszabadította. Valószínűleg Szennácherib asszír nagykirály 701.

évi hadjáratáról van szó. L. a 45. zsoltár bevezető jegyzetét. E két zsoltár gondolatai nagy megegyezést mutatnak.

... in civitate Dei ... in monte sancto: Isten városa Jeruzsálem, az ő szent hegye a Sion, melyen a templom állt.

fundare = fundamentum ponere: „az egész világ örömére ott áll a Sion hegye"; az egész világ örömére kifejezés költői szókép.

... latera Aquilonis ... „északon"; a templom hegye a bibliai Jeruzsálemnek észak-(kelet)i része volt; — a nagy király az Isten.

... eius ... eam ... a civitasra vonatkozik.

... in domibus eius ... „Ismerik az Istent palotáiban, hisz ő maga oltalmazza"; hogy miben állt a Sion és Jeruzsálem megoltalmazása, azt a következő (5—8.) versekben olvassuk.

... reges terrae ... „a föld királyai" valószínűleg Szennácherib asszír nagykirály és hűbéres fejedelmei.

ipsi videntes ... „alighogy meglátták" t. i. a szent várost.

in spiritu vehementi conteres naves Tharsis: „hatalmas széllel összetörted a társisi hajókat"; a Társisba (Spanyolországba) menő hajók az ókor legnagyobb hajói voltak. Ez a vers összevont hasonlat: az Úr oly erővel törte össze Jeruzsálem ellenségeit, mint ahogy a tengeri vihar megsemmisíti a legnagyobb hajókat is.

sicut audivimus ... a vers értelme: amit nekünk őseink az Isten hajdani csodáiról beszéltek, azt most saját szemünkkel is láttuk.

... in aeternum ... örökre.

suscepimus . . . „megemlékezünk irgalmadról, óh Isten, templomodnak belsejében".

secundum nomen tuum . . . ahol az Isten híre ismeretes, ott dícsérete is felhangzik. Az Isten igazsága és a következő (12.) versben említett ítéletei (iudicia) abban nyilvánultak meg, hogy választott népét az Úr megmentette és ellenségeit megsemmisítette.

circumdate Sion . . . „járjátok körül Siont, nézzétek meg, számláljátok meg tornyait"; a zsoltáros felszólítja Jeruzsálem lakóit, hogy személyesen is győződjenek meg, mily nagyszerűek és mily szilárdak a város erődítményei.

. . . *hic est Deus* . . . „ő az Isten" t. i. aki megoltalmazza népét és városát.

48. zs. Elmélkedés a bűnösök szerencséjének mulandóságáról.

A szent szerző minden ember figyelmét felhívja arra a fontos kérdésre, melyet zsoltárában fejtegetni akar (6. 7. v.).

I. — . . . *in parabolam* . . . a példabeszéd itt az Istentől jövő oktatás a jók és a gonoszok sorsának összehasonlításában. E tanítást a zsoltáros tanulékony lélekkel akarja fogadni és lantkísérettel (in psalterio) akarja előadni.

cur timebo . . . „miért félnék a balszerencse napján, ha körülvesz azok gonoszsága, kik leselkednek sarkam után?" a zsoltáros sarka után leselkedők az elbizakodott gazdagok.

frater non redimit . . . ámde ezeknek a gazdagoknak minden hatalma véges; semmiféle emberi erő vagy kincs sem tudja az embert a haláltól meg-

menteni; — a testvér általában a felebarát; — nem válthat meg t. i. a haláltól és az alvilágtól.

... et laborabit ... „még akkor sem, ha mindörökké fáradna, élte mindvégig tartana".

non videbit ... „s enyészetre sohasem jutna, hisz láthatja, meghalnak a bölcsek, elvesznek a balgák és az esztelenek egyaránt"; a halál általános törvénye sem indítja komoly magábaszállásra az elbizakodott gazdagot.

et sepulchra ... tabernacula eorum ... „és sírjuk leszen lakóhelyük mindörökre, lakóhelyük nemzedékről nemzedékre, noha nevet szereztek maguknak földükön"; egyes magyarázók Szeleukiára és Antiochiára gondolnak, melyek nevüket Szeleukostól és Antiochustól nyerték.

et homo ... non intellexit ... „az ember, övezze bár tisztelet, okosságot nem tanusít".

II. — haec via ... „ez az útjuk vesztükbe viszi őket, beszédjükben bármint is tetszelegnek"; útjuk: életirányuk; beszédjük: szó szerint szájuk; a vers második fele valószínűleg a gazdagok hízelgőire vonatkozik.

sicut oves ... a zsoltáros költői hasonlattal a halált az alvilágba jutó lelkek korlátlan hatalmú pásztorának mondja.

... in matutino ... „hamarosan".

... veterascet ... „az ő segítségük, dicsőségük az alvilágban elhervad".

... animam meam de manu inferi ... „engem azonban megment az Isten az alvilág hatalmától és oltalmába fogad"; igen szép ellentét az előbbi verssel. Mivel a halál törvénye általános, ez a vers csak úgy érthető, hogy az Úr az igazakat ki fogja sza-

badítani az alvilágból. A zsoltáros ebben a versben valószínűleg a feltámadásra céloz.

... *confitebitur tibi* ... „magasztal téged, ha jót teszel vele" (Vulg.). Eszerint a gonosz gazdagok önzéséről van szó: csak azt magasztalják, aki érdekeiket előmozdítja.

introibit usque ... „mégis csak elmegy atyái nemzetségéhez és nem látja többé a világosságot soha sem"; a t y á i n e m z e t s é g e: az elhunyt ősök; a v i l á g o s s á g a boldogság és az öröm jelképe.

49. zs. A külső áldozatok mit sem érnek, ha hiányzik a szív tisztasága.

Isten megjelenik, hogy népét megítélje. Szép költői leírás.

I. — *Deus deorum* ... az istenek Istene = a fölséges Isten; hebraizáló felső fok. Az Isten az egész föld lakosságát összehívja, hogy tanuja legyen Izraelhez intézendő szózatának (7. sk.).

ex Sion ... „felragyog a Sionból dicsősége". A Siont a szerző tökéletes szépségnek mondja, mert ott állt az Isten temploma.

advocabit ... a vers alanya az Isten: „szólítja onnan felülről az eget s a földet, hogy ítélkezzék népe felett".

... *sanctos eius* ... az Ú r s z e n t j e i a választott nép, nem ugyan erkölcsi jámborsága, hanem Istennel kötött különleges szövetsége miatt.

... *qui ordinant* ... „kik szövetségre léptek vele áldozatokkal".

A következő (7—15.) versekben az a gondolat nyer kifejezést, hogy a k ü l s ő á l d o z a t m i t

sem ér az Isten előtt, ha megfelelő benső lelkületből nem fakad. A beszélő személy az Úr. Az Isten nem szorul áldozatokra. A 7. vers vége célzás az első parancsra (Móz. II. 20, 2.) és talán a Móz. III. könyvében számtalanszor olvasható megjegyzésre: Én vagyok az Úr.

si esuriero ... merész költői beszédképek, melyek a pusztán külső istentiszteletnek céltalanságát szemléltetik; ezzel szemben az Úr belső hódolatot követel teremtményeitől: sacrificium laudis.

... *in die tribulationis* ... „a szorongatás napján" csak a jámborság biztosítja az Isten oltalmát, nem pedig a pusztán külső áldozat.

II. — A következő (16—23.) versekben a zsoltáros azokat korholja, kik az Úr törvényét ajkukon hordozzák ugyan, de szívük távol van az Istentől. A beszélő személy itt is az Úr.

iustitias ... *testamentum* ... az Úr parancsolatai, szövetsége.

... *disciplinam* ... *sermones meos* ... fegyelme és beszédei a mózesi törvényt, elsősorban ennek erkölcsi elemeit jelentik; „hátad mögé veted beszédeimet" = megveted parancsaimat. A zsoltáros azt a bántó ellentétet domborítja ki, mely a gonoszok szavai és tettei közt észlelhető.

... *arguam te et statuam contra faciem tuam:* „megfeddelek s fellépek ellened", t. i. gonoszságaidért; Isten türelmét a gonosz ember arra magyarázta, hogy hozzá hasonlóan az Úr sem utálja a bűnt.

... *nequando rapiat* ... „hogy egyszerre csak menthetetlenül el ne ragadjon titeket"; a h. szerint: hogy ... széjjel ne szaggassalak. A zsoltáros a hasonlatot a prédáját szétszaggató oroszlánról vette.

sacrificium laudis ... „dicséret áldozata ad nekem tiszteletet s a k i ezen az úton j á r, annak mutatom meg az Isten szabadítását".

50. zs. Bűnbánó imádság.

E zsoltár a feliratában olvasható történelmi hagyomány szerint Dávid király bűnbánó imádsága Betsábéval elkövetett házasságtörése és Uriás meggyilkoltatása után (Kir. II. 11, 12.). Ez a zsoltár egyike a Zsoltárok könyve legszebb költeményeinek és örök időkre mintaképe minden bűnbánó imádságnak. A hét bűnbánó zsoltár közé tartozik.

... *lava me* ... a zsoltáros a bűnt a lélekre tapadó szennynek tekinti.

... *iniquitatem* ... *cognosco* ... az alázatos bűntudat szava.

tibi soli paccavi ... „egyedül ellened védkeztem": felebarátaink ellen elkövetett bűneink is az Isten törvényeit sértik meg, tehát joggal mondhatók egyedül az Isten megbántásának; e vers második fele azt a gondolatot fejezi ki, hogy az Isten diadalmasan kerül ki a vitából, ha valaki az ő ítéleteit és tetteit bírálni merészeli: „hogy igaznak bizonyulj beszédedben s diadalmaskodjál ítéleteidben"; b e s z é d e d és í t é l e t e d rokonértelmű kifejezések; a zsoltáros elismeri, hogy Istennek büntető ítélete igazságos.

... *conceptus sum* ... a zsoltáros elismeri, hogy bűnökben fogant gyermek, kinek még a létezéséhez sincs joga: ez a vers a zsoltárosnak legmélyebb megalázkodása az Úr előtt. Számos keresztény értelmező e versben az eredeti bűn tanának első ószövetségi nyomát látja.

asperges me hyssoppo ... az izsóppal való meghintést a mózesi törvény a tisztátalanság legsúlyosabb eseteiben, főleg a bélpoklosságnál írta elő (Móz. III. 14, 4.).

... gaudium et laetitiam ... az öröm és a vidámság az Úr megbocsátó szavát jelenti.

... ossa humiliata: megalázott = „megtört csontjaim".

averte faciem ... „fordítsd el bűneimtől arcodat" = ne tekints többé bűneimre, töröld el azokat.

cor mundum ... a zsoltáros kettős kérése azt mutatja, hogy valóságos belső megújhodásra és megtisztulásra számít az Isten irgalmából.

... spiritum sanctum ... az Isten szentlelke az Úrnak mindent éltető hatalma és bölcsesége.

redde mihi ... „add vissza nekem örvendetes segítségedet és fejedelmi lélekkel erősíts meg engem"; az Isten örvendetes segítsége az az öröm, melyet az Úr bűnbocsátó irgalma a könyörgőnek ad. A fejedelmi lélek erkölcsi értelemben veendő: nemes lélek.

docebo ... a zsoltáros hálából másokat is meg akar tanítani az Isten útjaira, azaz törvényeire.

... de sanguinibus ... a vér (bűn) Dávid bűne Uriás élete ellen. Isten igazsága nem engedheti meg, hogy az Úr az alázatos bűnbánót végleg elvesse magától.

... holocaustis non delectaberis: „de te égő áldozatokban nem leled kedvedet", vagyis a pusztán külső áldozat nem volna kedves az Úr előtt.

A két utolsó (20. és 21.) vers valószínűleg a babiloni fogság idejéből való, midőn ez a zsoltár egészen különösen illett a mélységesen sújtott zsidó nép ajkára.

... Sion ... Jerusalem ... könyörgés a Sionért és Jeruzsálemért mint az egész ószövetségi üdvösségi rend középpontjáért.

... sacrificium iustitiae ... az igaz áldozat olyan áldozat, amelyet a mózesi törvény előírt és amelyet a választott nép megfelelő bensőséges lelkülettel fog az Úrnak bemutatni.

51. zs. A rágalmazóra váró végromlás.

A zsoltáros a gonosz nyelvű embert korholja (3—6. v.).

... sicut novacula acuta ... „éles borotvaként csalárdságot művelsz"; az álnokul vádaskodó nyelv ép úgy sebet ejt embertársainak lelkén, mint az éles borotva a testen.

... verba praecipitationis ... „szeretsz minden ártó beszédet, te álnok nyelv".

... destruet te in finem ... „el is pusztít érte az Isten végképen".

A gonosz nyelvű emberre váró bűnhődés van leírva a következő (8—9.) versekben.

... terra viventium: az élők földe: ez a föld, amelyen élünk.

... et praevaluit in vanitate sua: „és hiúságában felfuvalkodott".

ego autem ... a megmentett igaznak hálaadása. Ez a vers azt a gondolatot fejezi ki, hogy a jámbor ember mintegy belegyökerezik az Isten jóságába és irgalmába. Egyes magyarázók szerint a jeruzsálemi templom (= az Isten háza) udvarában olajfák álltak.

... quia fecisti ... „áldalak ... hogy így cselekszel": hogy megbünteted a bűnöst.

... *quoniam bonum est* ... „mert jó v a g y szenteiddel szemben", szószerint: mert jó az (t. i. a neved).

52. zs. Az istentagadók megátalkodott gonoszsága; a jámbor zsoltáros feltétlen bizalma az Istenben.

Az 52. zsoltár csekély eltérésekkel megegyezik a 13. zsoltárral, de míg a 13. zsoltár „az Úr"-ról beszél, az 52. zsoltár ehelyett mindenütt „Isten"-t mond. A 13. zsoltár 3. versében olvasható hosszú betoldás az 52. zsoltárban nincs meg.

... *non est usque ad unum:* „nincs egyetlen egy sem".

nonne scient ... „nemde mind értelmetlenek, kik gonoszat tesznek s eszik népemet, mint a falat kenyeret".

Deum non invocaverunt ... e versben van a legnagyobb eltérés a 13. és az 52. zsoltár között; a c s o n t o k s z é t s z ó r á s a az Istennel nem törődő gonoszok teljes megsemmisítését jelenti. Valószínű, hogy ez a versrészlet a 13. zsoltárban olvasható szöveg átdolgozása és Szennácherib asszír nagykirály hadseregének 701. évi kudarcára vonatkozik.

quis dabit ... „bárcsak eljönne Izraelnek segítsége a Sionból! Ha majd az Isten j ó r a f o r d í t j a népe s o r s á t, ujjong majd Jákob és örvendezik majd Izrael!"

53. zs. Egy ártatlanul üldözöttnek bizalmas segélykiáltása az Úrhoz.

E zsoltár címe a Kir. I. 23, 19. sk.; 26, 1-ben elbeszélt eseményre vonatkozik.

... in virtute tua ... „Isten ... hatalmaddal szolgáltass igazságot nekem!" Isten neve itt és a 8. versben az Úr megszabadító hatalmát jelenti.

... alieni ... et fortes ... az idegenek és erőszakosak a zsoltár címének tanúsága szerint Saul és Zif pusztájának lakói.

... Dominus susceptor est ... „az Úr oltalmazza lelkemet" = életemet.

averte mala ... „fordítsd a rosszat ellenségeimre"; az ószövetségi erkölcstan még nem ismerte az ellenségszeretet parancsát.

... et super inimicos ... „és szemem lenézheti ellenségeimet"; Istennek a multban tanúsított irgalma biztos reménységgel tölti el a szent szerzőt, hogy az Úr a jövőben sem fogja őt elhagyni.

54. zs. A zsoltáros fájdalmas panasza álnok barátai ellen; a reájuk váró isteni büntetés.

I. — *exaudi Deus* ... az Úrhoz intézett hármas kérés.

contristatus sum ... „elcsüggedtem küzdelmemben", a zsoltáros leírja nagy lelki fájdalmát, melynek oka ellenségeinek gonoszsága volt.

quoniam declinaverunt ... „hisz veszedelmet zúdítanak reám, haragjukban ellenségeskednek velem".

... et contexerunt me tenebrae ... „és sötétség borított el engem"; sötétség a héber szerint: írtózat.

... quis dabit mihi pennas ... a szent szerző menekülni óhajt Jeruzsálemből, annyi gonoszságnak (10. sk. v.) színhelyéről.

ecce elongavi ... „bizony messzire menekülnék s a pusztában ütném fel lakóhelyemet", ahova a világ nem ér el.

... tempestate: a v i h a r a szent szerzőt érő üldözésnek jelképe.

praecipita Domine ... „sújts le, Uram!" A továbbiakban a szent városban uralkodó szomorú állapotok rajzát adja a szent szerző; „hozz nyelvükre széthúzást" (talán célzás a Móz. I. 11, 1—9-ben leírt nyelvzavarra) = támassz köztük egyenetlenséget.

... in medio eius: b e n n e t. i. a városban; „falain hamisság veszi körül éjjel-nappal, benne pedig romlás van és igazságtalanság és utcáin nem szűnik meg az uzsora és a csalárdság"; u z s o r a helyett a héber szöveg „elnyomásról" beszél.

... si inimicus meus ... a zsoltárosnak különösen fájdalmasan esik egyik barátjának álnok viselkedése. Több magyarázó Achitófelre gondol (Kir. II. 16, 21. sk. 17, 1. sk.), ki az Absálom-féle lázadás alkalmával Dávid ellenségéhez pártolt.

... dux meus ... „vezetőm", a h. szerint: barátom.

tu vero homo unanimis ... „de te, ki velem egyet akartál".

... dulces capiebas cibos ... „ki velem együtt etted az édes ételeket"; a h. szerint: kik édes benső egyetértésben éltünk egymással.

veniat mors ... sújtson le a gonoszokra a megérdemelt isteni büntetés úgy, mint egykor Kóréra, Dátánra és Abironra (Móz. IV. 16.).

17—20. v. A szent szerző s z i l á r d b i z a l m a a z I s t e n b e n.

II. — narrabo et annuntiabo ... „panaszkodom, sóhajtok".

redimet in pace ... a (belső és külső) béke megadásával megment engem az Isten.

... *appropinquare* ... közeledni (ellenséges érzülettel).

... *inter multos* ... „bár sokan vannak e l l e n e m", a Vulg. szerint így is fordítható: „mert sokan vannak velem", azaz vannak még hű barátaim.

... *qui est ante saecula:* „ki öröktől fogva vagyon".

non est illis commutatio ... „mert az ilyenek meg nem változnak", vagyis a gonoszok semmi hajlandóságot sem mutatnak a megtérésre.

... *in retribuendo:* „viszonzásul".

... *testamentum* ... a s z ö v e t s é g vagy a baráti jóviszonyt vagy az Istennel kötött mózesi szövetséget jelenti; „arcának haragja meghasonlást szított, szíve h á b o r ú s á g o t t á m a s z t o t t".

molliti sunt ... „beszédei olajnál lágyabbak, ugyanakkor azonban nyilak"; b e s z é d e i t. i. a gonosz ember szavai.

iacta super Dominum ... „vesd az Úrra gondodat s ő majd gondoskodik rólad; nem engedi, hogy örökké ingadozzék az igaz": a szent szerző önmagát és általában az üldözést szenvedő igazakat bizalomra serkenti az Isten iránt.

tu vero Deus ... „Isten, te letaszítod őket a pusztulás vermébe"; ő k e t: a gonoszokat.

... *non dimidiabunt dies suos* ... „éltük felét sem érik el"; a bűnösökre a régebbi ószövetségi felfogás szerint korai halál vár, nem érik el felét sem annak az időnek, ameddig élhetnének.

55. zs. Egy ártatlanul üldözött igaznak panasza és bizalmas imádsága.

Ezt Dávid annak emlékére írta, hogy a filiszteusok Getben elfogták (Kir. I. 21, 11—16.).

A zsoltár első versei (2—5.) az ártatlanul üldözött jámbor ember fájdalmas panaszát és Istenbe vetett bizalmát fejezik ki.

ab altitudiue diei ... „fényes nappal".

in Deo laudabo ... „az Istenben dicsekvésre fordítom beszédemet, az Istenben remélek, nem félek; ember mit árthatna nekem?"

tota die ... a gonoszok álnokságának leírása (6—9. v.): „egész nap átkozzák szavamat, vesztemre tör minden gondolatuk"; szavamat = ügyemet, mely ellen a gonoszok állandóan áskálódnak.

inhabitabunt ... „titkon egybegyülnek, sarkam után leselkednek, hogy életemre törjenek".

pro nihilo salvos facies ... „ne mentsd meg őket semmiképen, törd össze haragodban e népeket"; e népeket: a zsoltáros ellenségeit. A későbbi zsidóság a szót Babilóniára érthette.

Deus vitam meam ... „Isten, feltárom előtted éltemet, gyüjtsd magad elé könnyeimet, miként megígérted. Ellenségeim legott meghátrálnak", t. i. midőn az Isten majd meghozza a szabadulást.

A következő (11.) vers megismétlése az 5. versnek: „Dícsérem az Istent igéjéért, dícsérem az Urat beszédéért.

in me sunt Deus vota tua ... „lerovom, Istenem, amit neked fogadtam, megadom neked a hálaáldozatokat".

... in lumine viventium: a z é l ő k v i l á g o s s á g a = az élők dicsősége és boldogsága ezen a földön.

56. zs. Egy üldözöttnek segélykiáltása és hálaimája.

Ezt Dávid a felirat szerint annak emlékére írta, hogy Saul elől egy barlangba volt kénytelen menekülni (Kir. I. 22.).

miserere mei Deus ... az Istenbe vetett bizalom szava. A szent szerző költői képe az Istent gondos anyamadárhoz hasonlítja, melynek szárnyai alatt fiókája biztos menedéket talál, míg a vihar (a szerencsétlenség) el nem vonul fölötte.

misit de coelo ... a zsoltáros költői képben az Isten i r g a l m á t és h ű s é g é t (veritas) az Úr két megszemélyesített követének tekinti. Az Isten h ű s é g e s, mert megtartja ígéreteit, melyekkel a jámborokat oltalmáról biztosította.

filii hominum ... „emberfiak k ö z t (fekszem): foguk l á n d z s a és nyilak" (Vulg. szerint: fegyver); a vers azt a biztonságot írja le, melyet az Isten oltalma az üldözöttnek még ádáz ellenségei közepette is nyujt.

exaltare ... a zsoltáros arra kéri az Istent, mutassa meg dicsőségét az égben és a földön azzal, hogy az elnyomott jámboroknak igazságot szolgáltat.

laqueum paraverunt ... a zsoltáros újra visszatér szorongatott helyzetének jellemzésére.

... incurvaverunt ... „megaláztak engem".

A 8—12. vers megegyezik a 107. zsoltár 2—6. versével.

exsurge gloria mea ... „kelj fel, dicsőségem" = lelkem.

... *exsurgam diluculo:* „hadd keltsem fel a hajnalt!" (Vulg. felkelek hajnalban) = már napkelte előtt zengem az Isten dicséretét.

... *in populis* ... *in gentibus* ... „hálát adok neked, Uram, a népek között, zsoltárral dícsérlek a nemzetek között"; a népek és a nemzetek a zsidó népet és a föld többi nemzeteit jelentik.

quoniam magnificata ... „hisz irgalmad felér az egekig, hűséged a fellegekig. Tedd Isten, hogy az egek fölé érjen dícséreted s az egész földön nyilvánuljon meg dicsőséged!"

57. zs. Az igazságtalanok korholása és a reájuk váró büntetés.

A zsoltár az igazságtalanság korholásával kezdődik (2—6. v.). Valószínűleg igazságtalan bírákról van szó. V. ö. 81.; Iz. 5., 23.

alienati sunt ... „anyjuk méhétől fogva pártütők a gonoszok, születésük óta tévelygenek, hazugságot beszélnek", vagyis a gonoszok egész élete álnokság.

furor illis ... az igazságtalan bírák ítélete olyan, mint a mérges kígyó marása; őket érvekkel meggyőzni nem lehet, ezért hasonlítja őket a zsoltáros siket áspishoz, mely bezárja fülét.

quae non exaudiet ... „ és nem hallgat a bűvölők szavára, sem az igézésben jártas varázslóéra", az előbbi vers hasonlatának folytatása: a kígyó akkor zárja be fülét, ha nem hallgat az igéző szavára.

A zsoltár hátralevő részében (7—12. v.) a go-

nosz bírákra váró isteni büntetés van leírva.

Deus conteret dentes ... újabb hasonlat: az igazságtalan bírák olyanok, mint a ragadozó oroszlánok, melyeknek fogát az Úr összetöri.

ad nihilum devenient ... „elenyésznek".

... *intendit arcum* ... „megvonja íját (t. i. Isten) s elvesztik erejüket"; a szétfolyó víz és az olvadó viasz (9. v.) a teljes megsemmisülés jelképe (v. ö. 21, 15).

... *supercecidit ignis* ... „tűz hull reájuk és nem látják többé a napot"; a gonoszok céltalan életének és gyászos végének megkapó rajza.

priusquam intelligerent ... a gonoszokra váró hirtelen isteni büntetés: „mielőtt még tőviseitek bokorrá nőnének, haragjában elevenen elragadja őket", tehát igen rövid időn belül az Isten haragja már utoléri a bűnösöket.

laetabitur ... a jámbor ember öröme a gonoszokat érő igazságos isteni büntetésen.

et dicet homo ... „s így szólnak majd az emberek: mégis van jutalma az igaznak, bizony, van Isten, ki a földön nekik igazságot szolgáltat".

58. zs. Oltalomkérő imádság ádáz ellenségek ellen.

Ezt Dávid annak emlékére írta, midőn Saul őrizet alá vetette házát, hogy őt megölje.

I. — *eripe me* ... a zsoltáros (2—6. v.) az Úr oltalmáért könyörög és leírja ellenségeinek igazságtalan, ádáz gyűlöletét.

de viris sanguinum ... „a vérengző emberektől".

quia ecce ceperunt ... „mert íme lest vetnek életemnek".

... sine iniquitate cucurri et direxi: „bűn nélkül jártam egyenes utamat".

exsurge in occursum meum ... „kelj fel, siess elém, nézz ide, hisz Uram, a seregek Istene te vagy, Izrael Istene".

convertentur ... „minden este megjelennek, mint az éhes kutyák s a várost köröskörül bejárják"; a zsoltáros itt a gonoszok tolakodó viselkedését írja le, a Keleten gyakran látható kóbor kutyákhoz hasonlítja őket, melyek esténkint zsákmányt keresve bebarangolják a várost (Jeruzsálemet).

ecce loquentur ... „ím, egyre jártatják szájukat, kard van ajkukon, hisz ki hallja meg szavukat?"; a gonoszok beszédeit a zsoltáros éles kardhoz hasonlítja; kihallja meg szavukat?: az istentelenek megvető kérdése, mellyel kétségbevonják az isteni gondviselést.

... ad nihilum deduces ... „megsemmisíted mind e nemzeteket".

fortitudinem meam ... „reád bízom megőrzésre erőmet, mert te, Isten, oltalmazóm vagy nekem, elémbe jő az én kegyes Istenem".

II. — Deus ostendet mihi ... „megadja nekem az Isten, hogy elnézzek ellenségeim fölött"; a szent szerző teljes győzelmet vár ellenségei fölött, de azt kéri, hogy az Úr ne semmisítse meg őket teljesen, mert különben a választott nép (h. szerint: népem, a Vulg. szerint: népeim) a megpróbáltatásoktól megszabadulva könnyen megfeledkeznék Istenéről; de szélessze el őket, hogy ne árthassanak többé az igazaknak.

delictum oris ... „szájuk vétke, ajkuk beszéde

saját kevélységük ejtse őket tőrbe! Átkozódásukért, hazúg beszédükért vesszenek el haragodtól, vesszenek el végkép"; a gonoszokra váró isteni büntetés, melyet meglát az egész föld.

et scient... „hadd tudják meg, hogy az Isten uralkodik Jákobon s a földnek kerekségén".

convertentur ad vesperam... „minden este megjelennek, mint az éhes kutyák".

ipsi dispergentur... „étel után barangolnak és üvöltenek, ha jól nem laknak".

59. zs. Könyörgés egy ütközet után.

Deus repulisti nos... egy csatavesztés költői leírása (3—6. v.).

commovisti terram... „megmozgattad, megrendítetted az országot, gyógyítsd meg sebeit, mert egyre remeg"; a nemzeti szerencsétlenséget a zsoltáros földrengéshez hasonlítja.

...dura... „kemény dolgokat".

...vino compunctionis: a kábító bor az Úr haragjának jelképe; a hasonlat alapja az ittas embernek ingadozó, bizonytalan járása.

...significationem... „zászlót adtál".

...a facie arcus: „az ijak elől", vagyis az ellenség fegyvere elől.

ut liberentur dilecti tui: itt új gondolat kezdődik: az Úr biztató jelt adott népének és megígérte a győzelmet a szomszédos ellenséges nemzetek fölött. Ez a részlet (a zsoltár végéig) megegyezik a 107., 7—14-gyel. Isten szerettei a választott nép.

...in sancto suo... az Isten szent helye a jeruzsálemi szentély.

A következő versek az Istent mint a nemzetek korlátlan urát tüntetik fel.

Sichem és Szukkóth (Vulg. szerint: a sátrak) völgye a Szentföldnek nyugati és keleti vidékét jelenti.

... partibor ... metibor ... „kiosztom ... kimérem".

... Galaad ... a Jordántól keletre fekvő vidék. Manasses és Ephraim Izrael országának leghatalmasabb törzsei.

... fortitudo capitis mei: „és Efráim az én fejemnek vértje".

Juda rex meus: „Juda az én királyom", h. szerint helyesebben: királyi pálcám.

Moab olla ... „Moáb a tál, amelyben mosakszom"; a Vulg. szerint: Moáb reménységem edénye. Moáb és Édom a választott népnek a legalacsonyabb szolgálatokat fogja teljesíteni.

... alienigenae ... idegenek = filiszteusok.

quis deducet ... a zsoltáros (11—12. v.) visszatér a csatavesztés gondolatához: arra nincsen remény, hogy a zsidók serege az erős városba, Edom fővárosába pusztán emberi erővel bevonulhasson; csak az Istentől várható a győzelem.

... et non egredieris ... „Te, Isten, bár nem vonultál ki seregeinkkel".

... quia vana salus hominis: „mert emberi segítség hiábavaló, de Istennel győzelmet aratunk s ő megsemmisíti ellenségeinket".

60. zs. Egy számüzetésben élő jámbor ember könyörgése önmagáért és királyáért.

a finibus terrae ... a föld széle kifejezés azt mutatja, hogy a szent szerző távol él honától.

...in petra exaltasti... „emelj kősziklára és vezérelj"; a k ő s z i k l a a biztonságot jelenti, melybe a zsoltáros önnön erejéből nem juthat el, csak az Isten segítsége vezetheti oda.

...turris fortitudinis... az e r ő s t o r o n y az isteni oltalom jelképe.

inhabitabo... „bár lakhatnék mindörökké hajlékodban, hogy oltalmat lelhetnék szárnyad árnyékában"; I s t e n h a j l é k á b a n l e n n i = Istennek különös oltalmát élvezni. A vers második felének kedves hasonlatát a zsoltáros a fiai felett őrködő anyamadártól vette.

...dedisti hereditatem... az ö r ö k s é g a Szentföld zavartalan birtoklását jelenti.

dies super dies regis... „adj a király napjaihoz napokat, esztendeit nemzedékről nemzedékre nyujtsad": könyörgés a királyért. Az imádság lényege: adj hosszú életet a királynak! „Maradjon meg örökké az Isten színe előtt": éljen ő és ivadéka sokáig, mindörökké az ő utódai uralkodjanak.

...misericordiam et veritatem... „irgalmad és hűséged ő r i z z é k m e g ő t!" A Vulg. szerint: irgalmát és hűségét ki keresi? E vers (8.) utolsó része az eredeti szövegben és a régi fordításokban egyaránt homályos; a fent adott fordítás tekintetbe veszi az összes régi szövegeket.

61. zs. Az Istenbe vetett bizalom szava minden ellenséges támadás közepette.

A zsoltár három versszakból áll (2—5., 6—9., 10—13.).

nonne Deo subiecta... az Istenbe vetett szilárd bizalomnak szép kifejezése.

... salutare meum: „segítségem".

quousque irruitis in hominem? ... interficitis universi vos ... „meddig támadtok az emberre, törtök mindnyájan éltére, mint meghajlott falra, ledőlt kerítésre?" A gonoszok erőszakossága a jámbor ember ellen; az ember az ártatlanul szenvedő zsoltáros; mindnyájan az ellene támadó gonoszok. A meghajlott fal és a ledőlt kerítés az igazságtalanul megtámadott, tehetetlen jámbor ember képe.

... cucurri in siti ... „méltóságomtól meg akarnak fosztani, szomjan megszalasztani": igen jól illik az Absálom elől menekülő Dávid szájába. A vers utolsó része a gonoszok álnok beszédeit jellemzi.

A következő (6—7.) versek csekély változatokkal megismétlik a zsoltár 2—3. versét.

... non emigrabo: „hogy meg ne tántorodjam", Vulg. szerint: hogy ki ne vándoroljak.

verumtamen vani filii ... „bizony hiábavalóságok az emberek fiai, csak hamis értékek az emberek szülöttei; ha lemérik őket, csalódást okoznak hiábavalóságukkal, valahányan vannak"; a jámbor embert szorongató ellenség mérhetetlenül gyenge az Istennel szemben; a mérleg az isteni igazságosság mérlege.

nolite sperare ... a zsoltáros figyelmeztetése: ne bízzatok az erőszakban és az igazságtalanul felhalmozott kincsekben, mert az Isten igazságos ítélete meg fogja jutalmazni a jámborokat és kérlelhetetlenül megbünteti a gonoszokat.

semel locutus est Deus ... „egyszer szólott az Isten, e két dolgot hallottam: Istené a hatalom s tiéd, Uram, az irgalom"; a számjáték (egyszer két dolgot) a Példabeszédek könyve 30. fejezetének számjátékaira emlékeztet.

62. zs. Egy honától és a szentélytől távol élő jámbor ember vágyódása az Isten után.

Dávid akkor írta e zsoltárt, midőn Saul elől Idumea sivatagjában bolyongott.

... quam multipliciter ... „utánad oly nagyon sóvárog a testem".

... sic in sancto apparui ... „bárcsak megjelenhetnék előtted a szent helyen és láthatnám hatalmadat és dicsőségedet"; a szent szerző a kietlen sivatagban az Isten szentélye után vágyódik.

... melior ... super vitas ... „hisz irgalmad jobb, mint az élet".

sicut adipe ... „szinte zsírral és kövérséggel telik el a lelkem s ujjongó ajakkal mond szájam dícséretet"; a puszta visszaemlékezés az Úr házára a jámbor zsoltárost a legnagyobb örömmel tölti el; a zsír és kövérség ennek a lelki örömnek jelképe.

si memor fui ... az Úr mindenkor oltalmazója volt hívének; ez a tény boldog reménnyel tölti el, hogy az Isten őt a jövőben sem fogja elhagyni. Ezért erősen ragaszkodik hozzá és a gondviselés vezetésére bízza magát.

... introibit in inferiora terrae: „lesülyednek a föld mélységeibe, kard hatalmába kerülnek, sakálok osztályrésze lesznek"; a szent szerző ellenségeinek gyászos vége; a föld mélységei a sír vagy az alvilág; sakálok (Vulg.: rókák) osztályrésze lesznek: holttestük maradjon temetetlen.

rex vero laetabitur ... „örvendezik akkor majd a király az Istenben, kik reá esküsznek, diadalmaskodnak valamennyien, mert elnémul a szája azoknak,

kik gonoszat beszélnek"; a király maga Dávid; kik reá esküsznek = a király hívei.

63. zs. Az Isten semmivé teszi az igaz ellen fondorkodók ármánykodásait.

Egyes szentatyák ezt a zsoltárt az igazságtalanul megrágalmazott Megváltóra, Jézus Krisztusra vonatkoztatják.

exaudi Deus ... a szent szerző azért könyörög az Úrhoz, hogy ádáz ellenségei ellen oltalmazza meg.

quia exacuerunt ... „mert kardként megélesítik nyelvüket, íjként felajzzák keserű beszédüket, hogy titkon lenyilazzák az ártatlant"; ellenségei főleg gonosz beszédekkel törnek ellene. Rágalmaikat a zsoltáros éles kardhoz és kilőtt nyílhoz hasonlítja.

... firmaverunt ... „megátalkodnak gonosz szándékukban, megegyeznek, hogy tőrt vetnek titokban".

... defecerunt ... „felemésztik ármánykodásban erejüket".

accedet homo ... „az ember szíve felfuvalkodik, de az Isten felülkerekedik; ütéseik gyermeknyilak ütéseivé lesznek, nyelvük erejét veszti s ő ellenük támad"; ütéseik gyermeknyilak ütéseivé lesznek: teljesen erőtlenek lesznek.

... et laudabuntur ... „és dicsekszenek az igazszívűek mindnyájan".

64. zs. Isten végtelen hatalmának magasztalása. Könyörgés bő termésért.

... votum ... a fogadalom teljesítése valószínűleg valamely hálaadó ünnep volt, melyen ezt a zsoltárt első ízben énekelték.

... ad te omnis caro ... „eléd járulnak mind az emberek", elsősorban valószínűleg az előbb említett ünnepre összesereglett néptömeg.

verba iniquorum ... „gonoszságaink reánk nehezednek, de te megbocsátod vétkeinket", alázatos bűnvallomás olyan nagy vétkekről, melyeket az Úr kegyesen megbocsátott. Úgy látszik, hogy a vétkek büntetése nagy szárazság (10. v.), mely a bűnbánat után megszűnt.

beatus ... az Úr választott népe boldog, hogy az Isten megbocsátotta vétkeit és ismét kegyelmébe fogadta. Isten udvaraiban lakni = a vendégjog révén az Isten különös oltalmát élvezni.

replebuntur ... „dúslakodnak házad javaiban, szentséges templomodban. Igazságodban csodálatosan meghallgatsz minket, mi szabadító Istenünk, reménysége a föld minden szélének s a messze tengernek", Isten házának javai az ő kegyelmei, itt első sorban a bő termés.

praeparans montes ... „ki hatalmaddal megszilárdítottad a hegyeket, magadat erővel övezed, megzavarod a tenger mélységét, hullámainak bömbölését"; az Isten nemcsak az embereknek, hanem egyúttal az egész természetnek is korlátlan ura, ki hatalmával megfékezi (7—9. v.) a természet erőit és a pogány nemzeteket.

et timebunt, qui habitant terminos ... „félik is a végek lakói jeleidet, keletet és nyugatot ujjongásra készteted"; a végek lakói a föld legtávolabbi részeinek lakói; ugyanezeket jelenti a kelet és a nyugat.

visitasti terram ... a föld Palesztina.

... multiplicasti ... „bőséges javakkal elhalmozod".

flumen Dei ... „Isten folyójának bő vizeivel készítesz számukra eledelt, mert ez a rendelésed, b a r á z d á i t megitatod, termését megsokasítod, eső hullásának örvendezik a vetés"; I s t e n f o l y ó j a valószínűleg a bőséges eső; b a r á z d á i t, Vulg. szerint: folyóit.

benedices ... „áldásoddal koronázod jóságod esztendejét, mezőid bőséggel megtelnek".

pinguescent ... „a puszták legelői megkövérednek, vídámságot öltenek a halmok".

induti sunt ... „ellepik őket a juhok és a kosok, gabonában bővelkednek a völgyek, örvendeznek és éneket zengenek"; az általános jólét és vidámság rövid, de találó leírása.

65. zs. A választott nép hálaéneke nagy nemzeti szerencsétlenségből való megszabadulásért.

iubilate Deo ... „ujjong az Istennek az egész világ"; *omnis terra:* e g é s z v i l á g, az egyetemesség gondolata ennek a zsoltárnak jellemző vonása, mely neki (tágabb értelemben) messiási jelleget ad.

... *date gloriam* ... „dicsőségét dícsérve zengjétek".

... *terribilia* ... *opera* ... Istennek f é l e l m e t e s m ű v e i, melyekre a szent szerző itt és az 5. versben céloz, valószínűleg a babiloni világbirodalom bukása 539-ben.

... *in multitudiue virtutis tuae* ... „hatalmad nagysága miatt hizelegnek neked ellenségeid"; az Istennek h i z e l e g n e k e l l e n s é g e i, mert ha nem is jószántukból, de kénytelenségből meghódolnak az Úrnak és elismerik hatalmát.

venite et videte ... „jertek és lássátok az Úr tetteit, az emberek fiaival művelt félelmes cselekedeteit!" A zsoltáros az Istennek újabb megszabadító tényét a Vöröstengeren (Móz. II. 14.) és a Jordánon (Józs. 3.) való átvonulással hasonlítja össze.

... *qui exasperant* ... „hogy fel ne fuvalkodjanak magukban a lázongók"; az Istennek uralma örök és az egész világra kiterjed; ellene büntetlenül nem lázadhat fel senki sem.

... *auditam facite vocem* ... „hallassátok dicséretének szavát"; a világ minden nemzete áldja a zsidó nép Istenét, az egyedül igaz Istent.

qui posuit ... „ő lelkemnek életet ád és nem hagyja meginogni lábamat"; a „lelkemnek" kifejezés az egész választott népre vonatkozik, melyet az Úr a nagy nemzeti megpróbáltatás napjaiban (10—12. v.) nem engedett elveszni.

quoniam probasti ... a szent szerző a súlyos nemzeti szerencsétlenséget (a babiloni fogságot) különböző költői képekkel írja le; próbára tettél ... minket: keményen megbüntettél; engeded, hogy emberek gázoljanak át fejünkön, a Vulg. szerint: fejünkre embereket ültettél. Az emberek az elnyomó pogány nemzetek (a babiloniak), kik az Istennek választott népe fölött uralkodtak.

transivimus ... a tűz és a víz a babiloni fogság nyomorúságait és veszedelmeit jelenti; enyhülés helyett a héber szöveg „bőség"-ről beszél.

II. — *introibo* ... e vers azt mutatja, hogy e zsoltár megiratása idejében a zsidó nép már ismét Palesztinában élt és már a templom is felépült. Ettől

a verstől kezdve a szent szerző az egyes szám első személyében beszél az egész zsidó nép nevében.

... in holocaustis ... égő áldozatokkal; a fogadalmakat a nép a fogság idejében tette (14. v.).

quae distinxerunt ... „amit megígért ajkam".

holocausta medullata ... „kövér égőáldozatokat mutatok be néked, áldozati állatul kosokat, bemutatok neked bikákat és kecskebakokat".

... qui timetis Deum ... az Istent félők talán a megtért pogányok.

... sub lingua mea: „nyelvemmel".

iniquitatem ... „ha gonoszságot forraltam volna szívemben, az Úr meg nem hallgatott volna"; forraltam volna szó szerint: néztem volna.

benedictus Deus ... „áldott az Isten, ki imámat el nem vetette s irgalmasságát tőlem meg nem vonta".

66. zs. Az Isten világuralmát ismerje el minden nemzet.

E zsoltár alapgondolata a Móz. IV. 6., 24—26. versében olvasható papi áldás, melyhez a szent szerző azt a felszólítást fűzi, hogy minden nemzet az Istent dicsérje és örvendezzék gondviselő kormányzásának. Egyetemes jellege ezt a zsoltárt tágabb értelemben vett messiási zsoltárrá teszi.

... illuminet vultum suum ... „ragyogtassa arcát felettünk" = tekintsen reánk derült arccal, kegyesen.

... viam tuam ... az Isten útja az ő irgalmas gondviselése, mely (a 7. v. szerint) abban állt, hogy népének bőséges aratást adott.

... in omnibus gentibus ... „minden nemzet lássa szabadításodat"; az Úr szabadítása az

ő irgalmassága a választott nép iránt, melyet el kell ismernie az egész világnak (4—6.). Ez a gondolat magában foglalja a jámbor szerzőnek azt az óhajtását, hogy a pogány nemzetek is térjenek az igaz Istenhez.

... quoniam iudicas ... „mert igazsággal ítéled a népeket"; Isten igazságos ítélete az ő gondviselő kormányzása.

67. zs. A választott nép nagy diadaléneke.

E zsoltár sokat beszél a pogány népek meghódolásáról az igaz Isten előtt, ami teljes mértékben az újszövetség korában vált valóra, midőn a pogány nemzetek az Isten egyházába tértek. Ez a zsoltár tehát tágabb értelemben vett messiási zsoltár.

I. — exsurgat Deus ... felkél az Isten: szókép, mintha az Isten, úgy mint a föld királyai, harcra készülne ellenségei ellen. A zsoltáros Mózesnek azon szavait idézi (Móz. IV. 10., 35.), melyeket a nagy törvényhozó használni szokott, midőn a pusztai vándorlás idején a zsidó nép a frigyládával útnak indult.

sicut ... fumus ... cera ... mindkét hasonlat a választott nép ellenségeinek tökéletes pusztulását fejezi ki.

et iusti epulentur ... „az igazak azonban az Isten előtt vigan lakmároznak"; az igazak az Úrnak választott népe; lakmároznak a h. szerint: örvendeznek.

... qui ascendit super occasum ... „készítsetek utat Annak, aki a sivatag felől jő"; az út készítése szellemi értelemben veendő; aki a sivatag felől jő: a szent szerző a Sinai félsziget

sivatagjára gondol, honnan az Úr — a zsoltáros költői képe szerint — a választott népnek segítségére siet a törvényhozás hegyéről. A Vulg. szerint ez a kifejezés szószerint így hangzik: „ki a napnyugta fölé emelkedik" — ami talán arra vonatkozik, hogy az Isten hatalma minden akadály fölött diadalmaskodik.

... *Dominus nomen illi:* „Úr az ő neve".

... *turbabuntur* ... „hadd remegjenek tőle: ki az árváknak atyja, özvegyek bírája".

Deus in loco sancto suo: „Isten az ő szentséges helyén; Isten, ki az elhagyottat lakóházba juttatja, hatalmával a foglyokat kiszabadítja, a lázadókat azonban a sivatagban hagyja" (h. szerint). Az Úr különös oltalmában részesíti a leginkább elhagyottakat; Isten szentséges helye a menny; az elhagyottak azok, akik minden emberi támasz nélkül élnek (az előbbi versben említett özvegyek és árvák); ezeknek is megadja az Isten a szükséges lakóházat, vagyis gondoskodik azokról, akiknek földi gondviselőjük nincsen. A Vulg. szerint: „ki lakást ad, az egyértelműeknek". Ezek az egyértelműek a választott nép tagjai, a lakás pedig talán a Szentföld birtoka; a foglyok a sok szenvedésen átment jámbor zsidók. — A vers utolsó tagja a Hetvenes fordítás és a Vulg. szerint így hangzik: „még a lázadókat is, kik a sírokban laknak". A fordítók az Isten ellen oly sokszor fellázadt zsidó népre gondoltak, mely bűneiért ugyan megérdemelte a halált (a sírt), de az Úr mégis megkönyörült rajta és jóságát éreztette vele. A lázadók azok, akik nem akarnak tudni az Istenről; a sivatag az isteni átok jelképe.

Deus eum egredereris ... a mult idők nagy

csodáira való visszaemlékezés (8—11. v.) megerősíti a jelenre és a jövőre vonatkozó reményt.

terra mota est... az Isten megjelenését kísérő csodajelek költői leírása. Ég és föld tanuskodnak az Isten végtelen fölsége mellett. A zsoltáros az Istent a Sion Istenének mondja az ott kihirdetett törvény miatt.

pluviam voluntariam... a bőséges (önkéntes) eső azoknak az isteni adományoknak jelképe, melyekkel az Úr a zsidó népet elhalmozta.

...et infirmata est... „s ha ellankadt, te felüdítetted, nyájad megtelepedett rajta, jóságodban, Isten, gondját viselted a szegénynek"; Isten nyája a zsidó nép.

II. — Dominus dabit... „hirdetteti az Úr az öröm hirnökei által nagy hatalommal"; az öröm hírnökei a héber szöveg szerint az Isten ítéletét (a zsidó nép győzelmét) hírdető (megéneklő) énekesnők.

rex virtutum... „a seregek királyai futva futnak, a háznak szépe zsákmányt osztogat"; a seregek királyai a zsidók honfoglalása idejében legyőzött kánaáni fejedelmek; a háznak szépe a győztes vezér felesége.

si dormiatis... „ti pedig békén pihentek az aklok között, akár csak az ezüstszárnyú galambok, halavány aranyszínű hátukkal". Az első verstag talán gúnyos megszólítása azoknak, kik a honfoglalás harcaiból kivonták magukat és a nyugodt pásztorélet után vágyódtak. A második verstag töredékes természete miatt nehezen érthető.

dum discernit... „mikor az ég lakója szétszórta rajta a királyokat, úgy fehérlett a Szelmon, mintha hó borította volna"; a királyok ugyan-

azok, akikről a 13. v. beszélt. A Szelmon hegye Szichemtől hat kilométerre délre fekszik; magassága 805 m. Ez a vers talán azt mondja, hogy a legyőzött ellenség halottai (csontjai) úgy borították el a Szelmon hegyét, mint a hó.

mons Dei ... az Úr a Szentföld összes hegyei közül az épen nem legmagasabb Siont választotta lakóhelyül

currus Dei ... „tízezernél is több a harci szekere az Istennek, örvendeznek körülötte ezrek, köztük az Úr az ő szent helyén, a Sion hegyén". Visszaemlékezés az Úr ünnepélyes felvonulására a Sion hegyén álló szentélybe. A zsoltáros az Istent mint diadalmas hadvezért írja le, ki seregével (az angyalokkal) és rengeteg harci szekerével a Sinai hegyről felvonul a Sion szent hegyére; a harciszekereket a zsoltáros az előadás élénkítésére említi.

ascendisti in altum ... „felvonultál a magaslatra, foglyokat ejtettél s fogadtad az emberektől a hódolati ajándékokat"; a magaslat a Sion hegye; a foglyokat ejtettél kifejezés egyes magyarázók szerint talán a 13—15. versben említett ellenséges királyok legyőzött seregére vonatkozik; más magyarázat szerint a zsoltáros a háborúban foglyul ejtett zsidók megszabadításáról beszél. Ez az utóbbi felfogás valószínűbbnek látszik. A hódolati ajándékok az Úrnak bemutatott áldozatok.

etenim non credentes ... „még a pártütők is felkeresik, Uram, Isten, hajlékodat"; fordítása a szövegek eltérése miatt bizonytalan.

... *prosperum iter* ... „szerencsére vezeti útunkat a mi szabadító Istenünk"; a h. szerint: napon-

ként hordozza terhünket, azaz állandóan gondunkat viseli.

Deus noster ... „a mi Istenünk szabadító Isten s az Úr, az Úr a halálból is kivezet minket" vagyis az Úr a legnagyobb veszedelemből is tud szabadulást hozni.

verumtamen Deus ... „de összezúzza az Isten az ő ellenségei fejét, a bűneikben járók bozontos koponyáját".

ex Basan ... „így szól az Úr: Basanból hazahozlak, a tengerfenekéről is visszahozlak"; az Úr vigasztaló ígérete: mindenünnen, a távoli vidékekről, vagy akár a tenger mélységéből is vissza fogja vezetni hazájába a szétszórt választott népet.

ut intingatur ... „hogy lábad vérben gázoljon, ebeid nyelve az ellen vérét nyalja"; az Isten teljes győzelmet fog adni választottainak ellenségeik fölött.

III. — viderunt ... egy ünnepélyes körmenet leírása (25—28. v.); „látták, Isten, amint bevonultál, Istenem, királyom, a szent helyre vonultál"; láttá k = mindenki láthatta.

... *principes* ... „a főemberek", a h. szerint: az énekesek.

... *in medio iuvencularum* ... „dobverő leányok között".

in ecclesiis ... „a gyülekezetek" az egész ünneplő sokaságot, első sorban az ének- és zenekarokat jelentik.

... *de fontibus Israel:* Izrael forrása a zsidó nép ősei.

... *in mentis excessu:* „nagy lelkesedéssel". A zsoltáros Izrael és Juda törzsei közül a két leg-

északibbat és a két legdélibbet említi meg név szerint.

manda Deus ... a zsoltár befejező gondolata (29—38. v.): ismerje el az egész világ az Isten hatalmát és korlátlan uralmát. „Mutasd meg, Isten, hatalmadat"; a zsoltáros kérelme, hogy az Úr mutassa meg hatalmát a választott nép érdekében.

... *confirma hoc* ... „erősítsd meg, Isten, amit köztünk készítettél": az ellenségeinktől való megszabadulást tedd tartóssá.

... *offerent reges* ... a szent szerző felszólítja a pogány királyokat is, hogy az Úrnak áldozati ajándékokkal hódoljanak a jeruzsálemi templomban.

increpa ... „fenyítsd meg a nádas vadját, a népek tehenei között a bikák csordáját, kik tiporják azokat, kik ezüstnél értékesebbek"; a nádas vadja: Egyiptom királya és fejedelmei; a bikák (a h. szerint: a fejedelmek) a pogány királyok; a tehenek (h.: borjak) a pogány királyok alattvalói; az ezüstnél értékesebbek: a zsidó nép. A h. szöveg utolsóelőtti verstagját egyesek így fordítják: hogy leboruljanak előtted ezüsttel, azaz hódolati ajándékokkal.

... *Aethiopia praeveniet* ... „emelje az Istenhez kezét Etiópia sietve" t. i. könyörögve vagy hódolati ajándékokkal.

... *super coelum coeli* ... „ki kezdettől fogva az egek egén trónol"; az egek ege a legmagasabb ég.

ecce dabit ... „s íme onnan hallatja dörgő szavának erejét"; Isten dörgő szava a mennydörgés.

... magnificentia eius ... „az ő felsége honol Izrael felett, az ő ereje a fellegek között"; Isten felsége az ő dicsősége és hatalma csodálatosan megnyilvánult a választott nép vezetésében.

mirabilis ... „csodálatos az Isten az ő szentélyében!" A szentély szó egyaránt vonatkozhatik az Istennek égi vagy földi (jeruzsálemi) szentélyére, honnan Ő Izrael sorsát intézi.

68. zs. A választott nép panaszos könyörgése nagy üldözés idején.

I. — *salvum me fac* ... a szent szerző (2—4. v.) az Isten előtt elpanaszolja (népe) szenvedéseit. A vízek a nagy nyomorúságot jelképezik.

infixus sum ... „mélységes iszapba süllyedtem, megállni nem tudok"; a zsoltáros a saját nyomorúságos állapotát félig kiszáradt, mély mocsár hasonlatával festi, melyben lábának nincs szilárd talaja; minél inkább erőlködik, hogy az iszapban megállhasson, annál mélyebbre süllyed.

veni in altitudinem ... „a tenger mélységébe estem s a vihar elmerít engem"; a tenger mélysége és a vihar szintén jelképei annak a végső veszedelemnek, melyben a szent szerző forog.

laboravi clamans ... „fáradtra kiáltom magamat, torkom berekedt, szemem eleped, míg Istenemre várakozom"; a zsoltáros fájdalmasan panaszkodik arról, hogy az Istenbe vetett reménysége hiábavalónak látszik; mindamellett rendületlenül kitart a bizalomban.

multiplicati sunt ... az üldözés részletezése (9—13. v.); a szent szerző a saját ártatlanságát és

az ellenség igazságtalan erőszakoskodását hangoztatja.

... quae non rapui ... „amit el nem vettem, azt kell megfizetnem".

... insipientiam meam ... esztelenségem = általános emberi bűnös voltom.

non erubescant ... a szent szerző attól tart, hogy ártatlan szenvedésének látása másokban is megingathatja az Istenbe és az erényes életbe vetett bizalmat.

quoniam propter te ... „mert érted viselem gyalázatomat, érted borítja szégyen arcomat"; a zsoltár imádkozó hőse (a zsidó nép) Istenéért szenved, tehát vallásüldözésben van része.

... fratribus meis ... filiis matris meae ... testvéreim és anyám fiai a szövegösszefüggés szerint a hitüktől elpártolt zsidók.

... zelus domus tuae ... a jámborok búzgóságának főtárgya az Úr háza, vagyis a jeruzsálemi templom. A vers első részét Ján. 2, 17. Jézus Krisztusra magyarázza, midőn leírja, hogy Jézus kiűzte az árusokat a templomból.

... opprobria exprobrantium ... „gyalázóid szidalma engem ér".

et operui in ieiunio ... „ha böjtölve szőrzsákba öltözöm, azért gyaláznak, ha szőrzsákot öltök, rajtam példálóznak"; a jámborok böjtjei és egyéb vezeklései csak a gonoszok újabb gúnyjára adtak alkalmat, mert az Úr látszólag tehetetlennek mutatkozott.

... qui sedebant in porta ... a város kapuja Keleten a nyilvános összejövetelek helye. A zsoltáros azt mondja, hogy ellenségei őt gúnyolják

mindenütt, a nyilvánosság előtt és a lakomákon egyaránt.

ego vero orationem ... „az én imám pedig szálljon hozzád, Uram, a kegyelem idején óh Isten!"

II. — Alázatos könyörgés az Úr segítségéért (14—18. v.).

... *in veritate salutis tuae:* „hűséged szerint szabadíts meg".

eripe me de luto ... „ragadj ki az iszapból, hogy el ne merüljek".

... *de profundis aquarum:* „a mélységes vízekből"; a mélység az alvilág vagy a sír.

... *neque urgeat* ... „s az örvény be ne zárja száját felettem".

... *faciem tuam* ... „arcodat" = kegyelmedet.

... *a puero tuo* ... „szolgádtól".

Az ellenség bűnei és a zsoltárosnak reája szórt átkai (19—29. v.).

intende animae meae ... „legyen gondod reám".

... *reverentiam meam:* „pironkodásomat".

et sustinui ... „kerestem, ki szánakozzék rajtam"; az ártatlanul szenvedő szegény sehol sem talál résztvevőre.

et dederunt ... *fel* ... „sőt enni nekem epét adtak"; epét a h. szerint mérget. A szövegösszefüggés szerint közmondással van dolgunk, melyet a mai arabok is ismernek, de Jézus Krisztus kínszenvedése alkalmával ez a zsoltárvers betű szerint is beteljesedett (Ján. 19, 28.). A zsoltáros amiatt panaszkodik, hogy ellenségei nemcsak nem tanúsítottak iránta részvétet, hanem még minden, tőlük telhető módon el is keserítették életét.

fiat mensa ... „legyen asztaluk előttük tőrré,

visszafizetéssé, kelepcévé"; asztaluk = dőzsölésük; visszafizetéssé = igazságos büntetéssé.

... *dorsum eorum* ... „görbítsd meg mindenkor hátukat".

... *furor irae tuae* ... „haragod heve érje utol őket".

... *quem tu percussisti* ... „mert üldözik, akit te sújtottál és növelik sebeim fájdalmát".

appone iniquitatem ... „hadd, hogy gonoszat gonoszra halmozzanak s igazságodba ne jussanak"; sújtsd az ellenség gonoszságát a legrettenetesebb földi büntetéssel: a bűnben való megátalkodással; igazságodba ne jussanak: ne nyerjenek bocsánatot.

deleantur ex libro viventium ... „töröld ki őket az élők könyvéből, s ne írd őket az igazak közé"; az élők könyve: népies gondolat, mely szerint az Isten az emberek tetteit és reájuk vonatkozó terveit égi könyvekbe írja; töröld ki őket az élet könyvéből: bocsásd reájuk a halált.

A fent (23—29. v.) elhangzott borzasztó átkok egyúttal jövendölések is; egyébként az ószövetségi erkölcstan még nem ismerte az ellenségszeretet parancsát.

III. — *ego sum* ... „én szegény vagyok és szenvedek, de felemel, Isten, a te segítséged"; a megszabadításért a zsoltáros méltó hálát akar mondani (30—33. v.) az Úrnak.

et placebit Deo ... „s ez kedvesebb lesz az Isten előtt, mint a fiatal bika, melynek épen kelőben van szarva és patája"; a szent szerző hálaéneke kedvesebb lesz az Úr előtt az áldozatoknál.

... *pauperes* ... *vinctos* ... a szegények és az Úr foglyai a hitükért szenvedő zsidók.

laudent illum ... dícsérje az Urat az egész világmindenség, mert (36. v.) az Isten helyreállítja az elpusztított Szentföldet. A választott nép tudatában van világtörténelmi hivatásának és jelentőségének.

et semen servorum ... „szolgáidnak utódai": a jámborok ismét békében fogják birtokolni és lakni Palesztinát.

69. zs. Könyörgő imádság ellenséges üldözés közepette.

E zsoltár a 39. zsoltár 14—18. verséből áll igen csekély szövegváltozatokkal.

Deus in adiutorium ... „Isten, fordítsd figyelmedet segítségemre".

... *qui quaerunt* ... „kik életemre törnek".

avertantur retrorsum ... „hátráljanak meg, valljanak szégyent, kik bajt kívánnak nekem".

... *qui dicunt mihi: Euge, euge:* „kik hahotázva hahotáznak rajtam".

... *qui diligunt salutare tuum:* „kik örvendeznek szabadításodon".

70. zs. Egy aggastyán könyörgése az Úrhoz.

Az összes szóképek azt a gondolatot domborítják ki, hogy egyedül az Úr a zsoltárosnak erős segítője és oltalmazója.

I. — ... *de manu peccatoris* ... *contra legem agentis et iniqui:* a bűnös, a törvényszegő és a gonosz emberek valószínűleg Dávid királynak palotaforradalomra készülő ellenségei.

... *patientia mea* ... „reménységem", a Vulg. szerint: türelmem.

in te confirmatus ... „születésem óta reád támaszkodom, anyám méhétől fogva te vagy oltalmazóm".

in te cantatio ... „szűntelenül rólad szól énekem, szinte csodája lettem sokaknak, de te hatalmaddal segítettél engem"; Dávid király egész élete valóban az isteni oltalomnak és gondviselésnek csodája volt.

quia dixerunt inimici ... „mert ellenségeim ellenem beszélnek s akik életemre leselkednek, együtt tanakodnak"; ellenségeim l. 4. v.

II. — confundantur ... az ószövetség erkölcsi felfogásának szellemében a zsoltáros az ő ellenségeinek kívánja mindazt a rosszat, amit ők ellene terveztek; „jussanak szégyenbe, pusztuljanak, kik engem rágalmaznak; borítsa szégyen és gyalázat azokat, kik nekem rosszat akarnak".

ego autem semper sperabo ... szép kifejezése az Istenbe vetett reménységnek, melybe beleolvad az állandó dicsőítő imádság.

... *salutare tuum:* „jótéteményeidet".

... *non cognovi litteraturam:* „bár elsorolni sem tudom; hirdetem az Úr hatalmas tetteit, Uram, csak igazságodról elmélkedem"; bár elsorolni sem tudom: oly nagy a száma az isteni jótéteményeknek; Vulg. szerint: mivel nem értek az írástudományhoz. Az Úr hatalmas tettei: Dávid (és Izrael) megmentése.

... *in senectam et senium* ... „öregségemre s aggkoromra".

... *a iuventute* ... Izrael ifjúkora történelmének régi korszakát jelenti; az isteni oktatás tárgya az Úr törvénye.

donec annuntiem ... „hogy hirdethessem az egész jövendő nemzedéknek hatalmadat", szó szerint: karodat. Dávid tényleg az egész jövendő nemzedéknek hirdette zsoltáraival az Isten hatalmát és igazságát.

potentiam tuam: „erődet, Isten és égig érő igazságodat. Mily nagy dolgokat cselekedtél! Isten, ki hasonló hozzád?"

... et conversus vivificasti me ... „ismét éltet adtál nekem": annyi sok életveszélyből megmentettél engem; a föld mélységei a sír és az alvilág, mely a szent szerzőt már-már elnyeléssel fenyegette.

multiplicasti .. „megmutattad fölséged nagyságát", (szó szerint: megsokasítottad nagyságodat) s ismét megvígasztaltál".

... in vasis psalmi ... „kobozzal".

... in cithara ... „lanttal".

... sanctus Izrael: Izrael szentje Izaiás könyvében gyakori neve az Istennek.

71. zs. A Messiás országa a béke birodalma.

A 71. zsoltár szoros értelemben vett messiási zsoltár, mely a Messiást mint a béke fejedelmét írja le.

I. — deus iudicium tuum ... „Isten, add át ítéletedet a királynak, igazságodat a király fiának, hogy igazságosan ítélje népedet és méltányosan szegényeidet"; a király a Messiás; ítéletedet: parancsaidat vagy korlátlan ítélkező hatalmadat; a király fia kifejezés az ókori nyelvszokás szerint azt jelenti, hogy a Messiás valóban királyi vérből származik és nem trónbitorló; Isten szegényei az elnyomott szenvedők.

suscipiant montes ... „békét teremjenek a hegyek a népnek és igazságot a halmok", a Messiás-király uralma a béke és az igazság korszaka lesz.

iudicabit ... „szolgáltasson igazságot a nép szegényeinek"; a Messiás-király igazságosságát és segítségét elsősorban az eddig megvetett szegények és nyomorultak fogják tapasztalni.

... *calumniatorem* ... „s alázza meg az erőszakoskodót".

et permanebit cum sole et ante lunam ... „éljen, míg a nap ragyog... míg fénylik a hold", szó szerint: a hold előtt. A Messiás-király uralma örökké fog tartani és (6. v.), mint a mindent megtermékenyítő eső, mindenütt áldást fog terjeszteni.

... *donec auferatur luna:* „míg a hold el nem múlik" = a világ végéig.

... *a mari usque ad mare* ... a két tenger a Földközi tenger és az Indiai óceán; a folyam az Eufrátes. A Messiás-király uralma az egész világra kiterjed.

II. — Aethiopes = etiopsok: gyüjtő fogalom a vad népekre.

... *terram lingent:* „nyalják ellenségei a port" = földre boruljanak.

reges Tharsis ... a zsoltáros néhány távoli népet név szerint is felsorol. Társis valószínűleg a mai Spanyolország; a szigetek a Földközi tenger szigetei, főleg a görög szigetek; Arábia (h. Seba) = Boldog Arábia; Szába (héb. Szeba) talán Meroë (Etiópiában) vagy más vidék a Vörös tenger mellékén.

et adorabunt ... a Messiás-király világuralmát a szent szerző a legvilágosabb kifejezésekkel hirdeti. A Messiás-király legnagyobb dicsősége az, hogy a

mindenkitől elhagyott szegényeket gondjaiba fogadja.

... et honorabile nomen ... „mert becsesnek tekinti nevüket"; a Messiás-király nagyon meg fogja becsülni a szegényeket.

et vivet ... „éljen és legyen része Arábia aranyában, imádkoznak is majd érte mindenkoron s áldják őt minden napon"; a Messiás-királynak állandóan része lesz a hódolatban. Arábia aranyát a bibliai írók a legdrágább és legbecsesebb aranynak mondják (Kir. III. 10. 1, sk., Iz. 60, 6; Jer. 6, 20).

et erit firmamentum ... „bőség legyen mezőn és hegytetőn, a Libanonnál is nagyobb legyen termése, virágozzék a város népe, mint a rét füve"; a messiási kor nagy boldogságához tartozik a bőséges termés, mely még a hegyek csúcsát is el fogja borítani, míg a városokat nagyszámú lakosság fogja betölteni.

... ante solem ... „míg csak ragyog a nap, maradjon meg neve".

et benedicentur in ipso ... célzás a pátriárkáknak adott isteni ígéretekre, hogy bennük, illetve ivadékukban (a Messiásban) áldást nyernek a föld összes nemzetei. E verssel véget ér a 71. zsoltár; a két utolsó vers a Zsoltárok második könyvének záradéka. Az utolsó 20. v. (a Breviáriumban nincs meg): „Véget érnek Dávidnak, Jessze fiának dicsérő énekei" pedig a Zsoltárok második könyvének összegyűjtőjétől származik.

72. zs. A gonoszok szerencséje mulandó, míg a jámborokra örök dicsőség vár.

A 72. zsoltár egy jámbor lélek töprengése afölött, hogyan lehet a gonoszoknak jó dolguk, míg a

jámborok osztályrésze üldöztetés és nyomorúság (v. ö. Zsolt. 36.). A nehéz kérdés megoldását abban találja, hogy a gonoszok szerencséje nem állandó, míg a jámborokra örök dicsőség vár.

I. — quam bonus Izrael ... „mily jó az Isten Izraelhez".

... recto sunt corde ... „igaz szívűek"; a h. szöveg szerint: tiszta szívűek.

mei autem pene moti ... „s az én lábam mégis majdnem megingott, lépésem majdnem megtántorodott".

quia zelavi ... „mert elfogott a gonoszokkal szemben az irígység, amikor láttam a bűnösök jólétét"; az Isten gondviselésében már-már kételkedő szerző lelki küzdelmének megkapó rajza, midőn látja a gonoszok szerencséjét (3—5. v.).

quia non est respectus ... „hisz nekik halálukig nincsenek k í n j a i k és nem tartósak csapásaik".

in labore hominum ... „az emberi s o r s nyomorúságát ők nem viselik, az embereket sújtó csapások nem érik őket".

ideo tenuit ... a Vulg. szerint: „ezért kevélység fogja el őket (a h. szerint, melyet a magyar szentrás is követ: kevélység a n y a k l á n c u k), gonoszságuk és istentelenségük a köntösük".

prodiit quasi ex adipe ... „érzéketlen s z í v ü k b ő l kitör gonoszságuk (szó szerint: kövérségükből), szívük gondolatai után indulnak".

cogitaverunt ... „álnokságot terveznek és beszélnek, fennhéjázva erőszakot hirdetnek"; a vers második része úgyis érthető, hogy a gonoszok „a magasság" ellen, vagyis az Isten ellen mondanak káromló beszédeket.

posuerunt ... „felnyítják szájukat az ég ellen és

jártatják nyelvüket a földieken"; az eget a zsoltáros az égben lakó Isten helyett említi; j á r t a t j á k n y e l v ü k e t a f ö l d i e k e n: rágalmazzák az embereket.

II. — *ideo convertetur* ... „ezért fordul népem hozzájuk, hiszen bőséges napokra találnak"; a gonoszok szerencséje sok jámbor embert eltántorít az igazság ösvényéről.

et dixerunt ... „azt mondják: Hogy lenne erre gondja az Istennek? Hogy is lenne tudomása erről a Fölségesnek?"

ecce ipsi peccatores ... „ím ők bűnösök s a világon mégis bővelkednek és gazdagságban lett részük". E két (11. és 12.) vers talán a tévútra vezetett jámborok szava, kik már-már kételkednek az isteni gondviselésben; de a 11. vers a gonoszok szava is lehet, kik kereken tagadják, hogy az Isten az emberek sorsával törődik.

et dixi: ergo sine causa ... „azt gondoltam: Hiába tartottam hát tisztán szívemet"; a zsoltár szerzőjét is elkeseríti a gonoszok szerencséje és keserűen kifakad: érdemes-e jámborul élni? Hisz ártatlansága őt sem védte meg a folytonos csapásoktól, míg a gonoszoknak jó dolguk van!

si dicebam ... „de ha azt mondanám: én is így beszélek! Ím árulója lennék fiaid nemzetségének"; í g y: amint a 13. és 14. versben olvasható; Isten f i a i n a k n e m z e t s é g e a hitükhöz híven ragaszkodó jámborok. A vers értelme: Ha kételkedném a jámborság értékében, hűtlenül cserbenhagynám az igazak ügyét. A már-már kétségbeeső jámbor szerző visszariad okoskodásának végső következtetésétől.

existimabam ... „gondolkoztam, hogy ezt megértsem, de nehéz volt nekem"; a zsoltáros kutatja a

lelkét foglalkoztató rejtély helyes megoldását, de kénytelen beismerni, hogy a puszta emberi bölcseség annak megfejtésére képtelen.

donec intram ... „míg Isten szentélyébe be nem mentem és meg nem értettem végső sorsukat"; a végleges megoldást a szent szerző csak akkor találta meg, mikor belépett az Isten szentélyébe, vagyis amikor megértette az Úrnak gondviselő terveit. A gonoszok szerencsétlen végének (18. sk. v.) szemlélése megadja a nagy kérdés részleges megoldását, a túlvilági boldogság reménye (24. v.) pedig annak teljes megfejtését.

III. — verumtamen propter dolos ... „bizony, tőrt vetsz nekik, letaszítod őket, midőn felemelkednek. Mint pusztulnak, vesznek el egy szempillantás alatt! Tönkre mennek gonoszságuk miatt! Mintahogy elenyészik az álom, ha felébred az ember, úgy tünteted el, Uram, városodból képüket". A gonoszok szerencséje egy pillanat alatt véget ér, mint az álom a fölébredés pillanatában. Képüket: egész lényüket; a város Jeruzsálem.

quia inflammatum est ... „mert keserűség fogta el szívemet, fájdalom hasogatta vesémet; esztelen voltam és értelmetlen, irántad oktalan állatként viselkedtem, de én mindenkor veled maradok"; a zsoltáros újra összefoglalja nagy fájdalmát és lelki küzdelmét a gonoszok szerencséjének láttára. Aztán bűnbánattal gondol vissza némileg meggondolatlan szavaira (13—16.). Esztelen voltam, a Vulg. szerint: semmivé lettem.

tenuisti manum ... „mert te megfogtad jobbomat, tanácsoddal vezetsz, s aztán dicsőségre emelsz"; te megfogtad jobbomat: az isteni

oltalom kifejezése; a dicsőség a túlvilági jutalom.

A zsoltár hátralevő része (24—28.) az isteni gondviselésre való hagyatkozásnak gyönyörű megnyilatkozása, mely a zsoltárköltészet legszebb gyöngyei közé tartozik.

... et a te quid volui? ... „és miben lelném a földön kedvemet kívüled?"

defecit caro mea ... „érje bár testemet, szívemet enyészet, szívem Istene s osztályrészem mindörökké az Isten", testem és szívem = egész lényem.

... qui fornicantur abs te ... „kik téged hűtlenül elhagynak".

ut annuntiem ... „és hirdetem minden dicséretedet Sion leányának kapuiban"; minden dicséretedet, a h. szerint: minden művedet. Az Isten művei a jámborokat megmentő gondviselés tényei; Sion leánya Jeruzsálem népe; a kapuk a nyilvános gyülekezetek helyei.

73. zs. Könyörgés nagy nemzeti veszedelem idején.

A 73. zsoltárt a szentatyák és az újabb értelmezők nagy része a Makkabeusok korára magyarázza. Az a kép, melyet a zsoltár 1—11. verse a választott nép helyzetéről fest, meglepő megegyezést mutat azzal a leírással, mely a Makkabeusok könyvében olvasható a zsidók üldöztetéséről és főleg a jeruzsálemi templom meggyalázásáról a 168—165. években.

A zsoltár eleje (1—9. v.) a zsidókat érő nemzeti szerencsétlenség megrázó

leírása. A zsoltáros a nagy nemzeti szerencsétlenséget mint a népnek teljes elvettetését fogja fel.

I. — ut quid... repulisti... „miért vetettél el, Isten, teljesen? Miért gyúlt fel haragod legelőd juhai ellen?"

...congregationes tuae... az Úr gyülekezete a jámbor zsidó nép.

...quam possedisti ab initio: „melyet ősidőkben birtokodba vettél"; célzás a zsidó nép kivándorlására Ábrahám személyében, főleg pedig Egyiptomból való kiszabadításra. A Szentírás a zsidó népet kiválasztottsága címén sokszor mondja az Isten örökségének, vagyis teljes tulajdonának, birtokának.

redemisti... „örökséged részeként megváltottál, a Sion hegyéről, melyet lakóhelyeddé tettél"; Sion hegye a rajta álló templom miatt az Úr lakóhelye volt.

leva manus tuas... „emeld fel végre kezedet kevélységük ellen! Mennyi gazságot művelt az ellenség a szent helyen!" Istenhez intézett felszólítás, hogy büntesse meg felfuvalkodott ellenségeit és hogy járja be az ellenség által meggyalázott templom romjait. Makk. I. 4, 38. szerint Antiochus Epifánes korában a templom jóformán romokban hevert.

et gloriati sunt... „kik téged gyűlölnek, kérkednek szentélyedben, jelvényeiket tűzték ki jelekül a főkijárat fölé esztelenül"; az ellenség jelvényei talán az ő zászlai, melyek jelei voltak a zsidók felett aratott győzedelemnek.

...ianuas eius... a jeruzsálemi templom kapuit az ellenség összezúzta.

...in securi et ascia... „baltával és bárddal romboltak".

incenderunt igni... „szentélyedet lángba borították, földig meggyalázták nevednek hajlékát"; a Makk. I. 4, 38. szerint Antiochus Epifánes idejében a templom kapuit felgyujtották.

dixerunt... „minden nemzetségük azt mondta magában: szüntessük meg az Isten minden ünnepét az országban!"

signa nostra... „jeleinket nem látjuk, nincs többé prófétánk s Ő nem visel többé gondot reánk"; jeleink vagy a választott népért addig művelt isteni csodák, melyeket a zsidóság a zsoltár korában fájdalmasan nélkülözött vagy valószínűbben az Úrral kötött szövetség külső jelei: az istentisztelet, az áldozatok, a körülmetélés, a szombatnap megülése, melyeket az ellenség halálbüntetés terhe alatt megtiltott (v. ö. Makk. I. 1, 47—52.). Nincs többé próféátnk, v. ö. Makk. I. 4, 46; 9, 27; 14, 41. — Ő = az Úr.

II. — usquequo... Isten végtelen hatalmának magasztalása (10—17. v.). A szent szerző fájdalmas felkiáltása ismét azt mutatja, hogy a zsidók vallásüldözést szenvednek.

...in finem: „örökké".

...avertis manum tuam... a kéz visszavonása a tétlenség jele.

...de medio sinu tuo... „húzd ki végre kebledből jobbodat!", értelme: húzd ki kebledből tétlen kezedet és semmisítsd meg ellenségeinket.

...ante saecula... „ősidőktől fogva". A választott népet és főleg a templomot ért gyalázat festése után a zsoltáros a multba tekint vissza és Istennek a multban művelt csodáiból reményt merít a jövőre.

... operatus est ... „aki szabadulást szerzett a föld közepette"; a föld közepette kifejezés Izrael országát jelenti; a szabadulás a következő versek tanúsága szerint elsősorban az Egyiptomból való kiszabadulás csodáit jelenti.

tu confirmasti ... „hatalmaddal a tengert ketté hasítottad, a sárkányok fejét a vizekben összetörted"; ketté hasítottad, Vulg. szerint: te szilárdítottad meg; a sárkányok a tenger nagy állatai vagy a krokodilusok, mint Egyiptom jelképei (Iz. 27, 1.).

... capita draconis ... a szörnyeteg fejei valószínűleg a Vörös-tengerbe fulladt egyiptomi hadsereg vezéreit jelentik. A héber szöveg (14. v.) a sárkány helyett a Leviatánról (a krokodilusról) beszél, melynek költői leírása Jób 40, 20—41, 25-ben olvasható.

... populis Aethiopum: etiopsok népe (vad nép) helyett a h. szöveg a sivatag népé-ről (a vadállatokról) beszél. A vers értelme (a Vulg. szerint) az, hogy a tengerbe veszett és a tenger hullámaitól partra vetett egyiptomiakat az emberevők ették meg; a h. szöveg azt mondja, hogy az Isten még az oly hatalmas szörnyeteget is, mint a Leviatánt (a krokodilust, Egyiptom jellegzetes állatát és jelképét) megölte és hulláját a puszták vadállatai falták föl.

tu dirupisti ... „te fakasztottál forrásokat, patakokat"; célzás a Móz. II. 17., 5. sk.; IV. 20., 8. sk.-ben leírt kettős vízfakasztásra és a Jordán vizének (az állandó folyók, Vulg. szerint: Etán folyói) feltartóztatására (Józs. 3. fej.).

tuus est dies ... Isten hatalmát dicsőíti a nagy természet és annak tüneményei.

... omnes terminos terrae ... a földnek minden határa, l. Jób 38, 4.. sk.

... ver ... tavasz helyett a h. szöveg télről beszél. A palesztinai esztendőnek két évszaka van: a nyár és a tél.

III. — A zsoltár hátralevő része könyörgés segítségért.

memor esto ... a zsoltáros figyelmezteti az Urat nagy hatalmára, melyet az ellenség mégis gúnyolni merészel.

... et populus insipiens ... „s egy oktalan nép nevedet gyalázza"; oktalan = istentelen.

ne tradas bestiis ... a vadállatok a zsidók ellenségei.

... animas confitentes tibi ... „a benned bízó lelkeket"; a h. szerint: gerlicédet (a választott népet).

... quia repleti sunt ... „mert tele van az ország minden zuga a gonoszság házaival"; a vers értelme: Gondolj, Uram, népeddel kötött szövetségedre, melyet az ellenség meg akar semmisíteni.

ne avertatur ... „ne távozzék tőled szégyennel a megalázott, szegény és szűkölködő áldja nevedet".

exsurge Deus ... „kelj fel, Isten! Védd meg ügyedet, emlékezzél meg arról, hogy az oktalan naponkint gyalázattal illet"; a zsoltáros a választott nép ügyét úgy tekinti, mint egyszersmind az Isten ügyét. Az oktalan az ellenséges nép és ennek fejedelme; talán célzás IV. Antiochus Epifánes gúnynevére: „Epimánesz" (= őrült).

ne obliviscaris ... „ne feledd el ellenségeid lármáját, gyűlölőid egyre növekvő felfuvalkodását!" Istennek hosszú türelme csak növeli ellenségeinek vakmerőségét.

74. zs. Isten a világ bírája.

A 74. zsoltár valószínűleg olyan időben keletkezett, midőn az Úr a zsidó népet valamely ellenséges támadástól csodálatos módon megoltalmazta. Talán Szennácherib, asszir király 701. évi palesztinai betöréséről van benne szó (Kir. IV. 18, 13—19, 37; Iz. 36, 37).

... mirabilia tua: az Isten csodái azok a nagy csodatettek, melyekkel az Úr Izraelt a zsoltáros idejében megszabadította.

... iustitias iudicabo: „igazságos ítéletet mondok". Az Isten szava, az Isten igazságos ítélete abban áll, hogy népének ellenségeit megbünteti.

liquefacta· est terra ... „az Isten ítélete alapjában rázkódtatja meg a földet és annak lakóit. A föld oszlopai itt az erkölcsi világrend alapjait (elsősorban az igazságosságot) jelentik (mint 10., 3.), melyeket az Úr a legnagyobb veszedelmek idejében is sértetlenül megőriz. A régiek népies felfogása szerint a föld szilárd oszlopokon áll a világóceánban.

dixi iniquis ... ismét a zsoltáros veszi át a szót; a gonoszok (héb.: oktalanok) és a vétkezők az Izrael népe ellen támadó pogányok; a szarv a hatalom jelképe; a szarv felemelése az Isten ellen intézett vakmerő támadás jelképe.

... in altum ... „magasra"; a h. szerint talán: a magasság (az Isten) ellen.

quia neque ab oriente ... „mert nem jő szabadulás sem napkeletről, sem napnyugatról, sem a puszta hegyek felől, mert az Isten az, ki igazságot teszen"; a puszta hegyek Juda (a Dél)

vidéke. Északot a szent szerző nem említi, talán azért, mert onnan jött az ellenséges (asszir) támadás.

hunc humiliat ... az Isten büntető ítéletének költői leírása.

... vini meri ... a színbor erejét még fokozza a beléje vegyített fűszer.

et inclinavit ... „tölt belőle mindenfelé, mégsem fogy el sepreje"; a bor sepreje (a legkeményebb büntető ítélet) a bűnösöknek jut, kikben a zsoltáros Izrael ellenségeit látja.

... in saeculum ... „mindenkor"; Jákob az összes zsidó törzsek ősatyja.

... cornua ... a szarv letörése a gonoszok hatalmának megsemmisítését jelenti.

... exaltabuntur cornua iusti: az igaz az egész választott nép.

75. zs. A választott nép hálaéneke egy nagy győzelem után.

A 75. zsoltár valószínűleg egykorú a 74. zsoltárral és ugyancsak a Szennácherib asszír királyon 701-ben aratott győzelemért ad hálát az Úrnak.

I. — notus in Judaea Deus ... „ismeretes Judában az Isten", mert a megszabadító hatalmát mindenki láthatta. Judát és Izraelt a zsoltáros csak a párhuzam kedvéért említi külön-külön, de mindkét név a választott nép egészét jelenti.

... in pace ... Sálem Jeruzsálemnek rövidített neve (a Vulg. ezt a szót béké-nek fordítja). A vers fordítása tehát: „lakóhelye Sálemben vagyon, lakása a Sionon".

ibi confregit potentias arcuum ... „ott tört össze hatalmas íjakat"; o t t t. i. Jeruzsálem falai előtt.

illuminans ... „ragyogó vagy te, fenségesebb, mint az örök hegyek, megrettentek t ő l e d mind az oktalan szívűek"; az ö r ö k h e g y e k Jeruzsálem hegyei, főleg a Sion, melyről az Úr mint királyi trónjáról kihirdette ítéletét; az o k t a l a n s z í v ű e k az ellenséges harcosok.

... somnum suum ... az á l o m itt és a 7. versben a halál álmát jelenti.

... nihil invenerunt ... *viri divitiarum* ... „és mitsem találtak kezükben mind a gazdag emberek"; m i t s e m t a l á l t a k k e z ü k b e n: az ellenség az Isten közbelépésére tehetetlenné lett.

ab increpatione tua ... „feddésedtől, Jákobnak Istene, a lovasok álomba estek"; Isten f e d d é s e az ő ítélete.

II. — de coelo auditum ... a zsoltáros költői leírásában az Isten hol a Sion hegyéről (3. v.), hol a mennyből hirdeti ki ítéletét.

... mansuetos terrae: a f ö l d s z e l í d e i a jámborok.

... et reliquiae cogitationis ... „s ünnepnapot ülnek neked, kiket h a r a g o d megkímélt"; h a r a g helyett a Vulg. gondolat-ról beszél, az értelem ugyanaz marad.

... omnes, qui in circuitu eius ... „mind, kik körülötte vagytok, ajándékot vigyetek a Rettenetesnek, ki megtöri a fejedelmek bátorságát, ki rettenetes a föld királyai iránt!", vagyis hódoljon és adjon hálát az Úrnak az egész megmentett választott nép.

76. zs. Könyörgés a szorongatás idején. Visszaemlékezés a hajdankor csodáira.

A 76. zsoltár a zsidó nép könyörgése nagy nemzeti szerencsétlenség (talán a babiloni fogság) idejében, midőn szinte úgy látszott, hogy az Úr elhagyta népét.

in die tribulationis meae ... a szorongatás napja a zsidó nemzetet ért nagy szerencsétlenség ideje; a kéz felemelése az Istenhez az imádság külső jele; „kezemet éjjel is hozzá emelem és azok nem lankadnak el", a Vulg. szerint: és nem csalódtam.

memor fui Dei ... „sóhajtozom, ha az Istenről elmélkedem, eleped a lelkem, ha reá gondolok"; sóhajtozom, a Vulg. szerint: gyönyörködöm.

anticipaverunt ... „hajnal előtt ébren van a szemem"; az Isten nem engedi meg, hogy álom szálljon a könyörgőnek szemére; a szent szerző álmatlanságában visszagondol a hajdankor nagy nemzeti eseményeire.

... *annos aeternos* ... „elmélkedem a régmult esztendőkről".

exercitabar et scopebam ... „gondolkodom és töprengek lelkemben".

aut non apponet ... „s nem kegyelmez többé sohasem?"

... *in finem* ... „örökre".

... *aut continebit* ... „nagy irgalmát haragjában visszatartja?"

et dixi ... „és így szóltam: bánatomat az okozza, hogy megváltozott a Fölségesnek jobbja"; a Vulg. szövege így fordítható: Most fel-

fogtam stb. Eszerint a zsoltáros abban találta meg vigasztalását és reménységét a jövőre nézve, hogy megértette az Úr nagy csodáit, melyekkel népét annak idején Egyiptomból kiszabadította (12—21. v.). A fenti fordítás a héber szöveget követi.

... ab initio ... „kezdettől": a zsidó nép történelmének kezdete óta.

et meditabor ... „elmélkedem minden műveden és végzéseiddel foglalkozom"; az Úr műv e i és végzései az ő hajdani megszabadító csodái.

II. — Deus in sancto via tua ... „Isten, szentséges a te utad"; Isten útjának szentsége itt igazságosságát és szeretetét jelenti, mely abban nyilatkozott meg, hogy népét az egyiptomi rabságból megszabadította.

A zsoltár hátralevő része (15—21. v.) az Egyiptombol való kivonulásnak és a Vörös-tengeren való átkelésnek rövid, költői előadása.

... in populis ... a népek a Sinai félszigetnek és az Ígéret földének lakói.

... in brachio tuo ... a kar a hatalom jelképe. Jákob és József fiai az egész zsidó nép, melynek Jákob volt a törzsatyja, József pedig a megmentője.

multitudo ... „nagy volt a vizek zúgása, megrendültek a fellegek, nyilaid repültek, szekered robajjal dübörgött"; az Isten nyilai a villámok; a 18. és 19. v. a Vörös-tengeren való átkelés történetét azzal bővíti ki, hogy akkor hatalmas vihar is dühöngött; Isten szekere a viharfelhő.

illuxerunt ... „villámaid beragyogták a földkerekséget, rengett a föld és remegett".

... vestigia tua ... „és nem voltak láthatók nyomdokaid", mert a csoda a tenger fenekén tör-

tént, melyet a zsidók átvonulása után ismét elborított a víz.

deduxisti ... „mint juhnyájat vezetted népedet Mózes és Áron kezével"; Isten a választott nép jó pásztora. Ez a vers rövid célzás az egész negyven éves pusztai vándorlásra.

77. zs. A választott nép történetének költői feldolgozása Dávid koráig.

I. — *attendite populo meus* ... bevezető figyelmeztetés a néphez: a jelenkor emberei okuljanak a nemzeti multból és ne legyenek hasonlók az Isten ellen lázongó őseikhez.

... *parabolis* ... „bölcs mondásra nyitom meg szájamat"; a bölcs mondás itt oktató költeményt jelent, melynek tárgya a bibliai történet.

non sunt occultata ... „nem titkolj uk fiaik előtt: a serdülő nemzedék előtt". Nem titkoljuk a Vulg. szerint: Ne legyenek elrejtve; a zsoltáros a saját kortársait és utódaikat is az ősatyák (pátriárkák) gyermekeinek mondja.

narrantes ... „hírdetjük az Úr dícséretét, hatalmát és csodáit, melyeket véghezvitt"; az Úr hatalma és csodái itt az Egyiptomban és a pusztai vándorlás alatt történt csodákat jelentik (12. sk. v.).

... *testimonium* ... *et legem* ... az Úrnak itt említett bizonysága és törvénye arra vonatkozik, hogy csodás tettei emlékének a választott népben állandóan fenn kell maradnia (Móz. V. 4, 9.).

quanta mandavit ... „és megparancsolta atyáink-

nak, tanítsák meg reá fiaikat, hogy megtanulja a következő nemzedék, a majd születő gyermekek".

... quae non direxit cor suum ... „oly nemzedék, melynek szíve nem volt kitartó és lelke nem volt tűz az Isten iránt": célzás a zsidó nép ingatag lelkületére.

II. — filii Ephrem ... „Efraim fiai felajzották és megvonták az íjat, de a harc napján hátat fordítottak"; E f r a i m törzse híres volt nyilasairól, v. ö. Móz. I. 49, 23, 24. E vers is (9.) megszakítja a 8. és 10. vers összefüggését és valószínűleg az 57. versből eredt.

et obliti sunt ... átmenet a pusztai vándorlás csodáira, amelyeket a zsoltáros egyelőre csak általánosságban érint; részletesebb felsorolásuk a 43—53. versben olvasható.

... in campo Taneos: az egyiptomi csodák helyéről Móz. II. könyve nem beszél; a későbbi zsidó hagyomány Tániszt (héb. Szoán) Móz. IV. 13, 22. szerint az ókor egyik legrégibb városát tartja e csodák helyének.

... quasi in utre: „szinte tömlőbe fogta a vizeket"; t ö m l ő helyett a héber szöveg helyesebben sánc-ról beszél.

... et adaquavit ... „és itatta őket bőséges áradattal".

III. — ... in inaquoso: „a pusztában".

et tentaverunt Deum ... „megkísértették szívükben az Istent (t. i. vakmerő követeléseikkel), mikor torkosságból eledelt kértek".

quoniam percussit ... ez még a zúgolódó nép szava.

... ignis accensus est in Jacob ... „tűz gyuladt fel Jákob ellen és harag szállott Izraelre", célzás

Tábeerára, hol a pusztai vándorlás második évében a zsidó nép sátrainak egy részét lázongásuk büntetéséül tűz emésztette meg (Móz. IV. 11. 1—3.).

... in salutari eius: „segítségében".

et mandavit... a manna csodája (Móz. II. 16.).

et pluit illis manna... „és mannát hullatott nekik eledelül".

transtulit Austrum... „déli szelet támasztott az égen és hatalmával elhozta a délnyugati szelet".

et pluit super eos... carnes... volatilia... a fürjek csodája. A fürjeket Móz. IV. 11, 31. szerint a tenger felől jövő szél hozta.

non sunt fraudati... „de még fel sem hagytak torkosságukkal, még szájukban volt az étel, mikor az Isten haragja felgerjedt ellenük, agyonsújtotta kövéreiket, leterítette Izrael választottait". Az Isten haragjának leírása, melyre már a 21. vers célzott. A 30—31. v. jelentése: még érezték szájukban a húsnak ízét, midőn reájuk zúdult az isteni büntetés, v. ö. Móz. IV. 11, 33—34.

IV. — in omnibus his... „mindamellett ismét csak vétkeztek".

A 32—41. vers tartalma: rövid áttekintés a zsidó nép későbbi történetén, főleg a bírák korában.

et defecerunt... „ezért hiábavalóságban enyésztek el napjaik és rettegésben esztendeik"; a Vulg. szerint sietség-ben, célzás Móz. IV. 14-re: a zúgolódók nem léphették át az Ígéret földjének határát.

et dilexerunt eum in ore suo... „szerették őt szájukkal"; a szent szerző a zsidók megtérését a nemzeti csapások idejében (csak) szájjal való

szeretetnek és hazugságnak mondja, mert soha sem volt tartós (37. v.).

et abundavit ut averteret ... „gyakran elfordította haragját, nem öntötte ki egész bosszúságát"; célzás az isteni irgalom tényeire a pusztai vándorlás és bírák korában.

et recordatus est ... „mert megemlékezett arról, hogy nem egyebek testnél (szó szerint: húsnál), elszálló s vissza nem térő lehelletnél". Nem egyebek testnél: az erkölcsi gyengeségnek a Szentírásban gyakori megokolása. A vers második fele az emberi élet mulandóságára céloz.

et conversi sunt ... „újra meg újra kísértették az Istent és fellázadtak Izrael Szentje ellen"; rövid összefoglalása a pusztában történt sok zúgolódásnak és lázongásnak.

V. — A 42. vers szép átmenet az egyiptomi csapások elbeszéléséhez (43—53. v.), de ezek felsorolásában a zsoltáros nem ragaszkodik szigorúan a történeti sorrendhez.

... *flumina eorum* ... a folyók a Nilust és csatornáit jelentik.

et dedit aerugini ... „odaadta termésüket az üszögnek és munkájuk gyümölcsét a sáskának".

et occidit in grandine ... „szőleiket megverte jéggel, szederfáikat dérrel".

... *immissiones per angelos malos:* „gonosz angyalok csapását"; a gonosz angyalok itt az Isten büntetéseinek végrehajtói.

viam fecit semitae irae suae ... „szabad utat engedett haragjának, nem kímélte meg életüket a haláltól, dögvészre vetette barmaikat"; a halál itt a dögvész.

... in tabernaculis Cham: Kám sátrai: Egyiptom városai.

et deduxit eos in spe... „biztonságban vezette őket, nem féltek"; célzás a Vörös-tengeren való átkelésre és az üldöző egyiptomiak vesztére. Móz. II. 14.

Az 54—66. versekben a honfoglalás és a bírák korára van utalás.

et induxit eos... rövid összefoglalása a Józsue könyvében előadott eseményeknek. „S elvitte őket szent hegyére"; a szenthegy Sion hegye.

... et sorte divisit.. „mérőzsinórjával nekik sorsolta ki az országot"; Isten mérőzsinórja az Úrnak az a végzése, mellyel Kánaánt a zsidó nép birtokává tette.

et tentaveruni... „mégis megkísértették és bosszantották a fölséges Istent és nem tartották meg rendeléseit"; célzás a bírák korának bálványozására a magaslati oltárokon.

et averterunt se... „elpártoltak és hűtlenek lettek, akárcsak atyáik"; atyáik = a pusztai vándorlás idejében élő nemzedék; álnok íj az az íj, melynek nyila tulajdonosa ellen fordul vissza. A kifejezés Oz. 7, 16-ban is olvasható.

in iram concitaverunt... „haragították őt magaslataikkal, féltékenységre ingerelték faragott bálványaikkal".

VI. — audivit Deus... „meghallotta ezt az Isten, megvetette és messze eltaszította Izraelt"; célzás a filiszteusok nagy győzelmeire Héli idejében és a zsidóság elnyomatására (Kir. I. 4, 5.).

... tabernaculum Silo... = a silói szentély (Kir. I. 1.) elvetése.

.. virtutem... et pulchritudinem eorum...

„ellenség kezére ékességüket"; a zsidó nép ereje és ékessége a frigyláda, mely a filiszteusok kezébe jutott (Kir. I. 4. 11.).

et conclusit in gladio ... „kardélre vetette népét". A Kir. I. 4-ben leírt szerencsétlen hadjárat. A szent szerző Izrael népét és országát itt is az Isten örökségének mondja.

... *et virgines eorum* ... „szűzeiket senki sem siratta".

sacerdotes eorum ... „papjaik kard által estek el"; a vers értelme: az Úr papjai úgy haltak meg, hogy még rendes temetésben és megsiratásban sem volt részük. Talán célzás Ofni és Fineesz halálára (Kir. I. 4, 11.).

A 65—72. v. a választottt nép megszabadításáról szól.

et excitatus est ... „felébredt ekkor az Úr, mint az alvó, mint a hős, ki megrészegült a bortól". A zsoltáros az Isten hosszú türelmét, hogy népét a filiszteusok járma alatt nyögni engedte, költői képpel az ittas ember álmához hasonlítja.

et percussit ... „és visszaverte ellenségeit, örök gyalázatot hozott reájuk"; ezt a csapást a zsoltáros a filiszteusok örök gyalázatának mondja.

et repulit tabernaculum Joseph ... újabb célzás a silói szentély örök elvetésére. Siló Efraim (József) törzsének területén feküdt. Valószínű, hogy a szent szerző egyszersmind Izrael országának hamis istentiszteletére is gondol a királyság korában, ellentétben a jeruzsálemi templom istentiszteletével (68. v.).

et aedificavit ... „és felépítette szentélyét, hogy olyan legyen, mint az ég és mint a föld, melyet időtlen időkre alapított". A szent szerző a

Sion hegyén álló templom dicsőségét és állandóságát hangoztatja. Olyan: olyan szilárd; mint az ég, Vulg. szerint: mint a bölény.

et elegit David ... Dávid kiválasztása (Kir. I. 16.).

... *de post foetantes* ... „elhozta őt a szoptatós juhok mögül".

et pavit eos ... „s ő legeltette őket tiszta lélekkel, vezérelte őket bölcs kezével". Dávid igazságos és bölcs uralkodásának rövid, találó jellemzése.

78. zs. Érje utol az Isten büntetése Jeruzsálemnek és templomának megszentségtelenítőit.

1—4. v. a zsidó népet sanyargató vallásüldözés megkapó rajza.

Deus venerunt gentes ... „Isten, pogányok szállták meg örökségedet, megfertőzték szentséges templomodat, romhalmazzá tették Jeruzsálemet"; az Úr öröksége a választott nép hazája, Palesztina, különösen a szent város; a pogányok a babiloniak vagy a Kr. e. II. században Szíria és Palesztina felett uralkodó Szeleukidák és a szírek; romhalmazzá tették Jeruzsálemet, a Vulg. szerint: gyümölcsőrző hellyé (= jelentéktelen hellyé) tették Jeruzsálemet.

... *sanctorum tuorum* ... szentjeid = az Úr törvényéhez szigorúan ragaszkodó zsidók elnevezése. A 2. vers értelme: a holttesteket nem részesítették tisztességes temetésben sem, amit az ókor népei a legnagyobb gyalázatnak és kegyetlenségnek tekintettek. V. ö. Jer. 19, 7.

... vicinis nostris ... szomszédaink: a Palesztina körül lakó népek. Ugyanez a panasz szó szerint olvasható 43, 14-ben is.

usquequo Domine ... itt kezdődik az Úrhoz intézett imádság, mely a zsoltár végéig terjed. „Meddig haragszol még, Uram, szüntelenül? Meddig lobog még bosszúságod, mint a tűz?"

quia comederunt ... „hiszen felfalják Jákobot és elpusztítják lakóhelyét!"

... cito anticipent nos ... „siessen elénk irgalmasságod".

... Deus salutaris noster ... „szabadító Istenünk"; a választott nép sorsa a zsoltáros felfogása szerint szoros összefüggésben van az Isten dicsőségével, mert ha az Úr elhagyja népét, a pogányok ebből az Isten gyengeségére fognak következtetni.

... et innotescat in nationibus ... „legyen nyilvánvaló a pogányokon szemünk láttára szolgáid kiontott vérének megbosszulása. Jusson színed elé a bilincsbe vertek jajszava, tartsd meg karod erejével a halálra szántakat"; a bilincsbe vertek az egész zsidó nép, főleg azok, akiket ellenségeik tényleg börtönbe vetettek vagy számkivetésbe hurcoltak; a halálra szántakat szó szerint: a meggyilkoltak fiait.

... septuplum ... hétszeresen = túláradó mértékkel.

... in sinu eorum ... „szomszédaink ölébe": célzás a keletiek bő ruhájára. V. ö. Luk. 6, 38.

... confitebimur tibi ... annuntiabimus ... a választott nép állandóan hálásan akar megemlékezni az Úr megszabadító irgalmáról.

79. zs. A választott nép könyörgése nagy nemzeti elnyomatás idejében.

A Hetvenes fordításban olvasható felirat Szennácherib asszír király 701. évi hadjáratára gondol, egyes újabb magyarázók pedig ezt a zsoltárt a babiloni fogságot követő időre teszik, midőn a zsidó nép ismét Palesztinában lakott ugyan, de nemzeti függetlenségét már elvesztette.

I. — *qui regis Izrael*... Izrael pásztora az Úr; Izrael és József párhuzamos kifejezések és az egész zsidó népet jelentik. Az isteni vezetés különösen az Egyiptomból való kivonulás alkalmával volt kézzelfogható.

qui sedes super cherubim... „ki a kerubok felett trónolsz": célzás a fényes felhőre a szentek szentjében, mint az Úr jelenlétének látható jelképére, mely a frigyláda kerubjai fölött lebegett. A szent szerző talán azért sorolja fel Efraim, Benjamin és Manassze törzseit az összes zsidó törzsek helyett, mert Efraim és Manassze a 2. versben említett Józsefnek fiai voltak, Benjamin pedig a testvére.

Deus converte nos... „Isten, állíts minket helyre, ragyogtasd fel arcodat, hogy megszabaduljunk". Ez a vers a zsoltárnak négyszer (a 4. versen kívül a 8., 15. és 20. versben) ismétlődő refrainje. Állíts minket helyre, a Vulg. szó szerint: térits meg minket. Ragyogtasd fel arcodat (Vulg.: mutasd meg arcodat): éreztesd velünk kegyelmedet. A megszabadulás a nemzeti függetlenség helyreállítása.

Az 5—8. vers a választott nép nyomorúságának költői leírása.

Domine Deus virtutum... a seregek az ég csillagai (angyalai) vagy Izrael hadseregei.

cibabis nos... „könnyek kenyerével etetsz minket, vékaszámra adod nekünk italul a könnyet".

posuisti nos... „kiszolgáltattál minket szomszédaink vetélkedésének s ellenségeink gúnyolnak minket". Szomszédaink: a Palesztina körül lakó népek.

II. — A 9—12. v. az Isten hajdani nagy szeretete választott népe iránt s a zsidó nép megerősödése Palesztinában. A zsoltáros hosszabb beszédképet használ.

vineam de Aegypto... „kihoztad Egyiptomból e szőlőtőt, nemzeteket űztél el, hogy elültethesd őt", a prófétáknál a szőlő kedvelt jelképe Izrael népének; az elűzött nemzetek a zsidók honfoglalása alkalmával legyőzött kánaáni népek.

...*cedros Dei:* az Isten cédrusfái a legnagyobb fák; a hegyek valószínűleg a Judától délre fekvő hegyek, tehát Palesztina déli határa; a cédrusok hazája, a Libanon, Zsidóország északi határa.

extendit palmites... „kiterjesztette indáit a tengerig, hajtásait a folyamig"; a tenger a Földközi tenger, a folyam pedig az Eufrates. A zsoltáros a Szentföldnek természetes és eszményi határait említi nyugaton és keleten.

13—15. v. a mult dicsőségével szemben áll a szomorú jelen.

ut quid destruxisti... „miért rontottad le kerítését?" A szőlő kerítésének lerontása minden védelem megszüntetését jelenti.

exterminavit eam... „pusztítja az erdei vadkan és lelegeli a magános vad"; az erdei vadkan és a magános vad (a héber szerint: a mező

állata — gyüjtőnév) egyaránt a választott nép ellenségeit jelenti.

15—20. v. Könyörgés a régi dicsőség visszaállításáért.

et perfice eam ... „erősítsd meg, amit jobbod ültetett, s az emberfiát, kit magadnak kiválasztottál"; az emberfia Izrael népe.

incensa igni ... „tűzzel felperzselték, aláásták, vesszenek el arcod feddésétől!" A zsoltáros még egyszer visszatekint a zsidó népet, az Úr „szőlőjét" ért csapásokra és megátkozza népe ellenségeit.

... *manus tua* ... kezed: oltalmazó hatalmad; jobbodnak férfia elnevezés kifejezi azt a nagy szeretetet, mellyel az Úr a választott nép iránt viseltetik.

80. zs. Felszólítás az ünnepek buzgó megülésére.

2—5. v. Izraelhez intézett felszólítás az ünnepek lelkes megülésére. Érdekes jelenség, hogy a szent szerző a 2. versben az egész zsidó néphez beszél, a 3-ikban a levita zenészekhez, a 4-ikben pedig a papokhoz, kiknek egyik kötelessége volt a harsona megfúvása. A mózesi törvény ugyan csak a jubileumi év kezdetére írta elő a nagy harsona megfúvását (Móz. III. 25., 9.), de a zsidó hagyomány szerint minden újév napján is megszólaltatták. (Újév napja ezért a „harsonázás napja".) A nagy trombita hangja emlékeztetés volt a Sinai-hegyen hallott mennydörgésre a törvény megadása alkalmával.

buccinate in Neomenia ... „fújjátok a harsonát az újhold napján, ünnepetek nagyszerű napján"; az

újhold napja a hónap első napja, a héber szövegben említett *holdtölte* (= ünnepetek) pedig a hó 15-ike. Itt Tisri hó 1-ről, a polgári újévről és 15-ről, a sátoros ünnepről van szó, melyet a zsoltáros különlegesen „a zsidó nép ünnepé"-nek mond.

quia praeceptum ... „törvénye ez Izraelnek, parancsa Jákob Istenének"; *ez* t. i. a 2—4. versben követelt ünneplés. *Izrael* és *Jákob* nevét a zsoltáros itt is párhuzamosan említi, mint 77, 21-ben.

6—8. v. *Visszaemlékezés az Egyiptomból való kivonulásra.*

testimonium in Joseph ... „bizonyságul rendelte ezt Józsefnek, midőn kivonult Egyiptom földéről és hallotta az ismeretlen szózatot"; *József* neve szókép az egész zsidó nép helyett. Az *ismeretlen szózat* az egyiptomiak beszéde.

divertit ab oneribus ... „megszabadította házát a tehertől, kezét a rabszolga-kosártól"; az Úr megszabadította népét az egyiptomi kényszermunkáktól, melyeknek jelképe a föld- és téglahordásnál használt *kosár*.

in tribulatione invocasti me ... a beszélő személy az Isten; a *szorongatás* az egyiptomi rabság.

... *exaudivi te in abscondito* ... „a fergeteg rejtekéből meghallgattalak, a Perelés vízénél próbára tettelek"; Isten megjelenéseit az ószövetség költői leírásai rendszerint villámlással és mennydörgéssel hozzák kapcsolatba. (V. ö. 17., 8. sk.; Hab. 3. stb.). A pusztai vándorlás csodái közül a zsoltáros csak az első vízfakasztást (Móz. II. 17, 1—7.) említi meg,

talán azért, mert a sátoros ünnep szertartásai között szerepelt a Siloe forrásából merített víz kiöntése az oltár aljára.

9—11. A zsoltáros a tízparancsolatnak első, alapvető tételét (Móz. II. 20., 2—6.) idézi.

... dilata os tuum ... „nyisd csak ki szájadat, hadd töltsem meg" (szájadat) = hadd részesítselek minden jóban.

12—17. v. A zsidó nép hálátlanságának rövid összefoglalása a pusztai vándorlás és a történelem későbbi korszaka (bírák, királyok ideje) folyamán. V. ö. Jer. 7, 24.

et dimisi eos ... „ezért szívük vágyaira hagytam őket, hadd kövessék saját terveiket", Isten elvonta különös oltalmát hálátlan népétől és azt mintegy szabadjára hagyta, hogy a saját vesztébe rohanjon.

... in viis meis ... „az én utaimon" = az én törvényem szerint.

... manum meam: „kezemet" t. i. büntető hatalmamat.

inimici Domini ... „hizelegnének neki az Úr ellenségei s idejük örökké tartana"; a héber szerint talán: végzetük (az ellenséges népek végzete) örökös volna.

et cibavit eos ... „táplálná őket a búza zsírjával és jóllaktatná mézzel a kősziklából". E vers (17.) Móz. V. 32, 13-ból vett idézet, melyet az egyház liturgiája az Oltáriszentségre alkalmaz. Táplálná, jóllaktatná, a héber szerint: táplálnám, jóllaktatnám.

81. zs. A bíráknak szóló figyelmeztetés, hogy igazságosan ítélkezzenek.

A szent szerző költői látomás alakjában adja elő tanítását: Isten a föld bíráinak és hatalmasainak gyülekezetében beszél, kiket a zsoltáros istenek-nek mond, mert az Isten nevében és a tőle nyert hatalommal ítélkeznek. (Péld. 8, 15—16.)

Deus stetit ... „áll az Isten az istenek gyülekezetében s ítélkezik az isteneken; meddig ítéltek még hamisan és meddig vagytok tekintettel a gonoszok személyére?", a bírák személyválogatásának korholása. (V. ö. Péld. 24, 11—23; 31, 9—5.)

judicate egeno ... „szolgáltassatok a szükölködőnek s az árvának igazságot, juttassátok a nyomorultat és a szegényt jogához".

nescierunt ... „de ők sem nem tudnak, sem nem értenek, sötétben járnak, meginognak ezért a föld alapjai mind"; ők = az igazságtalan bírák; a sötétség a tudatlanságnak és a gonoszságnak jelképe; a föld alapjai az erkölcsi világrend alapjai, elsősorban az igazságosság.

... *cadetis* ... „elhullotok, mint akármely főember. Az igazságtalan bírákat méltóságuk nem fogja megóvni a haláltól és a reájuk váró szigorú isteni ítélettől. Hogy kik az itt említett főember-ek, nem világos; a zsoltáros talán olyan bűnös hatalmasokra gondol, kiket végzetük már elért.

... *quoniam tu hereditabis* ... „mert a te örökséged minden nemzet"; a zsoltáros befejező kérése: vegye át az Úr az uralmat az egész világ és annak minden nemzete fölött. A szent szerző könyörgése a messiási korban ment teljesedésbe.

82. zs. Isten országának ellenségeit érje utol az isteni büntetés.

A 82. zsoltár valamely, a választott nép ellen intézett nagy ellenséges támadás idejéből való. A magyarázók ezt a zsoltárt Dávid különböző hadjárataira vonatkoztatják.

2—5. Izrael ellenségeinek együttes támadása a választott nép ellen.

... neque compescaris Deus!: „ne légy, Isten, veszteg, mert ellenségeid ím kiáltásba törtek"; Istennek és népének ellenségei a 7—9. versben felsorolt népek.

super populum tuum ... „néped ellen álnok tervet szőnek"; az álnok terv a zsidó nép kiirtására (5. v.) és birtokának elfoglalására (13. v.) irányult.

quoniam cogitaverunt ... „bizony, megegyeztek közös akarattal, szövetségre léptek ellened egymással Edom sátrai és Izmael népe".

Következik az ellenséges népek felsorolása. A szent szerző a pogány nemzeteknek Izrael ellen kötött szövetségét az Isten ellen irányuló szövetkezésnek mondja. A 7—9. versben felsorolt ellenséges népek legnagyobb részét a Makkabeusok I. könyvének 5. fejezete is felsorolja; Izmael népe az arabok; alienigenae: az idegenek = a filiszteusok; Agareni (Hágár utódai) Arábia lakói voltak; Gebál pedig a Holttengertől délre fekvő edomita terület; az amaletika nép hajdanában Hebron környékén lakott; ezt a várost Makk. I. 5, 65. szintén a zsidók ellenségei közt említi. Assur vagy az asszir nép vagy az asszir telepesek utódai, a sza-

maritánusok. Más vélemény szerint Assur a Palesztinától délkeletre fekvő Súr-puszta lakosságát jelenti. Lót fiai Moáb és Ámmon.

10—13. v. A zsoltáros egyes példákat hoz fel a bírák korából, midőn az Úr az elbizakodott ellenséget csúfosan megsemmisítette.

... *Madian* ... Gedeon győzte le (Bir. 7. fej.), Sziszárá és Jábin: Bárák és Debohra (Bir. 4, 5. fej.).

disperierunt ... „kik Endórnál elvesztek s a föld sarához hasonlókká lettek"; Endórt Bir. 4., 5. fej. nem említi, de ez a hely a Sziszárával vívott harc terének (Bir. 4, 13. sk.) közelében feküdt.

pone principes ... „tégy fejedelmeikkel, mint..."; a szent szerző Gedeon harcainak egyes epizódjaira céloz: Bir. 7, 25; 8. 3, 5. sk.

14—19. v. A zsoltáros átka Izrael ellenségeire.

Deus meus pone illos ... „én Istenem, tedd őket olyanokká, mint a forgatag s amilyen a polyva a szél előtt"; a hasonlat alapja a forgószéltől hányatott por és polyva.

... *sicut flamma comburens* ... „és mint a láng, mely felperzseli a hegyeket", t. i. ezek erdeit.

... *in tempestate tua* ... „fergetegeddel"; a fergeteg az Isten haragjának és mindent elsöprő hatalmának jelképe.

imple facies eorum ... „töltsd el arcukat gyalázattal".

17—18. v. Izrael ellenségei legyenek kénytelenek az Úrhoz könyörögni, de ez se fordítsa el tőlük a megérdemelt büntetést.

83. zs. A jámbor lélek forró vágyódása az Úr szentélye után.

A 83. zs. szerzője a jeruzsálemi templomba felvonuló zarándokok jámbor érzelmeit önti dalba. Költeményét valószínűleg az év három főünnepének (húsvét, pünkösd, sátoros ünnep) zarándoklatain énekelték.

I. — 2—8. A jámbor lélek vágyódása az Úr szentélye után.

... *tabernacula tua* ... az Úr hajlékai a jeruzsálemi templom. A többes szám talán a templom különböző részeire és melléképületeire vonatkozik.

concupiscit et deficit ... „sóvárogva vágyakozik lelkem az Úr udvaraiba"; a templom szentélyébe csak a papok léphettek be; a világi hívek helye a templom udvara volt.

... *passer* ... *turtur nidum* ... a veréb és a gerlice Izrael jelképe; a fészek, melyet Izrael magának megtalált, az Úr temploma és oltára, ahol Izrael gyermekei az Úr oltalma alatt biztonságot lelnek. Az itt említett fészek és madarak hasonlata talán összefüggésben van a jeruzsálemi templom udvarán álló olajfákkal s a rajtuk tanyázó madarakkal.

altaria tua ... „oltáraidnál".

... *in saecula saeculorum* ... „örökkön örökké", a héber szerint: állandóan. A zsoltáros boldogoknak hírdeti azokat, kik állandóan az Úr házában lakhatnak. Valószínűleg Jeruzsálem lakosságára gondol, kik a templom közvetlen közelében éltek és ott állandóan dícsérhették az Urat, vagy még szorosabban a papokra és a levitákra, de a 6. v.

boldogoknak mondja azokat a távolban lakókat is, kik az Istentől kérik az erőt, ha a jeruzsálemi zarándoklatra gondolnak és nem riadnak vissza az út fáradalmaitól.

beatus vir ... „boldog az az ember, akit te megsegítesz, mikor szívében elhatározza, hogy felmegy a Könnyek völgyén át a kitűzött helyre!" a szív a keleti népies felfogás szerint az értelmi működésnek is szerve és középpontja; a Könnyek völgye talán a Jeruzsálem közelében fekvő Refáim völgye, hol Kir. II. 5, 23, 24. szerint balzsamcserjék nőttek; ezt a völgyet a sziklák közt átszivárgó víz miatt talán Könnyek völgyének is nevezték, de az is lehetséges, hogy a zsoltáros általánosságban nehezen járható völgyekről beszél, melyeket a zarándokok előtt kellemesekké (héb. szerint: üdítő forrasok völgyévé) tesz annak puszta tudata, hogy az út végén a Sion várja őket.

etenim benedictionem ... „mert megáldja a törvény szerzője, erőt erővel tetézve haladnak az úton és meglátják az istenek Istenét a Sionon"; e vers második fele azt a gondolatot fejezi ki, hogy a zarándokok nem is érzik a fáradságot, sőt Jeruzsálemhez közeledve egyre frissebbek lesznek. Az istenek Istene: a legfölségesebb Isten; meglátják az istenek Istenét: a zarándokok elérik az Úr templomát a Sionon.

II. — 9—14. v. a szent helyre érkezett zarándokok könyörgése.

... *Deus virtutum* ... „seregek Istene"; a seregek az ég csillagai vagy angyalai. Jákob az egész zsidó népet jelenti.

... *aspice* ... *et respice in faciem* ... „oltalmazó Istenünk, tekints ide, nézz fölkentednek arcára";

tekints ide, t. i. kegyesen; Isten fölkentje = a király vagy a főpap vagy maga az egész zsidó nép.

.... *super millia:* „mint más helyen ezer".

... *in tabernaculis peccatorum:* „mint lakni a gonoszok sátraiban"; a gonoszok sátrai kifejezést vagy képletes értelemben kell vennünk és a bűnre vonatkoztatnunk vagy a pogányok városaira kell értenünk.

... *bonis* ... az Isten javai az Úr áldásának teljességét jelentik.

84. zs. Hálaadás a babiloni fogságból való szabadulásért; könyörgés az isteni oltalomért.

A 84. zsoltár valószínűleg a babiloni fogságot követő kornak terméke, midőn a választott nép már ismét hazájában lakott, de ellenségeinek folytonos sanyargatásai között még egyre érezni vélte az Úr haragját.

2—4. v. Hálás visszaemlékezés a babiloni fogságból való szabadulásra.

benedixisti ... „megkegyelmeztél, Uram, országodnak", a Vulg. szerint: megáldottad országodat; Jákob az egész zsidó népet jelenti.

... *operuisti omnia peccata* ... a bűnök betakarása a vétkeknek tökéletes megbocsátását jelenti.

mitigasti ... *iram* ... miután a bűn megszűnt, véget ért az Úr haragja is.

... *avertisti ab ira* ... „megszüntetted haragos indulatodat".

converte nos ... „állits minket helyre, szabadító Istenünk". Az 5—8. vers leírása jól illik arra

a helyzetre, melyben a zsidó nép közvetlenül a babiloni fogság után volt; a nép már nem sínylődött a fogságban, de helyzete korántsem volt boldog; úgy látszott, hogy az Úr haragja még mindig tovább tart.

Deus... vivificabis nos... „Isten, kelts új életre minket", a fogságban sinylődő zsidó nép állapota a halálhoz volt hasonló (Ez. 37.).

...et salutare tuum... „s add meg nekünk szabadításodat".

audiam quid loquatur... „hadd halljam meg, mit szól hozzám az Úr Isten, hisz ő békét hírdet nemzetének, szentjeinek s m i n d azoknak, kik szívükbe térnek"; e (9.) vers szép átmenet a zsoltár harmadik részéhez (9—14. v.), mely a közeledő messiási boldog időről beszél. A zsoltáros Habakuk prófétához hasonlóan (2, 1.) kíváncsian kérdi, mit fog mondani az Úr? az Úr szava a b é k e, az összes javak teljessége. Az Isten irgalmát érezni fogják az ártatlanok és a bűnbánók.

...gloria... a d i c s ő s é g a választott nép nagysága és a messiási kor boldogsága.

...veritas... „a hűség" ebben a versben a megszabadulást biztosító ígéretek megtartását jelenti az Isten részéről, a következő (12.) versben pedig a választott nép ragaszkodását az Istenhez: „hűség sarjad a földről, s igazság tekint le az égből"; a z é g b ő l l e t e k i n t ő i g a z s á g a választott nép megszabadításában áll. A nagy termékenység a zsidók felfogása szerint a Messiás idejének egyik jellegzetes vonása.

...et ponet in via... „s követi az úton lépteit"; a zsoltáros az isteni i g a z s á g o t költői képben az Úr előfutárjának mondja.

85. zs. Könyörgés az Úr irgalmáért.

A 85. zsoltárnak nincs szigorúan vett logikai gondolatmenete: könyörgés és panasz váltakozik benne az Isten dicséretével és az iránta kifejezett bizalommal.

custodi animam meam ... „őrizd meg éltemet, hiszen jámbor vagyok"; jámbor vagyok = törvényedhez mindenek fölött ragaszkodom.

non est similis ... „Uram, nincs az istenek közt tehozzád hasonló, műveidhez semmi sem fogható"; nincs az istenek közt tehozzád hasonló szavakkal a zsoltáros a héber nyelvszokás szerint az Isten végtelen felségét magasztalja.

omnes gentes ... *venient* ... az Isten világuralma a messiási korban.

... *tu es Deus solus* ... az Úr csodái (és mindenhatóságának egyéb tényei) azt mutatják, hogy egyedül ő az igaz Isten.

... *laetetur cor meum* ... a zsoltáros az Isten irgalmasságát magasztalja.

... *ex inferno inferiori:* „megmentetted az alvilág mélyéből éltemet"; az alvilág mélye a halálos veszedelem.

... *et synagoga potentium* ... „s erőszakosak serege tör életemre"; a gonoszok és az erőszakosak talán a Dávidot üldöző Saul és hívei.

... *non proposuerunt te* ... „ők nem vesznek téged tekintetbe": nem törődnek parancsaiddal.

... *da imperium tuum* ... „add szolgádnak erődet, szabadítsd meg szolgádnak fiát".

fac mecum signum ... „add jelét rajtam jóságodnak".

86. zs. Jeruzsálemnek, az Isten országa középpontjának dicsősége.

A 86. zsoltár szerzője a Siont, mint az Isten földi országának középpontját szemléli, melyhez tartozni a megtért pogányoknak is legnagyobb dicsősége. Ez a zsoltár tágabb értelemben messiási jellegű: a világ nemzeteinek dicsőségére szolgál, ha az Isten egyházához tartozhatnak.

fundamenta eius ... „szent hegyeken vetette meg alapjait"; a szent szerző Jeruzsálemet (és főleg annak templomát) az Isten alapításának mondja, melyet az Úr jobban szeret, mint Jákob többi hajlékát vagyis a Szentföld többi városát. A szent hegyek a Sion hegye és Jeruzsálem többi magaslatai.

gloriosa dicta ... a dicsőséges dolgokat a zsoltár 4—7. verse sorolja fel.

memor ero Rahab ... „Ráhábot és Babilont azok közé sorolom, akik ismernek engem"; Ráháb Egyiptomnak képletes neve (v. 88, 11; Iz. 50, 9.); a legkülönbözőbb nemzetek egyes tagjai már ismerik az Urat s a neki hódoló pogányok Jeruzsálemben polgárjogot nyernek.

ecce alienigenae ... „a filiszteusok, Tirus és az etiopsok népe íme, azok odavalók".

numquid Sion ... „nemde a Sionról mondják majd: ez is, az is ott született; mert alapjait maga a Felséges vetette meg"; de míg a pogány nemzetek közül csak egy-egy ember (néhány megtért prozelita) tartozik az Úr választottai közé, Sionban (Jeruzsálemben) minden ember már születésénél fogva tagja az Isten országának.

Dominus narrabit ... „bejegyzi majd az Úr,

amikor összeírja a népeket s a fejedelmeket: ezek itt születtek. Örvendeznek is majd mindazok, kiknek tebenned van lakásuk"; a népek s a fejedelmek összeírása költői kép: az Úr számontartja, hogy ki tartozik választott népéhez. Itt: Jeruzsálemben; tebenned = Jeruzsálemben. Az Úr országa az általános öröm és vidámság hazája lesz. Ez a jövendölés teljes mértékben az örök boldogságban valósul meg.

87. zs. A kétségbeesés szélén álló léleknek fájdalmas panasza és imádsága.

A 87. zsoltár valószínűleg az egész zsidó nép kétségbeesett fájdalomkiáltása a babiloni fogság kezdetén. Ez a zsoltár egyes helyeken meglepő hasonlóságot mutat Jeremias Siralmaival és Jób könyvével.

quia repleta est ... „mert fájdalommal van tele a lelkem".

aestimatus sum ... „a sírba szállók közé számítanak engem, olyanná lettem, mint akinek segítsége nincsen".

inter mortuos liber ... „védtelen lettem, miként a halottak, mint a megöltek, akik a sírban alszanak, kikről többé meg nem emlékezel és kiket kezed eltaszított"; az Úr keze az ő megszabadító hatalma. A zsoltáros a túlvilági boldog életről nem beszél; álláspontja ugyanaz, mint Jób 10, 21—22-é.

posuerunt me ... „letettek engem a verem aljára, a sötétségbe s a halál árnyékába"; a verem a sír; a sötétség és a halál árnyéka az alvilág. V. ö. Jer. Sir. 3, 6, 55. A babiloni fogság bizonyos értelemben a zsidó nép halála volt, a fog-

ságból való megszabadulás pedig nemzeti feltámadása.

... fluctus ... a hullámok a tenger hullámai, alattuk van az ószövetség képes beszéde szerint az alvilág. V. ö. Jób 26, 5. De a hullámok egyszersmind az isteni csapásoknak is jelképei.

... posuerunt me abominationem sibi ... „s ők megutáltak engem"; a szent szerző mintegy bélpoklosnak mondja magát, akit mindenki kerül.

traditus sum ... „fogságba kerültem, nincsen menekvésem, elbágyad az ínségtől szemem".

... expandi ad te ... „feléd terjesztem kezemet"; a kéz kiterjesztése a könyörgő imádság külső jele.

numquid mortuis ... „vajjon holtakon művelsz-e csodákat? Avagy feltámasztják-e az orvosok a holtakat, hogy téged dícsérjenek?"

... et veritatem tuam ... „az enyészet helyén hűségedet?"

... in tenebris ... „a sötétség helyén".

... et mane oratio mea ... „kora reggel eléd száll imádságom", a zsoltáros (az egész nép nevében) a kétségbeeséssel küzdve is imádkozik; imádsága szinte elébe száll az Úrnak.

... faciem tuam ... az Isten arca az ő kegyes tekintete.

... in laboribus ... „fájdalommal tele (vagyok)"; a választott népnek egész élete ifjúságától kezdve hosszú haldoklás (költői kép).

... exaltatus ... „mióta felnőttem, szégyent és gyalázatot hordozok".

... sicut aqua ... a vizek a nyomorúságnak és szerencsétlenségnek jelképei.

... *notos meos a miseria:* „nyomorúságomtól ismerőseimet (eltávolítottad)!"

88. zs. Jöjjön el a Messiás országa.

A 88. zsoltár a zsidó nép könyörgése súlyos nyomorúsága napjaiban, talán a babiloni fogságból való visszatérést követő időkben. Szerzője a Dávidnak és Salamonnak tett nagyszerű isteni ígéretek és korának szomorú viszonyai közt fennálló nagy ellentétet látva az Úr irgalmáért és ígéreteinek hűséges teljesítéséért fohászkodik.

A zsoltár rövid bevezetésből (2—5. v.) és három főrészből áll: Isten nagyságának és hatalmának magasztalása (6—19. v.), a Dávidnak és Salamonnak adott isteni ígéretek (20—38. v.) és végül a jelen nyomorúság rajza (39—46. v.), melyet a megszabadulásért való könyörgés zár be (47—52. v.). A 88. zsoltár messiási jellegű; szerzőjének az a forró kívánsága, hogy az Úr állítsa fel újra Dávid trónját (v. ö. Ámon. 9, 11.), a Messiásnak (Dávid király sarjadékának) és Egyházának lelki világuralmában teljesedett be.

I. — 2—5. Bevezetés: Isten ígérete, hogy Dávid királyi széke örökké fenn fog állni.

misericordias Domini ... az Úr kegyelmei a 20. sk. vers tanusága szerint a Dávid királynak Nátán próféta által adott isteni ígéret (Kir. II. 7, 12. sk.), melyet az Úr Salamonnak is megújított (Kir. III. 9, 3 sk.).

... *veritatem tuam* ... „hűségedet".

quoniam dixisti ... „te mondottad". A zsoltáros

Isten irgalmát örök időkre épült égi palotához hasonlítja.

... praeparabitur veritas tua ... „hűséged szilárdan áll a mennyekben".

disposui testamentum ... az Úr szava. Az Úr választottja (Vulg. szerint: választottjaim) Dávid; a neki tett eskü (Kir. II. 7., 12. alapján) az 5. versben olvasható.

6—19. Izrael hálaimája és az Isten hatalmának magasztalása.

confitebuntur ... „magasztalják, Uram, csodáidat, az egek és hűségedet az egybegyült szentek"; Isten hűsége az említett ígéret megtartásában áll; az egybegyült szentek valószínűleg az angyalok seregei.

... Deo in filiis ... „ki olyan az Isten fiai között, mint az Isten?", az Isten fiai az angyalok. (Jób. 38, 7 stb.)

Deus, qui glorificatur ... „az Isten, kit dicsőít a szentek gyülekezete"; a szentek itt is az angyalok. A leírásra nézve v. ö. Kir. III. 3, 22, 19. skk.; Jób 1, 6 skk.; 2, 1 skk.; Iz. 6, 1 skk.; Zak. 1, 12.

... Deus virtutum ... „seregek Istene".

... et veritas tua ... „és hűséged körülvesz téged"; figyelemreméltó, mily gyakran említi a zsoltáros az Úr hűségét ígéreteiben.

tu dominaris ... „te uralkodol a tenger erején és háborgó hullámait te fékezed meg". Jób könyve is (38, 8, 11) az Úr hatalmát a tenger fölött, mint az isteni mindenhatóság különös bizonyítékát említi.

tu humiliasti ... „te sebesítetted meg és győzted le a kevélyt"; a kevély talán Egyiptom (mint 86, 4-ben). A szent szerző az Úrnak a tenger fölött gyakorolt hatalmával kapcsolatban a Vörös-tengeren

való átkelés csodájára és az egyiptomi hadsereg megsemmisítésére (Móz. II. 14.) gondol. Más magyarázók szerint az őstenger megfékezéséről van szó.

... et plenitudinem eius ... „és mindazt, ami rajta vagyon"; a zsoltáros az Úr mindenhatóságát magasztalja, mely a teremtésben nyilvánult meg.

aquilonem et mare ... „az északot és a delet te teremtetted"; a delet Vulg. szerint: a tengert. A Tábor és a Hermon a Szentföldnek két jellegzetes hegysége.

tuum brachium cum potentia: „karod hatalmas"; az Úr karja, keze és jobbja az isteni hatalom jelképe.

... praeparatio sedis tuae ... „királyi széked alapja (igazság és jog)"; a szent szerző költői képben megszemélyesíti az Isten tulajdonságait.

16—19. Mily boldog Izrael népe, hogy ily hatalmas Istene van!

... qui scit jubilationem: „mely megérti a harsona szavát".

... in lumine vultus tui ... Isten arcának világossága az ő kegyessége (v. ő. 4, 7.); a zsidó papok az újév kezdetét harsonaszóval adták tudtára a népnek (v. ő. 80, 2—5. jegyz.).

... gloria virtutis ... „mert erejük és dicsőségük te vagy, jóságod felemeli szarvunkat"; a szarv a hatalom jelképe.

... assumptio nostra ... „mert az Úrnál van a mi oltalmunk s Izrael Szentjénél a mi királyunk"; Izrael Szentje az Isten.

II. — 20—38. A zsoltár második főrésze, mely a költemény alapvető gondolatát fejti ki: az Úr

ígéretei, melyeket Dávidnak és Salamonnak tett.

tunc ... „egykor": a Dávidnak adott ígéret alkalmával; szentjeid: Nátán, Dávid (Kir. II. 7.) és Salamon (Kir. III. 9.).

... *in potente* ... *electum* ... „segítséget nyujtottam egy hősnek, felemeltem népemből egy választottat"; a hős és a választott: Dávid; ez a vers a következővel együtt Kir. I. 16-ra céloz.

... *filius iniquitatis* ... „a gonoszság fia": gonosz ember, itt elsősorban Saul.

... *a facie ipsius* ... „előtte".

... *cornu eius:* l. 18. v.

et ponam in mari ... „rávetem kezét a tengerre és jobbját a folyóvizekre"; a tenger a Földközi tenger, a folyóvizek az Eufrátes és a tigris vagy az Eufrátes és annak csatornái. A zsoltáros a Szentföldnek nyugati és keleti valóságos és eszményi határait említi. V. ö. 71., 8.; 79., 12. — E vers (26.) azt a gondolatot fejezi ki, hogy az Úr Dávid hatalmát a tengerre és az Eufrátes vidékeire is ki fogja terjeszteni.

... *susceptor salutis meae:* (Vulg.) oltalmazó.

... *primogenitum ponam* ... az elsőszülöttség a keleti népeknél nagy kiváltságokkal járt. Móz. II. 4., 22. az egész zsidó népet mondja az Úr elsőszülöttének. Figyelemreméltó, hogy a következő versekben a zsidó nép a Dávid házából származó királlyal többször eszményi egységbe olvad össze.

... *testamentum meum* ... „és szövetségem mindig vele marad"; szövetségem l. 4. v.

... *et thronum eius sicut dies coeli:* „s fenntartom trónját, míg az ég áll" = örökre. Dávid

házának örök uralma előképes módon ment teljesedésbe a Messiás örök lelki uralmában.

... in virga ... et verberibus ... a vessző és a verés képes beszéd a bűnbeesett népet érő különböző csapások megjelölésére.

misericordiam autem ... „de nem vonom meg tőle kegyelmemet és nem hazudtolom meg hűségemet".

... quae procedunt de labiis meis ... „s ami elhagyta ajkamat, érvénytelenné nem teszem"; ami elhagyta ajkamat = a Dávidnak tett isteni ígéret

semel iuravi ... „megesküdtem egyszer szentségemre s nem hazudom Dávidnak: örökké tart ivadéka"; egyszer, egyszersmindenkorra. Az Isten esküje a 37—38. versben olvasható: Dávid trónja oly állandó lesz, mint az égen a nap és a hold. L. a 30. v. jegyzetét.

... testis in coelo fidelis: „s a hűséges égi tanú!" Talán a szivárvány (Móz. I. 9, 13.).

III. — 39—46. v. a zsoltár harmadik főrésze: a nagyszerű isteni ígéretekkel szőges ellentétben áll a sivár jelen.

tu vero repulisti ... „és te őt mégis elvetetted s megutáltad, haragra gerjedtél felkented ellen"; éppen te vetettél el minket, ki oly nagyszerű dolgokat ígértél népednek! A felkent a zsidó királyság intézménye és az egész nép eszményi egysége.

... vicinis suis: Izrael szomszédai a körülötte lakó ellenséges népek, talán a szamaritánusok, az idumeusok és az arabok.

exaltasti dexteram ... „felemelted elnyomóinak jobbkezét" = győzelmet adtál a választott nép ellenségeinek.

avertisti adiutorium ... „elfordítottad kardjának erejét"; a zsoltáros általánosságban panaszkodik a zsidó nép szerencsétlen háborúiról.

destruxisti eum ... „megfosztottad tündöklésétől, a földre vetetted királyi székét"; a tündöklés itt dicsőséget jelent.

... *dies temporis eius* ... „életének idejét", a héb. szerint: ifjúságának napjait. Izrael ifjúsága talán a multnak dicső korszaka (Józsue és a honfoglalás kora), mely nagyon rövid ideig tartott.

47—52. v. a zsoltárt befejező, bizalommal teljes kérés, hogy az Úr mutassa meg népének újra irgalmát és ígéreteiben való hűségét.

usquequo Domine ... „még meddig fordulsz el, Uram, teljesen? Meddig ég még haragod, mint a tűz?"

memorare ... „emlékezzél meg arról, mi az én életem; nemde elmúlásra alkottad az emberek fiait mind?"

quis est homo ... „ki az az élő ember, ki a halált meg nem látná és lelkét az alvilág kezéből megszabadíthatná?" A zsoltáros azért hangoztatja oly nyomatékosan, mily rövid az emberi élet, hogy ezzel is rábírja az Urat ígéreteinek gyors teljesítésére. A halált meg nem látni = meg nem halni; az alvilág keze = az alvilág hatalma.

... *sicut iurasti* ... „mellyel megesküdtél hűségedre Dávidnak?"

memor esto ... „emlékezzél meg, Uram, szolgáid gyalázatáról (melyet keblemben hordok) sok nemzet részéről"; szolgáid: a sanyargatott zsidó nép.

quod exprobraverunt ... „mellyel gyaláznak téged ellenségeid, Uram, és gyalázzák felkented lép-

teit", a Vulg. szerint: fölkentednek balsorsát. A fölkent a Messiás-király; a zsoltáros a zsidó népet érő gyalázásokat az eljövendő Messiás ellen elkövetett bűnöknek mondja.

A 88. zsoltár az 52. verssel végződik; az 53. vers a Zsoltárok egész harmadik könyvét bezáró liturgiai áldás.

89. zs. Isten örökkévalósága s az emberi élet mulandósága.

...a generatione in generationem: „nemzedékről nemzedékre" = az egész történelem folyamán.

priusquam montes... célzás a teremtés történetére (Móz. I. 1.). Ez a vers az Isten örökkévalóságáról beszél, ki a világ teremtése előtt öröktől fogva létezett.

ne avertas... a Vulg. szerint: „ne taszítsd az embert nyomorúságba, ki így szól: Térjetek meg, emberek fiai"; a héber szerint: „Te visszatéríted az embert a porba, azt mondod: Térjetek vissza emberfiak, abba", t. i. a föld porába. A héber szöveg szerint ez a vers az Isten örökkévalóságával szembeállítja az ember mulandóságát, célzással a Móz. I. 3, 19-ben kimondott büntető isteni ítéletre. A Vulgata a vers első felét kérésnek veszi, második részét pedig talán az erkölcsi megtérésre magyarázza: az Egyiptomból kijött nemzedék utódai legyenek jobbak őseiknél.

et custodi in nocte: „avagy egy éjszakai őrszolgálat. Esztendeink semminek számítanak"; az Isten előtt a leghosszabb idő is olyan, mint egy szempillantás. A zsidók az éjjelt hajdan három, később négy őrszolgálati időre osztották.

mane sicut ... „olyanok, mint a reggel kiviruló fű: reggel hajt és virul, estére elfonnyad, elhervad és elszárad"; a gyorsan elhervadó virág szokásos bibliai szimboluma az emberi mulandóságnak.

quia defecimus ... „elenyészünk ugyanis haragod miatt, rettegjük bosszúságodat"; Isten haragja a pusztai vándorlás idejében súlyosan nehezedett a zsidó népre, mely bűneivel Őt folytonosan megbántotta.

posuisti iniquitates ... „magad elé állítod gonoszságainkat, arcod világosságába titkainkat"; titkainkat = titkos bűneink (Vulg. szerint: életünk); a 8. vers értelme: Állandóan szemed elé helyezed bűneinket, hogy ezek látása folyton ébren tartsa ellenünk méltán felgyulladt haragodat.

anni nostri ... „esztendeink pókhálóhoz hasonlítanak; éveink napjai hetven esztendőt ha érnek, vagy nyolcvan esztendőt, ha nagyszámúak; ami azon túl van, az nyomorúság és fáradalom"; a pókháló a mulandóságnak és tartalmatlanságnak találó jelképe. Az ember átlagos életkora oly rövid!

quoniam supervenit ... „mert jön az ernyedés és elsodródunk"; az elernyedés az aggkori végelgyengülés; elsodródunk: gyorsan eltávozunk a földről, mint a tovarepülő madár (héb.).

quis novit ... „vajha megértenők haragod erejét és félelmetes haragodat mérlegelnők"; az Úr haragját népe ellen a bűnös nemzedék kihalása bizonyította a Sínai félsziget sivatagjain.

dexteram tuam ... „taníts meg jobbod ismeretére, hogy bölcseséggel telítsük szívünket".

convertere Domine usquequo? „Fordulj meg, Uram, végre valahára, légy irgalmas szolgáidhoz"; fordulj meg, Uram = fordulj hoz-

zánk szerető gondviseléseddel; végre valahára: szó szerint: „még meddig?" Hiányos kérdés: meddig fog még tartani haragod? V. ö. 78, 5.

... *mane* ... kora reggel = minél előbb.

laetati sumus ... „örvendezzünk annyi napig, mint ameddig megaláztál minket s annyi évig, mint ameddig nyomorúságot láttunk". A gyász és fájdalom napjait váltsa fel az öröm ideje. Láttunk = tapasztaltunk.

... *opera tua* ... Isten alkotásai.

et sit splendor ... „derüljön reánk az Úrnak, a mi Istenünknek kedve, vezesd jóra felettünk kezünknek munkáját, vezesd jóra kezünknek munkáját". Az Isten kedve az ő megbocsátó kegyelme; kezünknek munkája = tetteink, melyekre a zsoltáros az Isten áldását kéri.

90. zs. Isten oltalma minden veszélytől megvédelmezi a benne bízókat.

A 90. zsoltárnak jellegzetes tulajdonsága a beszélők személyének gyors váltakozása, ami arra mutat, hogy ez a költemény eredetileg is több, egymással váltakozó énekkar előadására készült.

qui habitat ... „ki a Fölségesnek oltalmában lakik, az ég Istenének védelmében nyugszik".

dicet Domino ... az Úrba helyezett feltétlen bizalom megnyilatkozása.

... *de laqueo venantium* ... „a vadászok tőrétől"; e szókép az emberre leselkedő veszélyt jelképezi.

... *verbo aspero* ... „a súlyos veszélytől".

scapulis suis ... kedves költői kép: a hasonlat alapja a kicsinyeit szárnyával védő anyamadár.

... a timore nocturno: „az éjszaka rémétől". A zsoltáros egyes veszedelmeket sorol fel, de a jámbor hívő ezekben is bizton számíthat az Isten oltalmára.

a sagitta volante in die ... a nappal repülő nyíl talán a nap forróságától okozott napszúrás; „a nappal repülő nyíltól, a sötétben kószáló járványtól" (Vulg. dologtól); a délben támadó gonosz helyett a héber szöveg a délben (a rekkenő hőségben) pusztító dögvészről beszél.

... mille et decem millia ... = igen sokan.

... non appropinquabit: „hozzád mi sem közeledik".

verumtamen oculis tuis ... „sőt tenszemeddel fogod nézni"; a zsoltáros különös nyomatékkal hangoztatja, hogy a jámbor ember a saját tapasztalatából fog meggyőződni az Isten oltalmáról és az ellenség gyászos vesztéről.

non accedet ad te malum ... az Istenben bízó jámbor lélek ment marad minden csapástól.

A 11—12. vers az őrangyalokról szóló tannak egyik fontos bibliai alapja. Az angyalok oltalma a jámborokat minden útjukon megőrzi.

super aspidem ... Szép költői kép. A legnagyobb veszedelmeken, hatalmas ellenségein is játszva diadalmaskodik az igaz.

14—16. v. Az Úr beszéde, ki mindenható szavával megerősíti a beléje helyezett bizalmat.

... cognovit nomen meum: „ismeri nevemet": tiszteli és segítségül hívja nevemet.

longitudine dierum ... „betöltöm őt hosszú élettel és megmutatom neki segítségemet"; a hosszú élet

az ószövetségi felfogás szerint a jámborságnak különleges földi jutalma; az Úr segítsége az állandó isteni oltalom.

91. zs. Isten gondviselésének dicsőítése, melyet az oktalan ember nem ért meg. A jámborokra váró boldog öregkor.

A 91. zsoltár ugyanazt a kérdést fejtegeti, mint a 36., 48. és 72. zsoltár: hogyan egyeztethető össze az Isten igazságosságával a gonoszoknak jó sorsa? A megoldás mindenütt ugyanaz: a gonoszok boldogsága csak ideig-óráig tart, míg a jámborok mindvégig élvezik az Úr szerető gondviselését. Külső alakja szerint azonban a 91. zsoltár háladal az Úr iránt, lelki világa pedig sokkal derültebb az említett zsoltárokénál.

in decachordo ... „tíz húros lanttal, kobozzal, enekszóval, citerával"; a különböző liturgikus hangszerek felsorolása azt mutatja, hogy ez a zsoltár kezdettől fogva az egész jámbor népnek imádsága volt.

... *in factura tua et in operibus* ... „mert megörvendeztettél, Uram, műveddel s ujjongok kezed tetteinek"; az Isten műve és kezének tettei az ő csodálatos gondviselése

... *cogitationes tuae* ... Isten gondolatai (6. v.) a szövegösszefüggés (7—8. v.) szerint az Úrnak azt a végzését jelentik, mellyel a gonoszoknak sok esetben boldog életet enged. Ezeket az isteni végzéseket a 7. vers szerint az oktalan ember nem ismeri és nem érti meg.

... *sicut foenum* ... a gyorsan megjelenő (héber szerint: felburjánzó és virágzásnak induló), de ép-

oly hírtelenül elszáradó fű a gonoszok szerencséjének mulandóságát jelképezi.

et exaltabitur ... „ de az én szarvam felemelkedik, mint a bölényé s bőséges irgalomban lesz része öregségemnek"; szarvam: hatalmam; a bölény ereje az ókorban közmondásos volt. A vers második része a héber szerint valószínűleg így fordítandó: meg vagyok kenve friss olajjal. Az olajjal való megkenés a testet üdévé teszi.

... et in insurgentibus ... „és gonosz támadóimról hallani fog fülem". A zsoltár hőse (Izrael népe) biztosra veszi, hogy még gyönyörködve fogja szemlélni (héb.) ellenségeinek vesztét és hallani fogja jajgatásukat.

.. ut palma ... sicut cedrus ... a pálma igen magas kort ér el és nagyon bő termést hoz, a cédrus pedig állandóan zöldelő fa és gyönyörű alakja van.

plantati ... florebunt: e vers állítmányait közvetlenül az igazakra kell vonatkoztatnunk.

adhuc multiplicantur ... „még késő öregségükben is gyümölcsöt hoznak és jól érzik magukat, hirdetve, hogy igazságos az Úr, a mi Istenünk". A közvetlen logikai alany a pálmafa és a cédrus, mint az igazak jelképe. Jól érzik magukat, a héber szerint: kövérek és zöldelők lesznek. Isten igazsága népének szerető kormányzásában áll.

92. zs. A teremtő Isten fölségének magasztalása.

Dominus regnavit ... „királlyá lett az Úr! Fölségbe öltözött, erőbe öltözött az Úr és felövezte magát"; az Úr fölsége, melybe öltözött, az ő külső dicsősége, mely a teremtésben megnyilvá-

nult. Felövezte magát t. i. hatalommal. Az egész vers költői hasonlat.

elevaverunt flumina ... „zúgnak, Uram, a folyóvizek, hangosan zúgnak a folyóvizek, hányják habjaikat a folyóvizek, de a nagy vizek zúgásánál, a tengerek csodálatos hullámainál csodálatosabb az Úr a magasságban". Isten örökkévalóságát és örök uralmát a természet nagyszerű tüneményei, az elemek küzdelmei szünet nélkül dicsőítik.

testimonia tua ... „bizonyságaid igen bizonyosak, szentség illeti házadat, Uram, örök időkre". Bizonyságaid: célzás az Úrnak sok ízben tett igéreteire, hogy népén mindenkor kész segíteni. Az Isten hűségének záloga a teremtésben megnyilvánult hatalma. Az Úr házát (templomát) megillető szentség magában foglalja annak sérthetetlenségét is. Az örök időkre kifejezés itt a történelemnek egész folyamát jelenti; a zsoltáros szava teljes mértékben az újszövetség Egyházában ment teljesedésbe.

93. zs. Az Úr segítségének kérése elbizakodott elnyomók ellen.

... *Deus ultionum* ... „Uram, bosszúállás Istene, jelenj meg" (Vulg. szerint: szabadon cselekszik); Isten bosszúállása a gonoszok igazságos megbüntetésében áll.

... *superbis:* a kevélyek bűneit a 3—7. vers sorolja fel. Mint ezekből látható, a bűnösök Izrael igazságtalan bírái és erőszakos hatalmasai.

usquequo ... a 4. vers korholó szavai a gonoszok elbizakodott beszédeire vonatkoznak.

populum tuum ... *haereditatem tuam* ... Isten

népe és öröksége itt és a 14. versben a jámborok.

... advenam ... a jövevények a zsidók vendégszeretete és oltalma alatt Palesztinában élő békés pogányok. A szent szerző kiemeli, hogy a gonoszok leginkább azokkal bánnak zsarnok módon, akik teljesen védtelenek.

8—11. A zsoltáros korholó szavai a gonoszok ellen.

Dominus scit cogitationes ... „ismeri az Úr az emberek gondolatait és tudja, hogy hiábavalók". A gonoszok vakmerő szavaival (7. v.) szemben a zsoltáros azt hangoztatja, hogy az Úr ismeri az emberek összes gondolatait.

II. — 12—15. v. A gonoszokkal ellentétben, kik tagadják az isteni gondviselést, mily boldogok az Úr hívei!

ut mitiges ei ... „hogy megóvjad őt a gonosz napoktól, míg a bűnös számára a verem el nem készül"; a verem a gonoszokra váró végső veszedelem jelképe.

quoadusque iustitia ... „míg vissza nem tér az igazság az ítélkezésbe s mögéje nem sorakozhatnak mind az igaz szívűek"; a zsoltáros az isteni igazságról beszél, mely a gonoszokat sújtó ítéletre fog változni; s mögéje nem sorakozhatnak, a Vulg. szerint: s mellette nem lesznek.

quis consurget mihi ... „ki kel fel értem ...?"

... in inferno ... „az alvilágban"; a héber szerint: a (sír) csendjében.

... motus est pes ... „inog a lábam"; a veszedelem idején az Úr állandóan éreztette és érezteti

oltalmát és (19. v.) minden keserűségben vigasztalást nyujt.

numquid adhaeret ... „lehet-e köze hozzád a hamisság székének? És nyomorgatás-e a szándékod a törvénnyel?" A kérdést a zsoltáros az Istenhez intézi. A hamisság (héb. romlás) széke a gonosz bíró ítélőszéke. A vers értelme: az igazságtalan bírónak semmi közössége sem lehet az Istennel, mert az Úr a törvényt nem az emberek kárára adta.

captabunt ... „leskelődnek ők az igaz életére s elítélik az ártatlan vért"; ismételt visszapillantás a gonoszok igazságtalanságára és erőszakosságára.

adiutorium spei meae: „biztos segítségem", a héber szerint: a kőszírt, ahová menekülök. E vers az Istenbe vetett bizalom szava, a zsoltárok könyvének szokásos kifejezéseivel.

94. zs. Felszólítás az Isten magasztalására és az iránta való engedelmességre.

praeoccupemus faciem ... „járuljunk eléje magasztalással", szó szerint: előzzük meg színét azaz hódoljunk neki már kora hajnalban.

3—7. v. Isten nagyságának magasztalása.

... *rex magnus* ... „hatalmas király ő minden istenen": ő az egyedül végtelenül hatalmas király.

... *et altitudines montium* ... „s övéi a hegyek csúcsai"; a római zsoltárkönyv szerint: s ő letekint a hegyek csúcsára.

... *et nos populus pascuae* ... „mi pedig az ő legelőjének népe s kezének juhai vagyunk", a római

zsoltárkönyv szerint: Mi pedig az ő népe és legelőjének juhai (vagyunk).

8—11. v. Az Úr figyelmezteti a zsidó népet, hogy őseinek szomorú példáján okulva, kik bűneik miatt nem mehettek be az Ígéret földére, ne legyen megátalkodott szívű.

hodie: ma, t. i. azon ünnepélyes alkalommal, amelyre ez a zsoltár készült; ez az alkalom azonban előttünk ismeretlen. Egyes magyarázók a második jeruzsálemi templom felavatására gondolnak.

sicut in irritatione ... „mint a Bosszantás helyén s a Kísértés napján a pusztában".

... *viderunt opera mea:* „lássák műveimet"; célzás a pusztai vándorlás kettős vízfakasztására. Móz. II. 2—7.; IV. 20, 8—13. Műveimet = csodáimat.

quadraginta annis ... „negyven esztendeig boszszankodtam e nemzedéken"; a héber szerint: útáltam (ezt) a nemzedéket.

... *ut juravi in ira mea* ... „úgyhogy megesküdtem haragomban: nem mennek be nyugalmamba". Az Isten esküje Móz. IV. 14, 28. skk-ben olvasható. Az Úr nyugalma az Ígéret földe, hol az Isten békés tartózkodást akart készíteni népének.

95. zs. Az Úr nagyságát hirdesse Izrael népe, a világ minden nemzete, az egész teremtett világ.

A 95. zsoltár a pogányok megtéréséről és Istennek minden nemzetre kiterjedő uralmáról beszél, mely a messiási korban és az Egyház életében

teljesedett be, tehát tágabb értelemben vett messiási zsoltár.

A zsoltár felirata szerint, mely a héberben nincs meg, arra lehet következtetni, hogy ezt a költeményt Dávid zsoltára alapján egy, a babiloni fogság után élt szerző írta a zorobábeli templom (szó szerint: a ház) felavatására (Ezdr. I. 6, 16—18.).

1—10. v. A zsoltár Izraelt és az egész föld kerekségét felszólítja az Úr magasztalására.

... *canticum novum* ... az új ének a lelkület megújhodását is magában foglalja.

... *salutare eius:* „segítségét".

2—6. v. Izraelhez intézett felszólítás, hogy az egész világon, a pogány nemzetek között hirdesse az Úr dicsőségét.

... *mirabilia eius:* „csodatetteit".

... *Dominus* ... *coelos fecit:* a zsoltáros a teremtés tényéből bizonyítja, hogy egyedül az Úr az igaz Isten, mert egyedül ő tud a semmiből teremteni.

confessio ... „színe előtt fenség van és szépség, szentélyében szentség és dicsőség"; a szent szerző költői leírásban megszemélyesíti az Isten tulajdonságait; az Úr szentélye itt az újraépült jeruzsálemi templom.

7—10. v. Az Úrnak bemutatott hódolatban vegyenek részt áldozati ajándékokkal a pogány nemzetek is.

afferte Domino gloriam nomini eius: „adjátok meg az Úrnak a nevét megillető dicsőséget"; felszólítás a pogány nemzetekhez: ismerjék el, hogy az Úr az egyedül igaz Isten.

... *correxit orbem terrae* ... a föld kerek-

ségének megerősítése egyúttal az erkölcsi világrend megerősítését is jelenti.

11—13. v. A világ nemzeteinek örömében és magasztalásában vegyen részt az egész természet.

... *commoveatur mare et plenitudo eius:* „zúgjon a tenger s ami azt betölti".

... *in aequitate* ... „megítéli a föld kerekségét igazságosan s a népeket hűsége szerint"; Isten hűsége abban áll, hogy választott népének adott ígéreteit teljesíti.

96. zs. Isten uralmát ismerje el az egész világ.

E zsoltár az Isten világuralmát magasztalja, mely valamely nagy világtörténelmi istenítéletben (valószínűleg Babilonia bukásában és a zsidó népnek a fogságból való megszabadításában) nyilvánult meg.

... *insulae* ... a szigetek a távoli országokat jelentik, mint Iz. 42, 10, 12; 51, 5-ben.

2—6. v. Egy nagyszerű isteni jelenés leírása a viharfelhő képében, mint 17, 8—16; 49, 3; Hab. 3, 3 skk.

nubes et caligo ... „felhő és homály van körülötte, igazságon és jogon emelkedik királyi széke".

ignis ... a tűz a villám, mint a büntető isteni ítéletnek jelképe.

annuntiaverunt ... *iustitiam* ... „igazságát hirdetik az egek, dicsőségét látják mind a nemzetek"; Isten igazsága és dicsősége, melyet az egek hirdetnek és a nemzetek mind látnak, az Istennek valamely nagy büntető íté-

lete volt, valószínűleg Babilonia bukása. V. ö. Iz. 47. fej.

... sculptilia ... in simulacris ... „kik faragott képeket imádnak és bálványaikkal kérkednek".

... et laetata est Sion: a zsidó nép hálás örömmel vett tudomást az Istennek büntető ítéletéről, mellyel ellenségeit sújtotta.

... sanctorum suorum ... az Úr szentjei, valamint azok, akik szeretik az Urat, gyűlölik a rosszat, azok a jámbor zsidók, akiket Isten az ő ellenségeiknek (a babiloniaknak) hatalmából kiszabadított.

lux orta ... „világosság ragyog az igazra s öröm az egyenes szívűekre"; a világosság az isteni ítélet folytán a választott népnek (az igaznak) jutott szabadulás.

... et confitemini ... „és dícsérjétek szent emlékezetét".

97. zs. Isten szabadító hatalmát magasztalja az egész világ!

A 97. zsoltár ugyanazon történeti körülményeket tükrözi vissza, mint a megelőző ének; szerzője az Istennek valamely csodálatos megszabadító tényét ünnepli, valószínűleg szintén Babilonia bukását és a választott nép megszabadítását a fogságból.

... mirabilia ... a csodálatos dolgok valószínűleg Babilonia megsemmisítése és Izrael megszabadítása.

... dextera ... brachium ... az Úr jobbja és szentséges karja az Úr hatalmát jelenti. A zsoltáros azt hangoztatja, hogy az Úr minden

emberi segítség nélkül, egymagában hajtotta végre népe megszabadításának nagyszerű művét.

... salutare suum ... „az ő szabadítását"; Isten szabadítása a népének hozott megszabadítás, igazsága pedig az ellenségeit sújtó ítélet.

recordatus est ... „megemlékezett kegyességéről, Izrael házához való hűségéről"; az Isten, miután népét a fogság büntetésével sújtotta, megemlékezett hajdani vigasztaló ítéleteiről és ezeket is teljesítette a fogságból való megszabadítással.

4—9. v. Az Úr hatalmát magasztalja az egész világ! A szerző a jeruzsálemi templomi zenének néhány hangszerét sorolja fel, ami azt mutatja, hogy ez a zsoltár eredetileg is liturgikus dalnak készült.

... in cithara ... et voce psalmi: „lanttal és zsoltárénekkel, trombitával és kürtszóval".

moveatur mare plenitudo eius ... „zúgjon a tenger s ami azt betölti"; Izrael népének örömében vegyen részt az egész föld kereksége.

flumina plaudent manu ... „tapsoljanak a folyóvizek"; a taps a király előtt bemutatott hódolat alkalmával is szokásos volt (Kir. IV. 11, 12).

iudicavit ... „megítéli igazsággal a földkereksége és méltányosan a népeket". Az Úr ítéletei egyszersmind az egész világot átfogó gondviselő vezetését is jelentik.

98. zs. Isten szentsége előtt hódoljon minden nemzet!

A 98. zsoltár ugyanazon történeti körülmények közt keletkezett, mint a 95—97. zsoltár. A 4. versben említett isteni ítélet valószínűleg Babilonia meg-

semmisítésére és a zsidó nép megszabadítására vonatkozik.

... irascantur populi ... „reszketnek a népek".

... qui sedet super Cherubim ... „trónol a kerubok felett"; célzás a frigyláda fölött trónoló kerub-alakokra (Móz. II. 25, 18. skk; 37, 7. skk.).

... moveatur terra: „a föld remeg"; az Úr eljövetele az ítéletre rémületet kelt mind az élő, mind az élettelen világban.

confiteantur ... „magasztalják nagy nevedet"; magasztalják t. i. a föld összes lényei.

... honor regis ... „dicsőség a királynak, ki igazságot szeret!"

tu parasti ... „te rendeltél egyenességet, te szereztél Jákobnak törvényt és igazságot"; Jákob az egész zsidó népet jelenti.

exaltate ... scabellum pedum eius ... a zsoltáros felszólítása az egész zsidó népnek szól; az Úr lábának zsámolya a szövegösszefüggés szerint (9. v.) a Sion hegye, illetve a jeruzsálemi templom.

6—9. v. A zsoltáros Izrael multjából három kiválóan szent férfiút említ, kinek könyörgő imádságát az Úr oly sokszor meghallgatta.

in columna nubis ... „a felhőoszlopból szólott hozzájuk"; a szavak szorosan véve csak Mózesre vonatkoznak.

... testimonia eius ... „rendeleteit".

... ulciscens in ... adinventiones ... „bár megbüntetted minden vétküket"; e vétkek Mózes és Áron kételkedése a második pusztai vízfakasztás alkalmával (Móz. IV. 20, 10. skk.).

99. zs. Magasztalás és hálaadás.

A 99. zsoltár vagy általában vett hálaadás vagy valószínűbben a hálaadó áldozatok bemutatása alkalmával énekelt liturgikus költemény.

introite portas eius... „lépjetek be kapuiba hálaadással, udvaraiba magasztalással, áldjátok őt", az Úr kapui a templom udvarára vezető kapuk, melyeken keresztül a nép az áldozatokhoz bevonult.

...veritas eius... az Úr hűsége ígéreteinek hűséges megtartásában áll. Lehetséges, hogy a szent szerző valamely határozott, de előttünk ismeretlen történelmi eseményre (a babiloni fogságból való szabadulásra?) céloz.

100. zs. A jámbor király életelvei.

misericordiam et iudicium... „kegyelemről s igazságról énekelek, neked zengek, Uram, éneket. Vigyázok, hogy útam szeplőtelen legyen, amikor meglátogatsz engem"; a kegyelem és az igazság a szövegösszefüggés szerint a zsoltárosnak személyes erényei, nem pedig az Isten tulajdonságai. Vigyázok, hogy útam szeplőtelen legyen, szószerint: Figyelek a szeplőtelen útra (az Úr törvényeire). Az értelem ugyanaz.

...non adhaesit: „nincs köze hozzám a gonosz szívnek. Az istentelen tőlem távol legyen: nem ismerem!" vagy: „A csalárd szív távozzék el tőlem; gonoszságot nem ismerek". Mindkét szövegalak értelme ugyanaz: a szent király semmiféle közösséget sem akar vállalni a gonosztevőkkel.

...hunc persequebar: „azt üldözőbe veszem; kinek szeme kevély és szíve telhetetlen, azzal nem

étkezem". A jámbor király semmiféle életközösséget sem vállal a kevély és telhetetlen emberekkel.

oculi mei ... „szemem felkutatja az ország híveit, hogy nálam lakjanak; ki szeplőtelenül járja útjait, csak az szolgálhat nekem".

... *qui loquitur iniqua* ... „ki istentelenséget beszél, nem állhat meg szemem előtt".

in matutino ... „reggelenkint kiirtom az ország minden bűnösét, hogy kigyomláljak az Úr városából minden gonosztevőt". Reggelenkint és az ország minden bűnösét általános kifejezések; a vers második fele szerint csak az Úr városának (Jeruzsálemnek) gonosztevőiről van szó.

101. zs. A zsidó nép könyörgése a babiloni fogság idején.

I. — 2—12. v. A nagy nemzeti szerencsétlenségnek megkapó leírása.

non avertas faciem tuam ... „ne fordítsd el tőlem arcodat soha", Isten arca itt az ő kegyes tekintetét (irgalmát) jelenti. A szent szerző azért esedezik, hogy az Úr hallgassa meg rögtön kérését.

... *sicut fumus* ... *sicut cremium* ... a füst a mulandóságnak találó jelképe. A vers második felében a hasonlat alapja a beteg embert győtrő forró láz; a csont az erőnek székhelye és jelképe.

percussus sum .. „elperzselődtem, mint a fű, kiaszott a szívem, mert még azt is elfelejtettem, hogy kenyeremet megegyem"; a vers második felének értelme: betegségem miatt még az étel sem esik jól.

... *pellicano* ... *nycticorax* ... *passer solita-*

rius ... a zsoltáros néhány, magános helyeken tartózkodó madarat sorol fel, hogy ezzel is jelképezze a zsidó népnek teljes elhagyatottságát.

... *et qui laudabant me* ... „s akik dícsértek, most velem átkozódnak", a képes beszédről a szerző egyenes beszédre tér át. Velem átkozódnak (szó szerint: esküdnek) gyászos sorsomat kívánják azoknak, akiket gyűlölnek.

quia cinerem ... a hamú a gyász jele. A mélyen sújtott zsidó nép panaszkodik, hogy a gyász szinte mindennapi kenyere lett.

a facie irae ... „haragod és bosszúságod miatt, mert felemeltél s a földre sújtottál engem"; a zsoltáros az Isten haragját mindent magával ragadó és azután a földre sújtó szélvészhez hasonlítja. De az is lehetséges, hogy a felemelés Izraelnek hajdani nagyságát jelenti, mely után csak annál fájdalmasabb a jelennek nyomorúsága.

... *et memoriale tuum* ... „s emlegetnek téged nemzedékről nemzedékre".

II. — 13—15. v. Bizalmas könyörgés Sionnak helyreállításáért.

tu exsurgens misereberis ... a bízó reménység kifejezése: a választott népet érő sok szenvedés után valóban eljött az ideje annak, hogy az Úr megkönyörüljön a Sionon. Valószínű, hogy a szerző korában a Jeremiás könyvében (25, 11; 29, 10) a fogság tartamául megjövendölt hetven esztendő már vége felé járt.

quoniam placuerunt ... „hisz szolgáid szeretik köveit és fájdalommal látják porait"; a száműzött nép lelkének egész szeretetével gondol a Sion romjaira és az elhagyott hazára.

et timebunt gentes ... abból, hogy az Isten meg

fog könyörülni a Sionon, a pogányok is láthatják, hogy az Úr ismét szeretetébe fogadta eltaszított népét s ez őket üdvös félelemmel fogja eltölteni.

... aedificavit Dominus ... Sion ... a Sion újraépítése az Úrnak, a zsidó nép szövetséges Istenének is dicsőségére fog szolgálni.

scribantur haec ... „jegyezzék fel ezt a jövendő nemzedéknek"; e z t, t. i. az Úr irgalmas tetteit: a száműzöttek visszavezetését és a Sion újjáépítését.

quia prospexit ... „mert letekint szent magasságából, lenéz az Úr a földre a mennyből".

... gemitus compeditorum ... „hogy meghallja a foglyok jajgatását és megmentse azokat, akiket halálra szántak"; a f o g l y o k a fogságban sínylődő zsidó nép.

ut annuntient ... a mondat alanya: a megszabadítandó zsidók.

in conveniendo ... „amikor majd egybegyűlnek a népek s a királyok, hogy az Úrnak szolgáljanak"; a zsoltáros a boldog messiási korra (az Egyház szellemi világuralmára) tekint, melyből azonban rögtön visszatér a szomorú jelenbe.

III. — respondit ei ... „felelt neki hatalmának útján" (Vulg.); a héber szöveg szerint: „m e g t ö r t e e r ő m e t az úton, rövidre s z a b t a életemet", Vulg. szerint: „add tudtomra, mily rövid az életem"; a z ú t o n: a választott nép élete folyamán.

26—29. v. I s t e n ö r ö k k é v a l ó s á g a, é s v á l t o z a t l a n s á g a, mely egyszersmind záloga az ígéreteiben való hűségének.

ipsi peribunt ... a hasonlatok a teremtményeknek — maguknak az egeknek is — mulandóságát hangoztatják az Istennek örök, állandó létével (28. v.) szemben.

filii servorum ... „szolgáid fiainak mindenkor lesz lakásuk és örökre lesz ivadékuk"; szolgáid fia = Izrael népe. A 101. zsoltár a remény szavával végződik: a fogságba hurcolt zsidó nép újra vissza fogja nyerni hazáját s ott az Úr színe előtt (héb.) fog lakni, vagyis az ő gondviselését fogja élvezni.

102. zs. Hálaadás a babiloni fogságból való szabadulásért.

I. — *omnia, quae intra me sunt* ... „egész bensőm"; a zsoltáros önmagához intéz felszólítást az Isten dícséretére.

... *omnes retributiones eius* ... „és ne feledd el semilyen jótéteményét"; az Úr jótéteményeit a következő (3—6.) versek sorolják fel, melyeknek képes beszéde a babiloni fogságból való megszabadítást jelenti.

... *renovabitur ut aquilae* ... „és mint a sasé, visszatér ifjúságod"; a népies felfogás a sas ifjúságának olyan megújhodására gondolt, mint a mai főnixmadár-monda. Más magyarázat szerint a hasonlat alapja a madár vedlése s a sast a zsoltáros általában „madár" helyett említi, mint a madárvilágnak egyik legkiválóbb képviselőjét. A hasonlat értelme: Isten teljesen helyreállítja és friss életerővel áldja meg népét.

... *misericordias* ... *iudicium* ... „irgalmasságot cselekszik az Úr s igazságot minden elnyomottal"; az Úr irgalmassága és igazsága a babiloni fogságból való megszabadítás; a zsoltáros azonban a 7. versben Mózes korával kezdi meg általános

történelmi áttekintését az Úr irgalmasságának tényei fölött.

miserator et misericors ... „irgalmas az Úr és könyörületes, hosszan tűrő s felette kegyelmes".

non secundum peccata nostra ... a szent szerző a fogságból való megszabadításról beszél.

quoniam secundum altitudinem ... „mert amily magasra van az ég a földtől, olyan nagy az ő irgalma azokon, akik őt félik".

II. — *quoniam ipse cognovit* ... „mert ő ismeri alkotásunkat és tudja, hogy porból valók vagyunk"; az Isten megbocsátó irgalmát a szerző azzal okolja meg, hogy az Úr a mi Alkotónk, legjobban ismeri az emberi természet nagy gyarlóságát.

quoniam spiritus ... „ha átmegy rajta a szél, elenyészik és többé helyét sem ismerik"; a szél a palesztinai forró szél, mely a zsenge virágot megöli. A zsoltáros az emberi élet mulandóságát ecseteli.

misericordia ... *ab aeterno* ... az ember mulandóságával ellentétben áll az Istennek örök irgalma, melyet azonban (18. v.) csak az igazak élvezhetnek.

et memores ... „és gondosan teljesítik parancsolatait".

19—22. v. Az Urat áldja minden teremtménye.

... *regnum ipsius* ... „és királysága mindenen uralkodik"; Isten uralma általános és kiterjed az egész világra. A zsoltáros szeme előtt a messiási kor lebeg.

... *potentes virtute* ... „áldjátok az Urat, ... ti erős hősök, kik teljesítitek szavát, mihelyt meghalljátok parancsának hangját".

... *omnes virtutes* ... „áldjátok az Urat, művei mind".

103. zs. Isten teremtő hatalmának és gondviselésének magasztalása.

A 103. zsoltár az Istennek a világ teremtésében és kormányzásában megnyilvánuló nagyságát és bölcseségét magasztalja. A zsoltáros lépésről-lépésre követi Móz. I. 1. fejezetét, de azt emelkedett, költői alakban dolgozza fel és több vonást átvesz Izaiásból, Jób könyvéből, valamint egyes régibb zsoltárokból, főleg a 102. zsoltárból is.

I. — 1—23. v. Isten teremtő hatalmának magasztalása.

confessionem et decorem ... „öltözeted pompa és ékesség, ruházatod fényesség. Kifeszíted, mint a sátorponyvát az égboltozatot, tetejét vízzel elborítod"; a víz az ég fölött levő vizek, a keleti népies felfogás égi oceánja.

qui ponis nubem ... „szekereddé teszed a fellegeket, a szelek szárnyain jársz"; a szekér az Úrnak a biblia költői részeiben gyakran említett harci szekere, melyet a kerubok vonnak.

qui facis Angelos ... „követeiddé teszed a szeleket, szolgáiddá a perzselő tüzet". A perzselő tűz a villám. A Hetvenes fordítás és a Vulgata fogalmazása szerint: („Aki angyalait szelekké teszi, — És szolgáit tűzlánggá") Isten az ő angyalait oly gyorsakká teszi parancsainak teljesítésében, mint a szélvész és a villám. Ebben az értelemben idézi ezt a verset a Zsidókhoz írt levél szerzője (1, 7.).

qui fundasti terram ... „elhelyezted oszlopain a földet, hogy meg ne inogjon sohasem"; népies,

költői vonások a régi keleti világképből, mely szerint a föld szilárd alapokon nyugszik a világóceán közepette.

abyssus ... „örvénylő mélység mint ruha takarta", t. i. a földet.

ab increpatione tua ... „de a te fenyegetésedre megfutamodtak, mennydörgésed szavától szerteriadtak"; — az Úr fenyegetése az ő parancsa; mennydörgésének szava az ő teremtő szózata.

terminum posuisti ... „határt szabtál a vizeknek, melyet át nem léphetnek, hogy ne borítsák el ismét a földet".

qui emittis fontes ... „a forrásokat a völgyekbe ereszted, hogy folyjanak a hegyek között a vízek".

potabunt ... „belőlük iszik a mező minden vadja s oltják szomjukat a vadszamarak"; — a vadszamarak a sivatag legfélénkebb állatai; a róluk való isteni gondviselést Jób könyve is külön kiemeli (39, 5.). V. ö. Zs. 49, 10.

super ea volucres ... „mellettük tanyáznak az égi madarak és hallatják a sziklák közül hangjukat".

II. — *rigans montes* ... „megöntözöd a hegyeket magasságaidból és jóllakik a föld műveid gyümölcséből"; — magasságaidból v. ö. Jób 38, 22. skk. — Isten műveinek gyümölcse egyes magyarázók szerint az eső és a harmat.

... *herbam* ... „és növényzetet az ember szolgálatára".

ut exhilaret ... „hogy ragyogjon arca olajtól"; — az arc ragyogása és általában az olajjal való megkenés a vidámság jele.

Herodii domus ... „és fölöttük gém tanyázik;

a magas hegyek a szarvasoknak, a szírtek a borzaknak menedékei"; — a zsoltáros néhány állatot külön is megemlít, hogy rámutasson az Úr gondviselésére, mely minden lényre kiterjed. Az isteni gondviselésről a szent szerző a 27. versben még részletesebben szól.

fecit lunam in tempore ... „megalkotta a holdat az idők mutatására, a napot, mely tudja, mikor kell lenyugodnia"; — a nap lenyugvásának megemlítése szépen előkészíti az éj rajzát a 22—24. versben.

posuisti tenebras ... „sötétséget rendelsz és leszáll az éjtszaka"; — a régi keleti népies felfogás a sötétséget is külön lénynek tartotta (Jób 38, 19.).

ortus est sol ... „ha a felkél a nap, összegyűlnek, tanyájukon nyugalomra térnek; s az ember kimegy munkájára, napestig tartó dolgára"; — miután a vadállatok napkeltekor pihenőre tértek, az ember nyugodtan dolgozhatik napestig.

III. — 24—30. v. Isten gondviselésének magasztalása.

... *impleta est terra* ... „és betöltötték a földet alkotásaid".

hoc mare magnum ... „itt a tenger: nagy és hatalmas terjedelmű, nyüzsög benne a számtalan hüllő, apró és nagy állat egyaránt"; — a tenger csodáinak rajza. V. ö. Móz. I. 1, 20—23.

illic naves ... „emitt hajók szelik át, amott a Leviátán, melyet arra alkottál, hogy játékát űzze benne". — A Leviátán (Vulg.: a sárkány) az ószövetségi Szentírásnak egyes költői részleteiben (Jób 3, 8; 40, 25. skk.; Iz. 27, 1.) szereplő

szörnyetegnek (valószínűleg a krokodilusnak) a neve.

dante te illis, colligent ... „ha adsz nekik, felszedik".

... *auferes spiritum eorum* ... „ha lehelletüket megvonod, elenyésznek és porrá lesznek ismét"; — a lehellet az élet elve.

emittes spiritum tuum ... „ha lehelletedet reájuk bocsátod, ismét életre kelnek és megújítod a föld színét"; — az Isten lehellete az ő teremtő és mindent éltető hatalma. V. ö. Móz. I. 1, 2. A földszínének megújítása abban áll, hogy folyton új lények jönnek létre.

31—35. v. Dicsőség az Istennek!

deficiant peccatores ... „vesszenek el a bűnösök a földről és ne legyenek többé az istentelenek!"

104. zs. Hálás megemlékezés az Isten jótetteményeiről választott népe iránt az ószövetségi történelem folyamán.

A 104. zsoltár az Isten hűségét magasztalja, mellyel az Úr a pátriárkáknak: Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak tett ígéreteit a történelem folyamán megvalósította és utódaikat sok viszontagság után Kánaán birtokába juttatta, hogy ott zavartalanul szolgálhassanak neki.

I. — 1—6. v. A zsoltárt bevezető intelem.

... *mirabilia eius:* az Úr csodatettei elsősorban a választott népnek Egyiptomból való kiszabadítása és a pusztai vándorlás csodái.

laudamini in nomine ... „dicsekedjetek szent nevével": a választott nép lelkét nemes büszkeség

tőltheti el, hogy oly kegyes és hatalmas Istene van. — Az Urat keresők a jámbor zsidók.

quaerite Dominum ... „keressétek az Urat és legyetek erősek" (a héber és a magyar fordítás szerint: keressétek az Urat és erejét); az Úr erejét keresni = őt segítségül hívni, mert a multban tapasztalt jósága a jövőre vonatkozólag is biztos reményt nyujt. Az Úr színe az ő kegyessége.

... *prodigia eius et iudicia oris* ... az Úr csodatettei és szája ítéletei pedig az Egyiptomban müvelt büntető ítéletek, melyekről a 27—38. v. bővebben beszél.

semen Abraham ... „ti, az ő szolgájának, Ábrahámnak ivadékai"; — e vers (6.) Izrael fiaihoz intézett felszólítás.

A 7—11. versben a zsoltáros összefoglalja költeményének alapeszméjét: az Úr híven teljesítette a pátriárkáknak adott ígéreteit Kánaán birtokát illetőleg.

... *in universa terra iudicia eius:* „az egész földön ő ítélkezik"; az Úr ítéletei itt valószínűleg a nemzetek sorsát intéző isteni gondviselést jelentik.

memor fuit ... „örökké gondol szövetségére, ezernyi nemzedéknek adott igéjére"; — az ősatyákkal kötött isteni szövetség főpontjai: Kánaán birtoka (l. 11. v.) és a messiási ígéretek. — Ezernyi nemzedék = a zsidó nép történetének minden korszaka.

12—15. v. A zsoltáros azt a különös isteni oltalmat magasztalja, melyben az Úr a pátriárkákat vándorlásaik alkalmával részesítette.

quod disposuit ... „arra, amit Ábrahámmal

megkötött, amire Izsáknak megesküdött s amit Jákobnak hagyott végzésül, Izraelnek örök szövetségül, mondván..." A szerző Ábrahám (Móz. I. 12, 11. skk.; 20, 2. skk.) és Izsák (Móz. I. 26, 7. skk.) esetére céloz, midőn feleségüket a fáraó, illetve a filiszteus Abimelek — az ebben a versben említett k i r á l y o k — udvarukba vették.

funiculum hereditatis vestrae: „neked adom Kánaán földét, mint örökségtek kötélmérte osztályrészét".

cum essent numero brevi... „pedig csekély számmal voltak, igen kevesen és jövevények".

non reliquit... „nem engedte, hogy bárki is nyomorgassa őket, sőt fenyített értük királyokat: felkentjeimhez ne nyuljatok, prófétáimat ne bántsátok"; a zsoltáros a pátriárkákat mint Istennek különös kegyeltjeit, Isten f e l k e n t j e i n e k és (valószínűleg Móz. 1, 20, 7-re való célzással) p r ó f é t á i n a k mondja.

II. — 16—22. A z e g y i p t o m i J ó z s e f t ö r t é n e t e.

et vocavit famem... „mikor éhséget bocsátott az országra s a kenyér minden botját összezúzta"; célzás a hét esztendős ínségre (Móz. I. 41, 54.). A k e n y é r m i n d e n b o t j a kifejezés Móz. III. 26, 26-ból való; jelentése: az (életet) fenntartó kenyér.

humiliaverunt... „béklyóba szorították lábát, vas került a nyakára, (Vulg. szó szerint: lelkére = reá), míg szava be nem teljesedett"; s z a v a = József álomfejtése a fáraó főpohárnoka és főtömestere számára, főleg pedig a fáraó álmának megmagyarázása (Móz. I. 40. 41.).

... inflammavit ... „az Úr igéje ugyanis megihlette".

ut erudiret principes ... József bölcsebb volt a fáraó minden fejedelménél és bölcsénél és velük tetszés szerint rendelkezhetett.

23—25. v. Izrael beköltözése Egyiptomba; a választott nép elnyomatása (Móz. I. 46; II. 1, 7. skk.).

convertit cor eorum ... „majd megváltoztatta azok szívét úgy, hogy meggyűlölték népét, szolgáival álnokul bántak"; — megváltoztatta azok szívét: az ószövetségi Szentírás gyakran az Isten közvetlen műveinek mond olyan dolgokat, melyeket ő csak megenged, illetve nem akadályoz meg.

misit Moysen ... „erre elküldte Mózest, a szolgáját".

26—36. v. Mózes és Áron küldetése. Az egyiptomi csapások; ezeknek felsorolásában a zsoltáros nem tartja meg a történelmi sorrendet.

posuit in eis ... „és végbevitte velük beszédes jeleit, Kain földén az ő csodatetteit".

III. — misit tanebras ... a 9. csapás (Móz. II. 10, 21. skk.); „sötétséget küldött és homályt támasztott, mert lázongtak (a Hetvenes görög fordítás szövege szerint) szava ellen"; a Vulg. szerint: „és nem hagyta meghiusulni szavait", t. i. az Isten.

convertit aquas ... az első csapás (Móz. II. 7, 17. skk.).

edidit terra ... „földjük békákat ontott királyaik szobáira"; a 2. csapás (Móz. II. 8, 1. skk.,

főleg 6. v.). A királyok általánosságban Egyiptom főemberei, kiváltképen a fáraó.

dixit et venit ... „szavára legyek támadtak, szunyogok leptéke el egész határukat"; a 4-ik (Móz. II. 8, 16. skk.) és a 3-ik (Móz. II. 8, 12. skk.) csapás; szavára t. i. az Úrnak vagy Mózesnek szavára.

... *grandinem: ignem comburentem* ... „esőjüket jégesővé tette, égő tüzet bocsátott földjükre"; a 7. csapás (Móz. II. 9, 22. skk.).

... *locusta et bruchus* ... „szavára sáska támadt és megszámlálhatatlan bogár"; a 8. csapás (Móz. II. 10, 12. skk.).

et percussit ... a 10. csapás (Móz. II. 12, 29. sk.

... *primitias omnis laboris* ... „minden erejük zsengéjét": az egyiptomiak elsőszülöttei.

37—38. v. A zsidók kivándorlása Egyiptomból (Móz. II. 12, 31—36.).

... *argento et auro* ... „ezüsttel, arannyal megrakottan".

39—41. v. A pusztai vándorlásnak néhány különös isteni jótéteménye.

petierunt ... a fürjek (Móz. II. 16., 13. sk.; IV. 11., 21. sk.) és a manna (Móz. II. 16., 13. sk.) csodája.

... *abierunt in sicco* ... „a sivatagban folyamok folytak"; a kettős vízfakasztás csodája (Móz. II. 17., 6.; IV. 20., 11.).

42—45. v. A zsoltár befejezése. Visszapillantás a zsoltár 8. és 9. versére.

et eduxit ... ismét visszatekintés az Egyiptomból való kivonulásra.

et dedit illis ... „és nekik adta a nemzetek országait, elfoglalták a népek alkotásait"; Kánaán el-

foglalása; a népek alkotásai: minden munkájuk gyümölcse.

ut custodiant ... „hogy megtartsák rendeleteit és kövessék törvényét". Az Úr összes jótetteményeinek végső célja az volt, hogy népének hazát adjon, ahol zavartalanul szolgálhat szent felségének.

105. zs. A zsidó nép alázatos bűnvallomása a pusztai vándorlás idejében elkövetett vétkekért és a későbbi bálványozásért.

A 105. zsoltár bűnbánó imádság, melynek szerzője a zsidó nép történetében oly sokszor előforduló törvényszegésekre tekint vissza, hogy Istennek a multban számtalanszor tapasztalt megbocsátó irgalmát kortársai számára is kiesdje. Ez a zsoltár oly korból való, midőn a zsidó nép a fogságban élt vagy legalább is szét volt szórva a pogányok közt, tehát (ismeretlen) szerzője a babiloni fogság idejében vagy nem sokkal később élt.

I. — 1—6. v. A zsoltár bevezetése.

quis loquetur ... „ki tudná elmondani az Úr nagy tetteit? Ki tudná elbeszélni minden dicső művét?" Az Úr nagy tettei a választott nép iránt állandóan tanúsított gondviselése.

beati ... „boldogok, kik az igazságot követik és mindenkor az igazat cselekszik!" Az igazság az Úr parancsainak megtartásában áll.

... *in beneplacito populi tui* ... „néped iránt való jókedveddel".

... *in salutari tuo:* „segítségeddel".

ad videndum ... „hadd lássuk választottaid jólétét, hadd örvendjünk nemzeted örömének, hadd

dícsérjenek téged örökségedben"; az Úr öröksége Izrael népe.

A 6—43. versben a zsoltáros szeme előtt elvonul a zsidó nép törvényszegéseinek hosszú sorozata.

peccavimus cum patribus nostris ... „vétkeztünk, miként atyáink"; alázatos bűnvallomás.

... *non intellexerunt* ... „nem értették meg csodáidat"; nem okultak belőlük.

et irritaverunt ... „lázadoztak, amikor a tengerhez, a Vörös-tengerhez jutottak".

... *et deduxit eos* ... „s átvezette őket, mint valami sivatagban, a mélységek között".

... *odientium* ... *inimici:* gyűlölőik (héb. egyes szám) és ellenségeik (héb. és Vulg. szintén egyes szám): a fáraó és hadserege.

et operuit aqua ... „víz borította el szorongatóikat, életben közülük senki sem maradt".

... *et laudaverunt laudem eius* ... „és dicséretére éneket zengtek"; célzás Mózes hálaénekére (Móz. II. 15., 1—19.).

13—33. Utalás a zsidó népnek állandóan ingatag jellemére és folytonos lázongásaira a pusztai vándorlás alatt.

... *et non sustinuerunt* ... „és nem várták be terveit"; az Úr terve az az elhatározása, mely választott népét a megígért haza birtokába akarta juttatni. A zsoltáros valószínűleg arra céloz, hogy a zsidó nép állandóan visszakívánkozott Egyiptom húsos fazekai mellé.

et concupuerunt ... a fürjek megkívánása (Móz. II. 16., 3., 11. sk.; IV. 11., 4., 31. sk.).

et dedit eis ... „s ő teljesítette kérésüket, csömörlésig jóllakatta őket".

II. — ... *Dathan et* ... *Abiron* ... Dátán és Abiron lázadása Mózes ellen (Móz. IV. 16.). A levita Kóréról, ki a lázadók harmadik vezére volt, a zsoltár szerzője nem beszél, mint Móz. V. 11., 6. sem.

... *in synagoga eorum* ... „gyülekezetükben".

et fecerunt vitulum ... az aranyborjú tisztelete (Móz. II. 32.).

et mutaverunt ... „dicsőségüket felcserélték a füvet evő borjú képével". Izrael dicsősége maga az Úr (Móz. V. 10., 21.).

... *in terra Cham* ... Kám földe Egyiptom.

... *si non Moyses* ... *stetisset* ... „ha választottja, Mózes, nem állt volna előtte résen"; a zsoltáros Mózest, mint az Istennel harcban álló hadvezért írja le, ki a fal résébe állva öntestével fogta fel az Úrnak népe ellen kilőtt nyilait. (V. ö. Ezek. 22., 30.).

... *terram desiderabilem* ... a kívánatos föld Palesztina (Jer. 3., 19.; Zak. 7., 14.).

et ut deficeret ... „s a nemzetek közé szórja ivadékukat és elszélessze őket az országokban".

et initiati sunt ... „majd Beelfegorhoz pártoltak és holt bálványoknak bemutatott áldozatokat ettek"; Beelfegor Moáb egyik hegyén, a Peor-on (Vulg. Phogor) tisztelt hamis istenség. A bálványok holtak, ellentétben az igaz, élő Istennel.

et irritaverunt eum ... „cselekedeteikkel Őt haragra ingerelték, és sok csapás zúdult reájuk"; a zsidók bűnös cselekedetei a bálványozás és a paráználkodás.

et stetit ... „de Fineesz oda állt és engesztelést

szerzett s a csapásnak vége lett". Fineesz jutalma a családjában állandó főpapi méltóság volt.

III. — ... *ad aquas contradictionis* ... „a Perelés vízeinél"; a második pusztai vízfakasztás (Móz. IV. 20., 2—13.); „miattuk Mózes is bajba jutott", mert kételkedésének büntetéséül ő sem mehetett be az Ígéret földére.

et distinxit in labiis suis: „és ő ajkával meggondolatlanul beszélt"; Mózes meggondolatlan beszéde Móz. IV. 20, 10-ben olvasható.

34—39. A bírák és a királyok korának bálványozása.

non disperdiderunt gentes ... „nem írtották ki azokat a nemzeteket, melyeket az Úr mondott nekik"; a kánaáni pogány népek kiirtásának parancsát és a velük való társas érintkezés tilalmát a bálványozás veszedelme magyarázza meg.

... *didicerunt opera eorum:* „eltanulták cselekedeteiket"; a nemzetek ((pogányok) cselekedetein a bálványozást kell értenünk.

... *factum est illis in scandalum:* „ez vesztükre lett"; a bálványozás azért lett vesztükre a zsidóknak, mert ellenük felkeltette az Úr haragját.

et immolaverunt filios ... Gezer és Táánnák kánaáni városok romjai közt végzett ásatások igazolták, hogy a gyermekáldozatok Kánaánban igen gyakoriak voltak.

... *et fornicati sunt* ... „paráznaságot űztek műveikkel"; műveik = az általuk készített bálványok. A pogány istenek tiszteletét a Szentírás igen sokszor paráználkodásnak mondja, mint az Úrnak hűtlen elhagyását. Különben is a bálványozás és az erkölcstelenség rendesen együtt járt.

40—43. v. Az idegen népektől szen-

vedett sanyargatások a bírák korában.

... ipsi autem exacerbaverunt ... „de ők csak ingerelték szándékaikkal s elmerültek gonoszságukban".

44—46. v. Hálás megemlékezés az Úr jóságáról és irgalmáról, melyet a választott nép iránt egész történelme folyamán tanúsított.

et dedit eos in misericordias ... „irgalmasságot szerzett nekik mindazoknál, kik fogságba hurcolták őket".

47. v. Befejező könyörgés.

106. zs. Az Isten hatalmának és irgalmának magasztalása, ki a benne bízókat minden veszedelemtől megmenti.

A 106. zsoltár a babiloni fogságból visszatért zsidó nép hálaéneke; befejezése a messiási kor boldogságát várja. A zsoltár szerzőjét jellemzik a nagyon eleven leírások. Szerkezet szempontjából a 106. zsoltár egyike az ószövetségi költészet legremekebb alkotásainak.

I. — Az 1. vers liturgikus felkiáltásnak látszik.

dicant ... „így szóljanak", t. i. a babiloni fogságból megszabadított zsidók.

et mari ... „és délről", szószerint: a tenger felől. A tenger a Vörös-tenger a déli világtáj jelentésében.

A zsoltáros négy példában mutatja meg azt az igazságot, hogy az Úr minden bajból megmenti híveit. Egyes magyarázók mind a négy példában a babiloni fogság jelképeit látják, de az is lehetséges,

hogy ezeknek a példáknak nincs jelképes értelmük.

4—9. v. Az első példa: a pusztában eltévedt és helyes útra vezetett karaván.

erraverunt ... „kietlen pusztában bolyongtak, lakott város felé vivő utat nem találtak".

... anima eorum ... defecit ... „elapadt bennük a lélek"; a lélek: életerejük. Az 5. vers a sivatagban eltévedt utasok szomorú állapotát rajzolja.

in civitatem habitationis: „lakott városhoz jutottak".

confiteantur ... „áldják tehát az Urat irgalmasságáért, az emberek fiaival művelt csodáiért"; Isten irgalmasságának és az emberek érdekében művelt csodáinak hálás magasztalása.

quia satiavit ... a hála megindokolása.

10—16. v. A második példa: a fogságban sínylődő és megszabadított rabok.

... vinctos ... „vasra verve, nyomorban".

et humiliatum est ... „ezért nyomorúsággal törte meg szívüket, elestek s nem volt, ki felsegítse őket"; elestek, Vulg.: elgyengültek.

II. — 17—22. v. A harmadik példa: a halálos betegnek meggyógyítása.

suscepit eos ... „balgaságba estek, mert hamis úton jártak"; Vulg. szerint: felemelte őket gonosz útaikról. A bűnök büntetése a 18. vers szerint halálos betegség volt.

misit verbum suum ... „elküldte szavát és meggyógyította őket és kimentette őket a sírveremből", az Úr szava az ő gyógyító mindenhatósága, melyet a zsoltáros megszemélyesít.

et sacrificent ... „mutassanak be neki hála-

áldozatot és hirdessék ujjongva tetteit"; a hálaáldozat elsősorban Móz. III. 7., 12. sk.; 22., 29.; Krón. I. 33, 16-ban részletesebben leírt hálaadó áldozat; tágabb értelemben — mint itt is — általában minden hálaadás.

23—32. v. A negyedik példa: a tengeri viharban hányatott utasok, kiket az Úr a veszedelemből kiszabadított.

qui descendunt ... „mikor hajókon tengerre szállottak s a nagy vizeken kalmárkodtak".

ipsi viderunt ... „látták az Úr cselekedeteit, a mélységgel művelt csodálatos tetteit"; az Úr cselekedetei és a mélységgel művelt csodálatos tettei a természet nagy tüneményeit és a tengeri viharból való csodálatos megszabadulást jelentik.

dixit et stetit ... „szavára szélvész keletkezett s az magasra verte a hullámokat".

ascendunt ... „s ők égig emelkedtek, mélységbe sűlyedtek, kétségbeestek a veszedelemben. Szédelegtek, tántorogtak, mint a részeg és minden bölcseségük odalett"; a tengeri viharnak rendkívül eleven leírása.

et statuit procellam ... „szélvészét szellővé változtatta és lecsendesedtek a habok.

et laetati sunt ... „és míg ők örültek, hogy nyugtuk lett, elvezette őket abba a kikötőbe, amelybe törekedtek".

III. — et exaltent ... „magasztalják őt a nép gyülekezetében és dicsérjék őt a vének ülésében".

33—42. v. A zsoltáros látóköre kiszélesedik és Istennek minden veszélytől meg-

szabadító hatalmáról átmegy a messiási kor rajzára.

posuit flumina ... „folyóvizeket tett pusztasággá, vízforrásokat sivataggá"; célzás a zsidók átkelésére (Józs. 3., 14. sk.).

terram fructiferam ... „termékeny földet szikes pusztává lakóinak gonoszsága miatt"; visszatekintés a Szodomát, Gomorrát és a szomszédos városokat sújtó isteni ítéletre (Móz. I. 19., 24. sk.).

posuit desertum ... „de tóvá változtatott sivatagot, vizek forrásává olyan földet, amelyen víz nem volt".

et collocavit ... „és letelepített ott éhezőket és lakóhelyül várost építettek"; az éhezők a sokat szenvedett zsidó nép, mely száműzetése után ismét saját házában lakhatik.

... *et fecerunt fructum nativitatis:* „és bőséges termésre tettek szert"; a nagy termékenység a messiási kor rajzának egyik állandó, jellemző vonása. A mult idők talán itt, valamint a 38. versben is az eljövendő messiási korra vonatkoznak.

et pauci facti sunt ... „majd megfogyatkoztak és nyomorogtak a bajok és gondok súlya alatt"; a zsoltáros még egyszer visszapillant a babiloni fogság nyomorúságaira.

effusa est ... „gyalázat zúdult az előkelőkre s Ő bolyongani hagyta őket úttalan útakon"; — az előkelők az Izraelt sanyargató ellenséges uralkodók és hatalmasok, — elsősorban Babilónia fejedelmei, — kiket az Isten büntető ítélete a sivatagban elfáradt emberekhez tett hasonlókká.

et adiuvit pauperem ... „de kisegítette az inségből a szegényeket és juhnyájakhoz tette hasonlóvá nemzetségeiket"; — az ínségből kisegített

(héb.: felemelt) szegények és nemzetségeik Izrael népe.

videbunt recti... „látják ezt az igazak és örvendeznek és befogja száját minden gonoszság"; a jámborok végleges diadala.

quis sapiens... „aki bölcs, gondolkodjék ezeken s értse meg az Úr irgalmasságát", t. i. úgy, hogy ismeretét használa is fordítsa.

107. zs. Hálaadás és könyörgés.

A 107. zsoltár az 56. zsoltár 8—12. versének és az 59. zsoltár 7—14. versének összetételéből eredt.

...in gloria mea: „dicsőségemben" = lelkemben, azaz teljes lelkemből. A többire nézve az olvasót az 56. és az 59. zsoltár magyarázatára utaljuk.

108. zs. Egy ártatlanul üldözöttnek átka ellenségeire és bizalmas könyörgése az Úrhoz.

I. — 2—5. v. A zsoltáros panaszkodása az Úr előtt.

Deus laudem meam... „Isten, akit dícsérek, ne maradj csendben, mert a bűnös száj s az álnok száj felnyilt ellenem"; ne maradj csendben = ne nézd tovább tétlenül szenvedéseimet. A bűnös száj és az álnok száj a zsoltáros ellenségeit jelenti, kik főleg hazug nyelvvel és gyűlölködő beszédekkel (3. v.) támadnak ellene.

...expugnaverunt me gratis: „ok nélkül támad-

nak reám"; a héb. szerint: szeretetemért ellenség módjára támadnak ellenem stb.

6—20. v. A gonosz embert sújtó átkok.

...peccatorem et diabolus... a bűnös ember valószínűleg igazságtalan bíró; *et diabolus:* „és álljon jobbja felől vádló": a zsidó törvénykezés alkalmával a vádló a vádlottnak jobbján áll.

...et oratio eius fiat... „s imádsága is bűnné legyen" = kérlelő szavait tudja be újabb bűnéül a bíró.

...et episcopatum eius... „és más foglalja el hivatalát"; a korai halált az ószövetség az Isten legsúlyosabb földi büntetésének tartotta.

mutanies... „szanaszéjjel kóborolva kolduljanak fiai s űzzék ki őket hajlékukból".

scrutetur... „uzsorás kutassa fel minden vagyonát, idegenek prédálják el jószágát".

II. — ...in memoriam redeat... „legyen az Úr emlékezetében atyáinak vétke és ne töröltessék el anyjának bűne"; a vers értelme: büntesse meg az Úr benne őseinek gonoszságát is!

fiant contra Dominum... „legyenek ezek szüntelenül az Úr előtt, hogy emlékezetük is kivesszen a földről, mivel nem gondolt arra, hogy irgalmasságot cselekedjék"; a vers első részének alanya: a (14. versben említett) bűnök, a második részé: a gonoszok. Az alany gyors váltakozását a zsoltáros izgatott lelkiállapota magyarázza meg. A szent szerző azt óhajtja, hogy ne csak a gonoszok pusztuljanak el, hanem még az emlékük is vesszen el.

16—17. v. A zsoltáros ellenségeinek főbűne az irgalmatlanság.

et dilexit maledictionem... „szerette az átkot,

érje tehát utol! Nem akarta az áldást, legyen tehát távol tőle!" Szerette az átkot = szeretett mást átkozni; vagy: szívesen követett el olyan dolgokat, amelyekért átkot érdemel. Nem akarta az áldást = nem áldott másokat; vagy: nem tett semmit sem, amiért áldást érdemelt volna.

A 18. vers második fele és a 19. vers a zsoltárosnak azt a kívánságát fejezi ki, hogy az átok úgy vegye körül ellenségét, mint a minden oldalról a testhez simuló ruha, sőt járja át csontját, velejét is.

21—31. v. A zsoltárosnak szorosan vett könyörgő imádsága. — 22—25. A zsoltáros hasonlatokban és egyenes beszédben a saját szomorú állapotát rajzolja.

et tu Domine ... „velem azonban bánjál, Uram, Uram, nevedért kegyesen és mivel irgalmad jóságos, szabadíts meg engem, mert én nyomorult és szegény vagyok, szívem bensőmben háborog".

III. — *sicut umbra* ... „enyészem, mint a hanyatló árnyék, olyan vagyok, mint a lerázott sáska"; az árnyék hanyatlása, vagyis megnyúlása este következik be, midőn maga az árnyék nemsokára nyomtalanul eltűnik (v. ö. 101., 12.), ilyennek mondja a zsoltáros a saját életét is. A második verstag hasonlatának alapja a keleti szél, mely a sáskákat a fákról lerázza és Palesztina földéről a Földközi tengerbe hordja.

... et caro mea ... „húsom az olaj híján elernyedett"; a zsidók böjtjeik alkalmával tartózkodtak az olajjal való megkenéstől.

... moverunt capita sua: a fej csóválása a gúny jele.

26—29. v. Könyörgés az isteni segítségért.

et sciant ... „hadd tudják meg, hogy a te kezed műve ez"; a kéz a hatalom jelképe; ez: az Úrtól kért segítség.

induantur ... „öltözzenek gyalázatba, kik bántanak engem és palástként takarja őket a szégyen".

30—31. v. Hálaadás a már biztosra vett megszabadulásért.

... in medio multorum ... „sokak előtt"; sokak: a jámbor zsidók gyülekezete.

109. zs. A Messiás királyi és örök főpapi méltósága.

A 109. zsoltár a Messiás-királynak örök királyi és főpapi méltóságát jövendöli meg és szoros értelemben messiási jellegű.

dixit Dominus Domino meo ... „szólt az Úr az én Uramnak: ülj le jobbom felől"; az Úr az Atya-Isten; az én Uram a Messiás; ülj le jobbom felől: a király jobbján ülni a legnagyobb kitüntetés és az ószövetségi szóhasználat szerint a királyi hatalomban való részesedést jelenti (Kir. III. 2, 19.).

virgam virtutis tuae ... „kinyujtja hatalmas jogaradat a Sionból az Úr: uralkodjál ellenségeid között"; ellenségeid: az Isten és a Messiás ellen lázongó nemzetek, kiknek a Messiás a teljes diadal jeleként a nyakára hág; — a jogar a Messiás-királynak szorosan vett uralkodói és büntető hatalmát jelenti; — a kinyujtja kifejezés szintén arra mutat, hogy a Messiás uralma minden lényre kiterjed; — az Úr itt is az Atya-Isten; — a Sion az ószövetségi üdvösségi rend középpontja. (Itt egyszersmind az Egyháznak, a Messiás földi országának előképe.) A Messiás ellenségei állan-

dóan támadnak ellene és országa ellen, de uralmát meg nem dönthetik.

tecum principium ... „tied lesz az uralom hatalmadnak napján a szentek fényességében; a méhből a hajnalcsillag előtt nemzettelek én téged". A beszélő személy az Atya-Isten, ki a Messiáshoz intézi szavait; — a szentek az égi seregek (az angyalok); — a méh az Atya isteni lényege; — a hajnalcsillag előtt = minden teremtmény előtt, azaz öröktől fogva.

iuravit Dominus ... az Isten esküje az ő szavának megerősítésére szolgál. Az Úr a Messiást nemcsak királlyá, hanem örök főpappá is tette és pedig nem az ószövetségi Lévi törzséből származó papságnak törvénye szerint, hanem Melchizedeknek rendje szerint, ki kenyeret és bort mutatott be áldozatul az Istennek.

Dominus a dextris tuis ... az Úr a Messiás, ki az Atyától nyert királyi hatalmánál fogva legyőzi ellenségeit. Jobbod felől t. i. az Atya jobbján (célzás az 1. versre). A Messiás haragjának napja a nagy világítélet, melyet a zsoltáros egy véres harc képeivel ír le. Királyokat: az ellenséges hatalmakat.

... conquassabit capita ... „fejeket zúz össze szerteszét a földön".

de torrente ... „iszik az útmenti patakból, azért emeli magasra fejét"; célzás Gedeon hőseinek viselkedésére: Bir. 7., 5., 6.; — azért = az ellenségein aratott győzelem miatt.

110. zs. Hálaadás az isteni jótéteményekért.

A 110. zsoltár az Isten dicsőítése azokért a

nagy csodákért, melyekkel választott népét az egyiptomi szolgaságból kimentette, a sivatagban élelmezte, Kánaán birtokába juttatta és így a pátriárkáknak tett ígéreteit híven teljesítette.

... in consilio iustorum ... „az igazak tanácsában és a gyülekezetben"; — az igazak a jámbor zsidók, ezeknek tanácsa és a gyülekezet a nyilvános istentisztelet.

magna opera ... „nagyok az Úr cselekedetei, kívánatosak mindazoknak, kik bennük tetszésüket lelik"; az Úr cselekedetei az Izrael csodálatos történelmében, főleg az Egyiptomból való kiszabadításban megnyilvánult isteni gondviselés tényei; — kik bennük (az Úr cselekedeteiben) tetszésüket lelik: a jámborok.

confessio ... „dicső és fönséges minden cselekedete".

memoriam fecit ... „emléket állított csodáinak"; — az Úr csodáinak emléke valószínűleg az évről-évre ismétlődő húsvét ünnepe.

escam dedit ... a zsoltáros valószínűleg a pusztai vándorlás csodás táplálékaira gondol: a mannára, a fürjekre és talán a vízfakasztásra.

... testamenti sui ... „szövetségéről mindenkor megemlékezik, megmutatta népének hatalmas tetteit"; — szövetségéről: a Sinai hegynél kötött szövetség (Móz. II. 24.) kétoldalú szerződés volt, melyről az Úr sohasem feledkezett meg; — az Úr hatalmas tettei: Kánaán elfoglalása Józsue korában.

... opera manuum eius ... „hívek és igazak kezének művei".

fidelia omnia mandata eius ... „mind megbízhatók az ő rendelkezései; örökkön örökké szilárdan

állnak, hűségen és igazságon alapszanak"; — azzal, hogy az Úr Kánaánt a választott népnek adta, egyrészt teljesítette Ábrahámnak (Móz. I. 12, 7.; 15, 7.; 17, 8.; 22, 17.) és Izsáknak (Móz. I. 26, 3.) tett ígéreteit, másrészt igazságosan megbüntette Kánaánnak istentelen népeit (Móz. I. 15, 16.; V. 9, 5, 7.); Bölcs. 12, 3—11.). Ezért mondja a zsoltáros, hogy az Úr rendelkezései megbízhatók, azaz változhatatlanok.

redemptionem misit ... célzás az Egyiptomból való kiszabadulásra és Istennek a Sinai hegynél a zsidó néppel kötött szövetségére.

sanctum ... *nomen eius* ... Isten nevének szentségét és félelmetességét a választott nép és annak ellenségei egyaránt tapasztalhatták.

intellectus bonus ... „igen okos mindenki, aki úgy cselekszik, dícsérete megmarad mindvégig"; — úgy: az Isten félelmében.

111. zs. Az istenfélő és irgalmas ember magasztalása.

A 111. zsoltár szerzője azokat a kifejezéseket, amelyekkel a 110. zsoltár szerzője az Úrról beszél, művészi módon a jámbor emberre alkalmazza.

2—3. v. Az istenfélő emberre váró jutalom.

... *volet nimis:* „nagy tetszését leli".

... *et iustitia eius* ... az igazság a jámbor ember erényeinek összesége.

exortum est ... *in tenebris* ... „világosságként ragyog fel a sötétben az igazaknak, az irgalmas, a kegyes, az igaz"; a vers alanya: az isten-

félő jámbor ember, ki környezete számára olyan, mint a ragyogó napfény. (Más magyarázók szerint a vers alanya az Úr.); — a sötétség a szerencsétlenség ideje.

iucundus homo ... „jó annak az embernek, aki könyörül és kölcsön ad; a törvény szerint intézi dolgait, mert soha meg nem inog az"; — az igaz ember legszebb erénye az irgalmasság és az igazságosság.

6—7. v. A jámborság jutalma a szilárd biztonság mindenben, valamint a jó hírnév, mely még a jámbor ember holta után is fennmarad.

paratum cor eius ... „biztosan remélhet az Úrban szíve. Szíve erős és meg nem tántorodik, míg le nem nézheti ellenségeit".

dispersit, dedit ... „a szegényeknek bőven osztogat, igazsága örökre megmarad, szarva dicsőségesen felemelkedik"; — a szarv a hatalomnak, bőségnek és jólétnek képe.

peccator videbit ... „látja a bűnös és bosszankodik, csikorgatja fogát és elpusztul, a bűnösök kívánsága meghiúsul"; — a bűnöst ingerli és megrémíti a jámbor ember jó sorsának szemlélése.

112. zs. Az Úr nevének dicsőítése, ki felemeli a meggyalázottakat.

A 112. zsoltár valószínűleg a babiloni fogság megszűnéséért ad hálát az Úrnak.

1—4. v. Az Isten nagyságának dicsőítése.

excelsus ... „magasztos az Úr minden nemzet felett, dicsősége meghaladja az egeket". Az Úr

fölsége minden teremtménynél végtelenül nagyobb.

5—9. v. A végtelen nagy Isten nem vetette meg elhagyott népét, sőt azt ismét megdicsőítette.

et humilia respicit... „de letekint az alázatosakra az égen és a földön"; — az Úr gondviselése nem hagyja figyelmen kívül a legkisebb teremtményeket sem.

suscitans... „és felemeli a nyomorultat a porból, felsegíti a szegényt a sárból"; a nyomorult és a szegény az elnyomott zsidó nép.

qui habitare facit... „lakást ad a házban a magtalannak, mint fiain örvendő anyának"; — a magtalan, de később Isten áldása folytán sok gyermeknek örvendő anya Iz. 54, 1. és 66, 8. szerint valószínűleg a megszemélyesített Sion. A magtalanság a babiloni fogság kora, a gyermekáldás a Szentföldre való visszatérés ideje, midőn Jeruzsálem újra benépesült. — A lázadás megemlítése a hasonlat élénkítésére szolgál: Sion eddig olyan volt, mint a gyermektelen asszony, ki sehol sem talált otthonra, hanem kénytelen volt hontalanul bolyongani.

113. zs. A honfoglalás csodái. Isten végtelen fölsége; a bálványok hiábavalósága.

Az Egyiptomból való kivonulás, a pusztai vándorlás és a honfoglalás csodái a zsoltárosnak reményt nyujtanak arra, hogy az Úr nem fog megfeledkezni népéről és ha nem is annak érdemeiért, de a saját nevének dicsőségéért meg fogja segíteni a jövőben is.

1—8. v. A honfoglalás csodái.

... Israel ... Jacob ... Izrael és Jákob ép úgy, mint a következő versben Juda (a Vulg. szerint kevésbbé helyesen: Judea) és Izrael az egész zsidó nép megnevezésére szolgál; a kettős név csak költői alakzat.

facta est Judaea (Juda) ... „Juda lett szent országa, Izrael a birodalma"; — szent országa = Istennek szentelt népe.

mare vidit ... „mikor a tenger meglátta, elfutott"; célzás a zsidók csodás átkelésére a Vörös-tengeren és a Jordánon; — mikor a tenger meglátta, t. i. az Úr hatalmát, készségesen engedelmeskedett.

montes exsultaverunt ... „ugrándoztak a hegyek, mint a kosok és mint juhok bárányai, a halmok"; — visszapillantás a Sinai hegynek és a környező hegyeknek megremegésére a törvényhozás alkalmával. Móz. II. 19, 18. a hegyeket borító füstről és tűzről beszél, de földrengést nem említ.

(Héber 115. zsoltár.)

Isten végtelen fölsége; a bálványok hiábavalósága.

super misericordia tua ... „mert irgalmas és hűséges vagy; hogy azt ne mondják a nemzetek: hol van az ő Istenük?" A zsoltáros elsősorban azért kéri az Úr segítségét, hogy a zsidó nép szomorú helyzetéből ellenségei az Isten tehetetlenségére ne következtessenek; — az Isten hűsége megszabadító ígéreteinek teljesítésében áll.

Deus autem ... „hisz a mi Istenünk az égben van": válasz a pogányok gúnyos kérdésére az előbbi versben; a zsoltáros azt hangoztatja, hogy az Úr — látszólagos tehetetlensége mellett is — mindenható, míg a pogányok bálványai tehetetlenek és

végre is imádóikkal (a pogányokkal) együtt elvesznek (8. v.).

similes illis fiant ... „legyenek hozzájuk hasonlók a készítőik és mindazok, kik bíznak bennük".

domus Israel ... míg a bálványokba vetett remény híveiknek csak vesztére szolgál, az Úr a benne bízóknak segítője és védelmezője. A zsoltáros az egész zsidó népet (9. v.), majd a papokat (10. v.), végül a pogányokból megtért prozelitákat (11. v.) hívja fel az Isten iránt való bizalomra.

... *pusillis cum maioribus:* „kiccsinyekre és nagyokra egyaránt (áldását adja az Úr)".

adiiciat Dominus ... „sokasítson meg az Úr titeket, titeket és fiaitokat"; — a zsoltáros főleg a gyermekáldásra gondol.

coelum coeli Domino ... „a menny az Úr mennyországa".

... *neque omnes, qui descendunt in infernum:* „és egy sem azok közül, akik az alvilágba szálltak"; — az ószövetségi felfogás szerint a halottak az alvilágban csak árnyékszerű életet élnek (a megváltás művének befejezéséig) és az Istent nem dicsőíthetik.

114. zs. Az Isten irgalma a hozzá folyamodót megoltalmazza a veszélyben.

1—4. v. Az Úr a zsoltárnak hozzá könyörgő hősét (valószínűleg az egész zsidó népet) nagy veszedelemből mentette meg.

... *inclinavit aurem suam* ... „mert fülét felém fordította": meghallgatott engem.

... *in diebus meis* ... „segítségül hívom egész életemen át".

... *dolores mortis et pericula inferni* ... „a halál győtrelmei és az alvilág veszedelmei" képletesen kifejezik a zsoltáros szomorú állapotát.

custodiens parvulos ... „megoltalmazza az Úr a kicsinyeket, megaláztatásomban megszabadított engem"; — a kicsinyek (héb.: gyengék) azok, akik aggodalom és hiú emberi segítség keresése nélkül teljesen az Úrra hagyatkoznak.

convertere anima mea ... „térj vissza, lelkem, nyugalmadba"; — a zsoltárosnak önmagát bátorító szava; a nyugalom a lélek benső békéjét jelenti.

... *de morte* ... a zsidó nép halál veszedelme a babiloni fogság volt.

... *in regione vivorum:* az élők földje ez a föld, ellentétben a halál országával, az alvilággal. (3. és 8. v.)

115. zs. Hálaadás az isteni oltalomért.

A 115. zsoltár a megelőző zsoltár folytatása, mint vele egységes költemény.

credidi ... „hittem s azért így szóltam: felette nagy megalázás ért!" — A szent szerző ismételten hangoztatja, hogy akkor is rendületlenül bízott az Istenben, midőn minden emberi segítség tehetetlennek látszott.

... *in excessu meo* ... „elkeseredésemben", a héber szerint: félelmemben; — hazug minden ember: emberi segítségre nem lehetett számítani.

calicem salutaris... „felemelem a szabadulás kelyhét"; — a szabadulás kelyhe a zsoltárosnak az Úrtól juttatott jó sors, melyet ő hálás szívvel fogad.

vota mea... fogadalmaimat, melyeket a nyomorúság napjaiban tettem.

pretiosa... „drága dolog", t. i. elsősorban oly értelemben, hogy az Úr nem egykönnyen engedi meg, hogy választottai meghaljanak.

...*servus*... *filius ancillae*... a rabszolganő gyermekei a mózesi törvény szerint teljesen urának tulajdonai voltak. A zsoltáros ezekkel a szavakkal elismeri az Istentől való teljes függését, mely azonban jogot is ád neki arra a reményre, hogy az Úr nem fog megfeledkezni tulajdonáról.

in atriis domus Domini... „az Úr házának udvaraiban, te benned, Jeruzsálem". Egyes magyarázók ebből a versből arra következtetnek, hogy a zsoltár imádkozó hőse (a zsidó nép) hosszú ideig távol volt Jeruzsálemtől. A szerző csak a templom udvarába léphetett, tehát nem volt pap.

116. zs. Minden nemzet magasztalja az Urat.

A 116. zsoltár az Istennek valamely nagy megszabadító tényét ünnepli, valószínűleg a babiloni fogság megszüntetését. Ezzel a nagy csodájával az Úr híven teljesítette régi ígéretét (2. v.), miért is a zsoltáros az összes nemzeteket az Isten magasztalására hívja fel.

...*veritas*... „s örökre megmarad az Úr hűsége".

117. zs. A választott nép hálaadása valamely nagyszerű isteni jótéteményért.

Hogy mi adott e zsoltár megírására alkalmat, vitás kérdés. Legvalószínűbb, hogy ez a zsoltár általában a sátoros ünnepre készült (24. v.); a körmeneten több kar énekelt.

2—4. v. Hármas felszólítás a hálaadásra: Izrael népéhez (2.), a papsághoz (3.) és a pogányságból megtért prozelitákhoz (4.), hogy az Úr örök irgalmát magasztalják.

confitemini Domino ... „magasztaljátok az Urat ..."

5—9. v. Hálás megemlékezés az Úr megszabadító jóságáról.

de tribulatione ... a szorongatást bővebben megmagyarázza a 10—13. vers. A zsoltáros valószínűleg azokról a vádaskodásokról és erőszakosságokról beszél, melyekkel a zsidókat a babiloni fogság után a velük szomszédos népek (Ezdr. I. 4, 5.; Neh. 4, 6.) illették.

bonum est ... „jobb az Úrban bizakodni, mint fejedelmekben reménykedni"; — a fejedelmek talán I. Artaxerxes, perzsa király (465—424.), ki Jeruzsálem falainak felépítését megtiltotta (Ezdr. 4, 21.) és az ő főemberei.

10—13. v. A zsoltáros visszatekint a zsidókkal szomszédos népek támadásaira.

A beszélő személy az egész zsidó nép.

... *et in nomine Domini* ... „de én az Úr nevében diadalmaskodtam rajtuk".

... *et exarserunt sicut ignis* ... „de kialudtak, mint a tűz a tövisekben"; — kialudtak (Vulg.:

kiégtek) mint a tűz a tövisekben célzás az ellenséges támadások teljes kudarcára.

impulsus ... „meglöktek és megtántorodtam, hogy elessem, de az Úr felfogott engem!"

14—18. v. Izrael hálaimája.

... *in tabernaculis iustorum:* „az igazak sátraiban"; — az igazak a megszabadított zsidó nép, melynek hálaéneke a 16—18. versben olvasható.

dextera Domini ... „az Úr jobbja győzelmet szerzett"; — az Úr jobbja az ő mindenható ereje; — a győzelem Izrael megszabadítása a babiloni fogságból és ellenségeinek támadásától a fogság után.

non moriar ... „nem halok meg"; — a babiloni fogságban a zsidóság nemzeti léte halálveszedelemben forgott, de az Úr kegyelme nem engedte elveszni népét.

castigans castigavit ... „az Úr engem nagyon megfenyített"; — a szigorú fenyítés a babiloni fogság volt.

aperite mihi portas ... a körmenet a templom udvarának kapujához (az igazság kapuihoz) ért és bebocsátást kér.

haec porta Domini ... „ez az Úr kapuja, az igazak belépnek rajta"; — valószínűleg a templom udvarán álló kar válasza a 19. v. szavaira. Az igazak a körmeneten résztvevő jámbor hívek. A következő verseket a körmeneten résztvevők már a templom udvarán énekelték.

... *in caput anguli: a* szegletkő eredeti jelentése szerint a zsidó nép, melyet a pogányok ugyan megvetettek, de az mégis alapköve lett a messiási világbirodalomnak. Az építők megnevezése csak az előadás élénkítésére szolgál.

a Domino factum est ... „az Úrnak műve ez"; ez: a zsidó népnek nyujtott isteni segítség a babiloni fogság után.

... *quam fecit Dominus* ... „ez az a nap, amelyet az Úr megszabott"; — az Úr szabta meg az ünnep napját, mert ő adta meg népének a várva-várt segítséget.

o Domine ... „nyujts, óh Uram, segítséget, adj, óh Uram, jó sikert!", a körmenet résztvevői nemzetük boldogságáért esedeznek.

benedictus qui ... a templomban álló papi kar áldása. Ki az Úr nevében jő = a körmenet tagjai.

... *illuxit nobis:* „derítsen fel minket".

constituite ... „álljatok sort az ünnepi lombokkal egészen az oltárszarvakig"; — a résztvevők nagy száma miatt soruk az oltárig ért. Egyes magyarázók szerint a körmeneten résztvevő hívek a zöldelő ágakkal megérintették az oltár szarvait, hogy annak szentsége reájuk is átáradjon. A babiloni fogságot követő időkben a sátoros ünnep alkalmával a körmenet az ünnep első hat napján egyszer-egyszer, a hetedik napon pedig kétszer járta körül az áldozati oltárt, miközben a résztvevők lombos ágakat lengettek kezükben és ennek a zsoltárnak 25. versét énekelték.

confitemini Domino ... a zsoltár kezdő versének megismétlése.

118. zs. Az isteni törvény dícsérete.

A 118. zsoltár a mózesi törvényt magasztalja, mint az Isten kinyilatkoztatását és az ember tökéletesítőjét. Gondolatai csak lazán függnek össze

egymással; a szerző lépten-nyomon ugyanazokat az eszméket ismétli meg.

A zsoltár szerzője valószínűleg a babiloni fogság után élt.

I. — beati immaculati in via ... „boldogok, kiknek útja szeplőtelen"; — az út itt az erkölcsi életet, a 3. versben pedig az Úr parancsát jelenti. A 3. vers a Vulg. szerint így hangzik: Mert nem járnak az ő útain, kik gonoszságot cselekszenek.

tunc non confundar ... „akkor meg nem szégyenülök, ha minden parancsodra ügyelek".

confitebor tibi ... „tiszta szívből hálát adok neked, hogy megismertem igazságos végzéseidet".

in mandatis tuis ... „rendeleteiddel foglalkozom, utaidat fontolgatom".

II. — retribue servo tuo ... „tégy jót szolgáddal, adj nekem életet, hogy megtartsam beszédeidet"; — Isten szolgája az egész választott nép.

... mirabilia de lege tua ... a csodák az Úr törvényében: a mózesi törvény mélységes bölcsesége.

... in terra ... „idegen vagyok én e földön"; — e föld az ígéret földe, mely elsősorban az Isten tulajdona és amelynek a zsidó nép csak haszonélvezője.

concupivit ... *desiderare* ... „lelkem epedve óhajtja ítéleteidet minden időben".

... superbos ... a kevélyek közt tehát nemcsak pogányok, hanem hitehagyott zsidók is vannak.

etenim sederunt principes ... „ha fejedelmek összeülnek és tanakodnak ellenem"; — a fejedelmek a zsidó néppel szemben ellenséges hatalma-

sok, kiknek üldözése mégsem tántorította el a választott népet az Úr törvényétől.

nam et testimonia tua ... „valóban bizonyságaidról elmélkedem és parancsaid adnak tanácsot nekem".

adhaesit ... „földhöz ragadt az én lelkem, kelts ígéreted szerint életre engem"; — a földhözragadás a nagy fájdalomnak és a végső veszélynek jelképe; — az Isten ígérete a mózesi törvényben olvasható és szabadulást biztosító isteni ígéreteket jelenti.

vias meas enuntiavi ... „feltárom előtted útaimat, óh hallgass meg"; — feltárom előtted útaimat, t. i. egész életemet, mely az Isten előtt nincs elrejtve. A zsoltáros hálás szívvel gondol a zsidó nép multjára, midőn az Úr mindig meghallgatta a hozzá fordulókat.

dormitavit anima mea ... „lelkem elbágyad a gondtól, erősíts meg ígéiddel engem"; — célzás a zsidó nép szomorú elnyomatására a babiloni fogság után következő időben, melytől a zsoltáros szabadulást kér. Igéid ugyanannyi, mint „ígéreted" a 25. versben.

viam iniquitatis ... a gonoszság útja a mózesi törvénnyel ellenkező tanítás.

... noli me confundere: „ne hagyj szégyent érnem".

viam mandatorum ... „parancsaid útján futok, mert szívemet te bátorítod"; — futok = gyorsan haladok.

III. — legem pone ... „oktass engem, Uram, törvényeid útjára, hogy mindenkor csak azt kutassam"; — Isten törvényeinek kutatása (má-

sutt: vizsgálása vagy fürkészése) az Úr törvényeinek tanulmányozását jelenti.

... vanitatem ... a hiúság a törvénnyel ellenkező tanítás.

statue servo tuo ... „teljesítsd szolgádnak, amit neki ígértél, hisz fél téged"; — a vers értelme a következő: szolgáljanak nekem is javamra ígéreteid, melyeket a téged félőknek adtál.

amputa opprobrium ... „fordítsd el tőlem a gyalázatot, amelytől rettegek, hisz végzéseid gyönyörűségesek"; — a zsoltáros arról a gyalázatról beszél, melyet Izrael a pogányok részéről szenved a törvény megtartása miatt. A végzéseid kifejezés egyszersmind a pogányokra váró büntető és Izraelt megmentő végzéseket is jelzi.

et respondebo ... „hadd feleljek meg azoknak, kik gyaláznak engem, hiszen bízom beszédeidben"; kik gyaláznak engem: a pogányok és a hitük iránt közömbös zsidók. A zsoltáros felelete és az Isten beszédei: szép szójáték és gondolatpárhuzam.

et ambulabam ... „és tágas úton járok, mert rendeleteidet kutatom"; — Isten rendeleteinek kutatása a mózesi törvény állandó tanulmányozása.

et levavi manus meas ... „parancsaid felé emelem kezemet, mert kedvesek nekem és gondolkodom rendeleteiden"; — a kéz felemelése a zsidóknál az imádságot kísérő mozdulat volt, mely kifejezte az Isten kegyelme után való vágyódást.

IV. — ... verbi tui ... az Úr szava az ő vigasztaló ígérete.

haec me ... ez = az előző versben említett isteni ígéret.

superbi ... „felette gúnyolnak engem (a Vulg. szerint = felette gonoszul cselekszenek) a kevélyek"; — a kevélyek: l. 21. v.

memor fui ... „örök ítéleteidre gondolok, Uram"; — az Úr ítéletei a bűnösökre váró isteni büntetések, melyek a jámboroknak szabadulást hoznak.

defectio tenuit me ... „harag vesz rajtam erőt a bűnösök miatt, kik elhagyják törvényedet".

cantabiles ... „de énekek nekem a te parancsolataid zarándokságomnak helyén"; — zarándokságomnak helye (héber: háza) a föld.

memor fui nocte ... Izrael az éjjelt is az Úr törvényének tanulmányozására fordítja.

deprecatus sum ... „teljes szívemből könyörgök előtted"; — könyörgök előtted, szószerint: megkérlelem arcodat = kegyedet keresem.

... vias meas ... „útaimat", = életem folyását, elsősorban: erkölcsi életemet.

funes peccatorum ... „gonoszok kötelékei vesznek körül engem"; — a gonoszok kötelékei az ő üldözéseik és szorongatásaik, melyekkel a jámborok ellen törnek.

media nocte ... „éjfélkor is felkelek, hogy hálát adjak neked igazságos ítéleteidért".

particeps ego sum ... „társa vagyok mindazoknak" ... = szeretem mindazokat, kik ...

iustificationes tuas doce me ... „ismertess meg, Uram, végzéseiddel".

V. — priusquam humiliarer ... „míg a megalázás nem ért, vétkeztem én, most azonban teljesítem immár, amit elrendeltél"; — a zsidó nép alázatos vallomása, hogy nyomorúságos állapota

bűneinek igazságos büntetése, mely végül is az Úr parancsainak lelkiismeretes megtartására vezette.

coagulatum est ... „az ő szívük megalvadt, mint a zsír", a Vulg. szerint: mint a tej; — a szív megalvadása az érzéketlen lelkületet fejezi ki.

qui timent te ... „örvendezve néznek engem, akik téged félnek, mert felette remélek szavaidban".

confundantur superbi ... a kevélyekről l. 21. v.

... *in iustificationibus tuis* ... „rendeleteid szerint".

VI. — *defecit in salutare tuum* ... „lelkem epedve várja segítségedet, igédben én felette remélek"; a zsoltáros várva-várja nemzete sorsának jobbrafordulását (= segítségedet) és az isteni ígéretek teljesülését.

... *sicut uter in pruina* ... „olyan vagyok, mint tömlő a füstben (Vulg.: a dérben)"; a hasonlat alapja a füstben (dérben) ráncossá lett és összeaszott bőrtömlő; Izrael nyomorúságos helyzetének találó képe.

quot sunt dies servi tui ... „meddig kell még várnia szolgádnak? Mikor mondasz ítéletet üldözőim felett?" A zsoltáros türelmetlenül várja, hogy Izrael hosszú elnyomatása véget érjen és a pogányokra bekövetkezzék a (messiási) ítélet.

... *fabulationes* ... a mende-mondák a mózesi törvénnyel ellentétes életelvek.

omnia mandata ... „a te parancsaid mind igazak"; — a jámborok az Úr törvényéhez való ragaszkodásuk miatt szenvednek üldözést.

paulominus ... „kevés híja, hogy a földről el nem emésztenek"; — Izrael mint nép a babiloni fogságban elvesztette létét és a fogság után következő

századokban is egyedül a törvényhez való ragaszkodása őrizte meg nemzeti életét a pogányok között.

in aeternum Domine ... „Uram, örökkön örökké áll a mennyben a te igéd"; az Úr törvénye (a mózesi törvénynek hit- és erkölcstani része) örök érvényű.

ordinatione tua ... „rendelésed szerint áll fenn máig, mert neked szolgál minden"; — minden = ég és föld.

tuus sum ego ... „tied vagyok, ments meg engem"; — Izrael mintegy emlékezteti az Urat arra, hogy ő az Istennek választott népe.

me exspectaverunt ... „lesnek reám a bűnösök, hogy elveszítsenek, de én bizonyságaidra figyelek".

omnis consummationis ... „látom, hogy minden dolog véges, legyen bármily tökéletes, de a te parancsolatod bizony megmarad".

VII. — 97—100. v. A mózesi törvény ismerete a legnagyobb fokú bölcseség.

super inimicos meos ... a zsoltáros ellenségei és egyúttal oktatói (= kik oktatni akarják) a pogányok.

super senes ... *intellexi* ... „az öregeknél értelmesebb lettem"; — az öregek: a tapasztalt emberek.

a iudiciis tuis ... „rendeleteidtől el nem térek"; — a zsoltáros az Istentől nyert tanítást ellentétbe állítja az emberi (tév) tanítók beszédeivel (99. zs.).

... *super mel ori meo:* „szájamnak méznél jobban ízlenek"; célzás a 18. zs. 11. versére.

a mandatis tuis ... „parancsaid nekem értelmet adnak, azért gyűlölök én minden gonosz utat"; - minden gonosz (héb.: hazug) út: a mózesi törvénnyel ellentétes világfelfogás.

iuravi... a választott nép a babiloni fogság után tökéletes megtérést fogadott.

humiliatus sum usquequaque... „teljes megalázás ért, Uram, engem"; visszapillantás a babiloni fogságra és az utána következő sivár időkre.

voluntaria oris mei... „szájam önkéntes áldozataiban leld, Uram, kedvedet"; — a száj nak önkéntes áldozatai a könyörgő imádságok.

anima mea... „éltemet kezemben hordom szüntelen": azt az állandó életveszélyt fejezi ki, melyben a zsidó nép a fogság után forgott.

laqueum... a tőr a jámbor zsidók ellen szőtt cselek.

hereditate... „örökségül nyertem bizonyságaidat mindörökké, ezért szívem bennük leli örömét".

inclinavi... „törvényeid megtartására hajlítom szívemet jutalmadért mindörökké".

VIII. — ...*et non confundas*... „és ne hagyd, hogy reménységemben megszégyenüljek"; a szent szerző reménysége az, hogy az Úr meg fogja segíteni népét.

...*quia iniusta cogitatio eorum:* „mert szándékaik gonoszok".

praevaricantes... „hitszegőnek tartom a föld minden bűnösét".

confige timore... „szegezd át félelmeddel testemet, hogy ítéleteidtől remegjek". „Az Úr féleme a bölcseség kezdete" (110, 10. v. Péld. 1, 7; 9, 10.).

feci iudicium et iustitiam... „igazat és helyeset cselekeszem, ne szolgáltass ki azoknak, kik szorongatnak engem"; — igazat és helyeset cselekszem: lelkiismeretesen megtartom a törvényt.

suscipe... „vállalj kezességet szolgád javára, hogy el ne nyomjanak engem a kevélyek".

oculi mei ... „szemem epedve várja üdvösségedet és igazságos igédet"; az Úr üdvössége és igazságos igéje az ő megígért igazságos ítélete, mely a gonoszokra büntetést, Izraelre pedig szabadulást hoz, l. 82. v.

tempus faciendi ... „Uram, itt az ideje a cselekvésnek, mert megszegik törvényedet!" A vers értelme: Itt az ideje, hogy az Úr síkra szálljon törvényéért, melyet a gonoszok nem tartanak meg, sőt el akarnak törölni a föld színéről.

IX. — declaratio sermonum ... „beszédeid megértése világosságot ad és értelmesekké teszi az együgyűeket" (Vulg. szerint: a kisdedeket).

aspice in me ... „tekints reám és könyörülj rajtam, miként azokon szoktál, kik nevedet szeretik"; — a vers értelme: gyakorolj irántam irgalmat, amint a nevedet (= téged) szerető jámborokkal tenni szoktad.

faciem tuam ... „derítsd fel szolgád felett arcodat" = tekints kegyesen szolgádra.

exitus aquarum ... „patakokban ontja szemem a könnyet"; — a zsoltáros sírva gondol azokra, kik nem tartják meg az Úr törvényét.

mandasti iustitiam ... „bizonyságaidat igazságodban parancsoltad meg és felette nagy hűségedben".

ignitum eloquium tuum ... „szavad megáll minden tűzpróbát"; — e szavak az Úr szavának tisztaságára vonatkoznak.

adolescentulus sum ego ... „kicsiny vagyok én" (Vulg. szerint: ifjú); célzás Izrael népének csekély számára.

tribulatio ... „érjen bár elnyomás és szorongatás engem, parancsolataidról elmélkedem"; — a

zsidó nép az elnyomatásnak szomorú időszakában minden örömét és boldogságát az Úr törvényében kereste, mely neki jobb jövőt (messiási boldogságot) ígért.

... *intellectum da mihi* ... „adj értelmet nekem"; — a törvény megértése az alapja az isteni parancsok megtartásának és a választott nép fennmaradásának, l. 87. v.

X. — *praeveni in maturitate* ... „a hajnal előtt kelek és kiáltok, mert szavaidban felette remélek".

praevenerunt ... „virradat előtt hozzád emelem szememet, hogy igéidről elmélkedjem".

appropinquaverunt ... „gonosz céljukhoz üldözőim immár közel vannak, törvényedtől azonban messze távolodtak"; — a zsoltáros üldözői egyre inkább eltávolodnak az Úr törvényétől és egyre mélyebben elmerülnek a gonoszságban.

initio cognovi ... „rég tudom, hogy bizonyságaidat örök időkre alapítottad"; — az Úr törvénye örök érvényű, l. 89. v.

iudica iudicium meum ... „vállald el peremet és ments meg engem".

vidi praevaricantes ... „látom a törvényszegőket és senyvedek"; — a törvényszegők a hitüket megtagadó zsidók.

principium ... „a te igéd csupa igazság s örökre szól igazságod minden ítélete".

XI. — *principes* ... a fejedelmek (általános jelentéssel) a zsidókat hitükért üldöző pogány uralkodók.

... *spolia multa:* „sok zsákmányra" = nagy kincsre.

iniquitatem ... a gonoszság a mózesi törvénnyel ellenkező tanítás és életmód.

septies... „hétszer" = igen gyakran; de lehetséges, hogy ezt a kifejezést szó szerint kell vennünk. Dániel korában a jámborok napjában rendszerint háromszor imádkoztak (Dán. 6, 11, 14.).

pax multa... a nagy béke a benső lelki boldogság, melyet az üldözés sem vehet el.

...*non est illis scandalum:* „semmi sem vet tört nekik".

fiat manus tua... „azon legyen kezed, hogy megszabadítson"; kezed = hatalmad.

...*iudicia tua*... „ítéleteid" a pogányokat megbüntető és Izraelt megszabadító isteni végzések.

erravi sicut ovis... „elveszett juhként tévelygek".

119. zs. Oltalomkérés a gonosz nyelvek ellen.

A 119. zsoltárral kezdődik a zarándokénekek (héber szószerint: felmeneteli énekek, Vulg. lépcsőénekek) gyüjteménye, mely a 133. zsoltárral ér véget. Az egész gyüjtemény alaphangja az Úrba vetett bizalom, mely szabadulás után eseng a különböző viszontagságok között. Az egész gyüjtemény a babiloni fogság után keletkezett. — A magyarázók legnagyobb része megegyezik abban, hogy a „felmenetelek" a jeruzsálemi zarándoklatokat jelentik, melyeket a mózesi törvény az év három főünnepére (húsvét, pünkösd és a sátoros ünnep) előírt. E zsoltárokat (119—133. zs.) a zarándokok (úgy, mint a 83-at) útközben és a jeruzsálemi templom lépcsőin felmenve énekelték.

...*et exaudivit me:* „s ő meghallgatott engem"; — a mult idő a szövegösszefüggés szerint a jövőben várt meghallgatás biztos reményét fejezi ki.

...a labiis iniquis... a gonosz ajkak és a csalárd nyelv a 7. vers szerint a zsoltáros ellenségeinek álnok beszédeire vonatkozik.

quid detar tibi... „mi leszen a részed, mi lesz a jutalmad, te csalárd nyelv?"

sagittae potentis... „hegyesre fent hősi nyilak és pusztító parázstűzek".

heu mihi... „jaj nekem, hogy számkivetésem oly hosszúra nyulik és Kédár lakói közt lakom!" — A hegyesre fent hősi nyilak és a pusztító parázstüzek az isteni büntetés jelképei, mely az álnok és csalárdnyelvű emberre vár. — Kédár Móz. I. 25, 13. szerint Izmael fia volt; a tőle származott arab törzs még a késő középkorban is Perzsia határán lakott. A zsoltáros panaszkodik, hogy olyan békebontó emberekkel (7. v.) kell együtt éinie, mintha vad, idegen törzsek közt számkivetésben lenne. A választott nép főleg a jeruzsálemi zarándoklatok alkalmával érezhette azt a megalázó állapotot, hogy a babiloni fogság után a saját hazájában ellenséges idegenek között kellett laknia.

cum his, qui oderunt... „azok között, akik a békét gyűlölik, békességes vagyok, mégis ha velük beszélek, ők ok nélkül belém kötnek"; — azok, akik a békét gyűlölik: olyan emberek, akik beszédeikkel ellenségeskedést szítanak (2, 3, 7. v.). — Békességes vagyok, a zsoltárosnak békés lelkületétől teljesen elüt ellenségeinek veszekedő természete.

120. zs. Az Úr megoltalmazza a benne bízókat.

A 120. zsoltár a nagy nyomorúságban (egyes

magyarázók szerint a babiloni fogságban) sínylődő zsidóság könyörgése megszabadulásért.

1—2. v. Az imádkozó zsidó nép szava.

... *levavi oculos meos* ... „szememet a hegyekre emelem" (segítségért esdő tekintettel), onnan jő az én segítségem"; — a hegyek a Sion és Jeruzsálemet körülvevő hegyek, — mások szerint általában Palesztina magaslatai, melyek felé a Babiloniában sínylődő zsidók epedve tekintenek. (Földrajzilag Babilonia teljesen sík terület). Onnan t. i. a Sionról, ahol (egykor) az Úr temploma állt.

3—8. v. A zsoltáros biztató szava és könyörgése a választott népért.

... *super manum dexteram* ... „ő áll jobbod felől". Az, hogy az Úr a nép jobbja felől áll, az ő állandó védelmét domborítja ki.

per diem sol ... „nem árt neked nappal a nap, sem éjtszaka a hold". — Az Isten oltalma éjjel-nappal kíséri a jámbor embert. A vers első részében a zsoltáros főleg a déli órák erős napsütésére gondol, második részében pedig arra a népies hitre, mely az éj hidegén kívül mindenféle egyéb káros hatást is a holdnak tulajdonított.

... *introitum et exitum tuum* ... „jártadat keltedet" = egész életedet.

121. zs. Jeruzsálem legyen a béke s a boldogság hona.

A 121. zsoltár a Jeruzsálembe készülő, majd Jeruzsálembe érkezett zarándokok örömét fejezi ki a szent város látásán.

laetatus sum... e vers a jámbor zarándok örömét fejezi ki, midőn társaival a jeruzsálemi útra készül.

...*in atriis tuis*... Jeruzsálem udvarai: a város kapuinak előterei; a zarándokok már a szent város kapuiban állnak és onnan vonulnak fel a templomba.

Jerusalem... „Jeruzsálem városnak épült, pompásan egybeillenek részei"; — a zsoltáros a babiloni fogság után újjáépített Jeruzsálemhez szól. — Jeruzsálem városnak épült: a zsoltáros az újjáépített Jeruzsálem nagyságát magasztalja.

...*testimonium Israel*... „Izraelnek törvénye szerint az Úr nevének hálát adni"; — a szent helyre való zarándoklásokat az év három főünnepén a mózesi törvény írta elő.

quia illic sederunt... „ott állanak az ítélet székei, Dávid házának székei"; — a zarándoklások főcélja az Isten dicsőítése; második célja: a peres ügyek elintézése a legfőbb bíróság előtt. A zsoltáros az ítélet székeit azért mondja Dávid háza székeinek, mert a legfőbb bíróságban mintegy folytatódott Dávid királyi házának hatalma.

rogate... „kívánjatok békességet Jeruzsálemnek, bőségben éljenek, kik téged szeretnek"; — a zsoltáros felszólítja a zarándokokat, hogy Jeruzsálem részére, mely az Isten ószövetségi földi országának középpontja, az Úr áldásának teljességét kérjék. — Kik téged szeretnek = Jeruzsálemnek és a zsidó népnek összes jóakarói.

fiat pax... „békesség legyen váradban, bőség tornyaidban".

122. zs. Megadással teljes könyörgés szabadulásért.

... oculi servorum ... ancillae ... a zsidó nép alázatos megadással viseli el az Isten csapásait, mint a rabszolga és a rabszolgáló is türelemmel várja, hogy ura, illetve úrnője megelégelje a verést. Mások ezt a verset úgy magyarázzák, hogy amint a szolga és a szolgáló minden jót urának, illetve úrnőjének kezéből vár, úgy a zsidó nép is minden jót Istenétől remél.

... quia multum ... „felette jóllakott a lelkünk a gazdagok csúfolkodásával, a kevélyek gyalázkodásával"; — a gazdagok és a kevélyek a jámbor zsidók pogány ellenségei.

123. zs. A végső veszedelemből kiszabadult zsidó nép hálaéneke.

A végső veszedelem, melyből az Úr a választott népet kiszabadította, a babiloni fogság.

1—5. v. A zsoltáros több, megkapó képben megemlékezik azokról a veszedelmekről, melyek a zsidó népet a közelmultban fenyegették s amelyekből egyedül az Úr szabadította ki választottait.

torrentem pertransivit ... „rohanó patakon kellett volna átkelnünk, talán át kellett volna mennünk tűrhetetlen vizeken"; — a rohanó patak és a vizek szintén a választott népet fenyegető veszedelem jelképei.

benedictus Dominus ... „áldott az Úr, ki nem engedte meg, hogy fogaik zsákmánya legyünk!" — Szívből jövő hálaadás a megszabadulásért.

anima nostra ... „megszabadultunk, mint a madár, a vadászok tőréből, összetört a tőr és mi megszabadultunk"; — a babiloni fogságból való megszabadulás költői képe.

124. zs. Istenbe vetett bizalom.

E zsoltár szerzője oly időben élt, midőn a zsidó nép a babiloni fogság után ismét Palesztinában lakott, de a pogányok elnyomását szenvedte.

montes in circuitu eius ... amint Jeruzsálemet (az északi oldal kivételével) mindenfelől hegyek övezik és védik, úgy veszi körül és védi az Úr is a választott népet mindörökké.

quia non relinquet ... „mert nem hagyja az Úr, hogy a gonoszság jogara uralkodjék az igazak osztályrészén"; — az igazak osztályrésze a Szentföld. A gonoszság hatalma (= jogara) nem lesz állandó, mert ha az igazaknak huzamos ideig kellene szenvedniök, attól kellene félni, hogy ők is meginognak és a gonoszok példáját követik.

declinantes autem ... „de azokat, kik tekervényes utakra térnek, sodorja el az Úr a gonosztevőkkel! Békesség legyen Izraelben!" A tekervényes utakra térők valószínűleg hitüktől elpártolt zsidók, kiknek a zsoltáros ugyanazt a sorsot kívánja, mint a többi gonosztevőknek.

125. zs. Izrael örömeneke a babiloni fogságból való megszabadulás fölött.

... *in convertendo* ... „midőn az Úr visszatéríti a Sionnak foglyait, olyanok leszünk, mint akiket megvígasztaltak"; — a zsoltáros valószínűleg a fog-

ságból visszatértek első csoportjáról beszél (Ezdr. 1., 2. fej.).

tunc dicent ... „azt mondják majd akkor a nemzetek között: nagy dolgokat művelt az Úr velük!" A pogány nemzetek is csodálkozással vettek tudomást az Úr nagy tetteiről.

converte Domine ... „Uram, térítsd vissza foglyainkat, mint a Délvidéken a patakokat"; könyörgés azoknak mielőbbi visszatéréséért, akik még Babiloniában maradtak. A D é l v i d é k Palesztina déli vidékeit jelenti. A zsoltáros a fogságban élő zsidók visszatérését az őszi esőzés alkalmával évről-évre visszatérő patakokhoz hasonlítja.

qui seminant ... „akik könnyek között vetnek, aratáskor örvendeznek, akik sírva indultak, mentek, elvetni magvaikat; megjőnnek majd, ujjongva jönnek meg és hozzák kévéiket". A zsidó nép nehéz helyzete a fogságból való visszatérés után nem csüggeszti el a zsoltárost, ki a multnak küzdelmei után népére szebb jövőt remél. Ezt a gondolatot a szent szerző a földmíves-életből vett kettős hasonlattal fejezi ki: a szántó-vető is aggodalommal veti el a magvat, de ujjongó örömmel gyüjti be a termést.

126. zs. Minden munkánk eredménye az Istentől függ.

E zsoltárban a zsoltáros két általános példával azt az igazságot szemlélteti, hogy hiábavaló az embernek minden igyekezete, ha azt az Isten áldása nem kíséri.

vanum est ... „hiába nektek hajnal előtt kelnetek, késnetek a lefekvéssel, a fájdalom kenyerét ennetek, holott ő á l m á b a n is megad mindent

kedveltjének. Íme a gyermek örökség az Úrtól, jutalom a méh gyümölcse". A fájdalom kenyere: a nehéz munkával keresett kenyér; ez a vers a Vulg. szerint így hangzik: Hiába nektek hajnal előtt kelnetek, keljetek fel pihenés után, kik a fájdalom kenyerét eszitek, mert kedveltjének álmot ad". A zsoltáros a világosabb héber szöveg szerint, melyet a magyar szentírás is követ, azt a gondolatot fejezi ki, hogy amit az ember egésznapi megfeszített munkával nem tud elérni, a mindenható Isten alvás közben is meg tudja adni híveinek.

3—5. v. Az ószövetségi ember szemében az Istennek legnagyobb ajándéka a gyermekáldás.

sicut sagittae ... „mint a hős kezében a nyilak, olyanok az ifjúkorban nyert fiak"; a Vulg. szerint: a kitaszítottak fiai. A zsoltáros a fiúkat a hatalmas hős nyilaihoz hasonlítja.

beatus vir ... „boldog az az ember, aki megtölti velük tegzét! Nem éri szégyen, ha a kapuban ellenségeivel beszél"; az előbbi hasonlat folytatása. Tegzét, Vulg. szerint: kívánságát. A vers második fele arra a keleti szokásra céloz, hogy a peres ügyek elintézése és általában a bíráskodás rendszerint a város kapujában történt. Ha ... beszél, t. i. az atya; héber szerint: ha ... beszélnek, t. i. az atya gyermekei.

127. zs. Az istenfélő ember boldog családi élete.

in viis eius ... az Úr útai az ő törvényei.

labores ... „élvezed akkor kezed munkáját, boldog vagy és dolgod jó leszen"; — a jámbor ember maga fogja élvezni munkájának gyümölcsét s azt nem fogják tőle elragadni mások.

... vitis abundans ... novellae olivarum ... a szőllőtő és az olajfa a termékenység jelképei.

... ex Sion ... a Sion megemlítése az Úr áldásával kapcsolatban azt mutatja, hogy e zsoltár korában a zorobábeli templom már fennállt.

... et videas bona Jerusalem ... „és boldognak látod Jeruzsálemet".

et videas filios ... „és meglátod unokáidat, békessége legyen Izraelnek"; az isteni áldás teljességéhez tartozik az ószövetségi felfogás szerint a hosszú élet is.

128. zs. Az Úr megoltalmazza választottait.

1—3. v. Visszatekintés azokra a sanyargatásokra, amelyek Izraelt egész történelme folyamán érték a pogányok részéről.

... a iuventute mea ... Izrael ifjúkora az egyiptomi tartózkodás ideje (Jer. 2., 2.; Ez. 23., 3.; Oz. 2., 17.).

... non potuerunt mihi: „mégsem birtak velem".

supra dorsum ... „hátamon ácsoltak a bűnösök, sokáig űzték gonoszságukat"; — a bűnösök a választott nép ellenségei, kik szinte felhasították Izrael hátát.

... convertantur retrorsum ... „vonuljanak vissza".

fiant sicut foenum tectorum ... „olyanok legyenek, mint a fű a háztetőn"; — a szent szerző arra a fűre gondol, mely a keleti lapos házfedeleken minden gondozás nélkül nő, de igen gyorsan el is szá-

rad. A gonoszokat is hirtelenül utol fogja érni a megsemmisítő isteni büntetés.

et non dixerunt ... „amely miatt nem mondják az arra járók: az Úr áldása legyen rajtatok, áldást mondunk az Úr nevében reátok!" — A háztetőkön kinövő és hamar elszáradó füvet nem érdemes sem learatni, sem összegyüjteni. — E vers második tagja az arató munkásokhoz intézett szokásos üdvözlésnek látszik (v. ö. Ruth 2., 4.); a harmadik tagja talán az aratók válasza a köszöntésre.

129. zs. A babiloni fogságban sínylődő zsidók alázatos bűnvallomása.

... de profundis ... a mélységek a legnagyobb nyomorúságot jelentik (v. ö. 68., 3., 15.); itt a babiloni fogságról van szó.

... quis sustinebit ... „ki állhat meg előtted?"

sustinuit anima mea ... „lelkem remél az ő szavában"; lelkem = én; az Úr szava az ő ígérete, hogy a babiloni fogságból lesz szabadulás.

a custodia matutina ... „a reggeli őrváltástól éjjelig" = egész nap; a zsidók az éjjelt 3, később 4 őrváltásra osztották.

quia ... misericordia ... az Úr irgalma reményt nyujt Izraelnek arra, hogy megszabadulása nem fog elmaradni.

et ipse redimet ... „s Ő megszabadítja Izraelt minden gonoszságtól"; — a Babiloniából való szabadulásnak az volt az előfeltétele, hogy a nép mindenekelőtt bűneitől szabaduljon meg.

130. zs. Alázatos lelkület és megnyugvás az isteni gondviselésben.

Domine non est exaltatum ... „Uram, nem fuvalkodik fel szívem és nem néz magasra szemem, nem járok nagy dolgok után, erőmet meghaladó csodák után"; — a magasra néző szem (úgy mint a felfuvalkodó szív) a kevély lelkületet jelenti, a nagy dolgok és az erőmet meghaladó csodák pedig a nagyratörő terveket.

si non humiliter ... (a héber szöveg szerint): „hanem alázatosan érzek és lecsitítottam lelkemet; mint elválasztás után anyjánál a gyermek, lelkem úgy pihen bennem"; a hasonlat alapja az anyatejjel már jóllakott gyermek nyugalma, ki minden vágy nélkül csendesen pihen az anyja keblén. A zsidó nép is lemondott magasra törő terveiről és nyugodtan bízza magát az isteni gondviselésre. A Vulg. szerint: Ha nem érzek alázatosan, hanem kevélységre adtam lelkemet, mint anyjánál az elválasztott gyermeknek, olyan legyen jutalma lelkemnek. Az értelem ugyanaz.

131. zs. Dávid fogadalma. Ivadékainak örök uralma. A Messiás királysága.

A 131. zsoltár történelmi alapja a Kir. II. könyvének 6. és 7. fejezetében előadott esemény, melyet a zsoltáros költői módon dolgozott fel. Az Úr ígéretét (Kir. II. 7., 13—16.) a szent szerző messiási értelemben veszi; Dávid szarva (17. v.) és a Fölkent (17. v.) a Messiást jelenti, kinek eljövetelével a zsoltáros a Sion megdicsőülését, szegényei-

nek kielégítését, a teljes igazságosságot, a zavartalan örömet és a zsidó nép ellenségeinek megszégyenítését reméli.

A zsoltár két egymással párhuzamos részből áll. Az első részben (1—10. v.) Izrael emlékezteti az Urat Dávid király érdemeire, mily nagy buzgósággal törekedett arra, hogy a frigyládának méltó helyet készítsen, a második rész (11—18. v.) pedig az Úr esküje, mely Dávid családjának örök uralmat ígért a belőle származó Messiás személyében.

... *memento Domine* ... „emlékezzél meg, Uram, Dávidról és minden gyötrődéséről", Vulg.: szelídségéről.

... *iuravit* ... Dávid esküje a 3—5. versben olvasható.

et requiem temporibus meis ... „(nem engedem) halántékomat nyugodni".

A 6—10. v. valószínűleg a frigyládáról szóló régi költemény töredéke, melyet a zsoltáros beillesztett énekébe. Ez a töredék valószínűleg arról szól, hogy Dávid kortársai, az egész zsidó nép, mily örömmel követték szent királyuk buzgóságát és mily hódoló tisztelettel imádták a frigyláda fölött trónoló Istent.

A beszélő személy Izrael népe, Dávid kortársai.

Efrata valószínűleg azonos Efraim törzsével, ahol Silo városa és szentélye állt. Ez volt a frigyláda helye a bírák korában. Más magyarázat szerint Efraim = Betlehem és (6 v.) így fordítandó: Ím, hallottunk róla Efratában.

... *invenimus* ... „rátaláltunk a jáári síkon (Vulg. szerint: erdős mezőkön)"; a jáári sík ki-

fejezés talán szabad átírása Kirjat-Jearimnak, ahol Kir. I. 7, 2. sk. szerint húsz évig volt a frigyláda.

introibimus... „lépjünk be az ő hajlékába, boruljunk le ott, ahol lába állott"; az ő hajléka a frigyláda helye, melyet Dávid király készített a Sion hegyén (Kir. II. 6, 17.); — ahol lába állott, a héber szerint: lábának zsámolya előtt. A zsoltáros a frigyládát az Isten lába zsámolyának mondja, mert az Úr a fényes felhőben a frigyláda fölött trónolt.

surge Domine... „indulj el, Uram, nyugalmad helyére, te és a te szent ládád"; a frigyláda nyugalmának helye a Dávid királytól készített új hajlék; — szent ládád a héb. szerint: hatalmad ládája. A frigyládát a szerző az Isten hatalmas ládájának mondja, mert Kir. I. 5. és 6. fejezete szerint a filiszteusok rettentően érezték az Úr sújtó kezét, míg a frigyláda városaikban volt.

sacerdotes... „papjaid öltözzenek igazságba, szentjeid pedig ujjongjanak"; — az igazság itt a mózesi törvény megtartását jelenti; — az Úr szentjei az egész zsidó nép.

...*Christi sui:* a fölkent itt valószínűleg Izrael népe, melyet mint az Úr választott népét a zsoltáros az Úr fölkentjének nevez (v. ö. 88, 39.). Más magyarázat szerint a fölkent itt is a Messiás (mint a 17. versben).

A 11—18. v. Az Úr válasza a zsidó nép könyörgésére: a Messiás el fog jönni és örökké fog uralkodni Sionban. A zsoltáros az Úr válaszát, Kir. II. 7, 13—16. alapján állítja össze.

...*de fructu ventris tui*... „ágyékod gyümöl-

csét ültetem királyi székedbe"; — ágyékod gyümölcse (utódod) a Messiás.

quoniam elegit ... a zsoltáros megjegyzése.

haec requies mea ... „ez lesz a nyugvóhelyem mindörökre"; újra az Isten veszi át a szót: a Sion örök időkre az Úr lakóhelye marad. A jövendölés az Egyházban ment teljesedésbe, melynek az ószövetségi Sion előképe volt (Iz. 2, 2. sk., Mik. 4, 1. sk.).

viduam ... *pauperes* ... Isten gondviselése kiterjed a legelhagyatottabbakra és a legszegényebbekre is.

sacerdotes ... „papjait felruházom segítségemmel".

... *producam cornu* ... „Dávidnak itt szarvat növelek, fölkentemnek szövétneket készítek"; — a szarv általában az erőnek és a hatalomnak jele; itt úgy, mint Ez. 29, 21.; Jéz. Sir. f. 51, 12. h-ban (a héber szöveg szerint) a Messiást jelenti. Ugyancsak a Messiást jelenti a Fölkent szó is.

inimicos eius ... „ellenségeit szégyenbe öltöztetem, de rajta kivirágzik szentségem"; — szentségem a héber szöveg szerint: az ő (a Messiás) ékessége. A zsoltáros a hasonlatot az ószövetségi főpap fejdíszéről vagy a király koronájáról vette.

132. zs. A testvéri együttlét magasztalása.

... *habitare fratres in unum:* a testvérek együttlakása a jeruzsálemi zarándoklatokra vonatkozik az év három főünnepén.

sicut unguentum ... „olyan az, mint a kenet a fejen"; — a zsoltáros három hasonlattal dicsőíti a zsidó nép testvéri együttlakását. Mint a kenet

a fejen: a zsoltáros a főpap felkenésére gondol, amikor a szent olajat a felszentelendőnek fejére öntötték (Móz. II. 29, 7.; III. 8, 12.). A 2. vers mindkét tagjának alanya a kenet (a legfínomabb olaj). — Áron szakálla a férfias szépségnek és méltóságnak jelképe. Móz. III. 21, 5. a papoknak megtiltotta szakálluk levágását. — A harmat a bő áldás jelképe, mint a termékenységnek egyetlen feltétele a palesztinai nyári hónapokban. — A Hermon hegye híres volt bő harmatáról. — A Sion hegyére lehulló harmat a bőséges áldás jelképe.

quoniam illic ... „ott adja az Úr az áldást s az életet örökre"; ott t. i. a Sion hegyén, mely az Úr templomának helye volt.

133. zs. Az Úr papjai éjjelenkint is áldják az Istent.

1—2. v. A Jeruzsálemből távozó zarándokoknak vagy a templomból távozó papoknak és levitáknak szava.

... omnes servi Domini: „mind az Úrnak szolgái, kik az Úr házában álltok": a templomban szolgálatot teljesítő papok és leviták.

in noctibus ... „emeljétek fel kezeteket éjjente a szentély felé s áldjátok az Urat"; — éjjente: a mindennapi reggeli istentisztelet már a kora hajnali órákban (még a sötétben) vette kezdetét. A kéz felemelése az imádkozónak mozdulata; — a szentély a jeruzsálemi templom szentélye.

benedicat te ... a templomban szolgálatot teljesítő papok (és leviták) felelete, mely Móz. IV. 6, 24-re emlékeztet.

134. zs. Az Isten nagyságának és hatalmának magasztalása. A bálványok hiábavalósága.

...servi... Isten szolgái: Izrael egész népe.

...in domo Domini... „kik az Úr házában álltok"; a papok és a leviták. A templom udvarában a zsidó nép állott az istentisztelet alkalmával.

quia ego cognovi... „mert én tudom..."; az én szón erős hangsúly van; a pogányokkal szemben egyedül Izrael ismeri az egy igaz Istent. L. ugyanennek a zsoltárnak 15—18. versét. Isten nagyságát a zsoltáros azzal bizonyítja, hogy rámutat az Úr hatalmára, mellyel a természet erőit (6—7. v.) és Izrael népét (8—14. v.) kormányozza.

educens nubes... „felhőket hoz fel a föld széléről"; — a föld széle a látóhatár vagy a tenger; — villámokat készít az esőhöz: a régiek csodálatos dolognak tartották, hogy sem a villám tüze nem melegíti fel az esőt, sem az eső ei nem oltja a villámokat.

...de thesauris suis: „tárházaikból"; a különböző természeti tünemények tárházait Jób 38., 19. sk. költői leírása is említi.

et misit signa... összefoglaló visszapillantás az egyiptomi csapásokra (Móz. II. 7—12.).

10—12. v. visszapillantás a honfoglalás korára, melynek két mozzanatát a 11. v. külön is kiemeli. L. Móz. IV. 21., 21—30. és 33—35.

quia iudicabit... „mert népének az Úr igazságot szerez és szolgái iránt könyörületes".

15—18. v. A bálványok tehetetlen-

sége, ellentétben az Isten mindenhatóságával.

... neque enim est spiritus ... „és lehellet sincs szájukban".

19—20. v. A zsoltáros az egész Izraelt, a papokat (19. v.), a levitákat és a megtért pogányokat, a prozelitákat (20. v.) külön-külön felszólítja az Isten dicsőítésére.

135. zs. Az Isten nagyságának és irgalmának magasztalása.

A 135. zsoltár (a megelőzőhöz hasonlóan) az Isten nagyságát és irgalmát magasztalja, mely a világ megteremtésében (4—9. v.) és Izrael sorsának intézésében (10—25. v.) nyilvánult meg. Ez a zsoltár eredetileg is liturgikus ének volt, melynek állandó refrainjét („mert irgalma örökkévaló") valószínűleg más kar énekelte, mint a versek első felét.

I. — confitemini Domino ... „áldjátok az Urat, mert jó, mert irgalma örökkévaló"; a vers második tagja állandóan ismétlődő refrain.

2—3. v. Az istenek Istene és az urak Ura: végtelenül hatalmas Isten és legnagyobb Úr.

4—9. v. Rövid áttekintés a teremtés művei fölött.

qui firmavit terram ... a zsoltáros költői leírása a régi keleti világképpel egybehangzóan azt mondja, hogy a föld a világtenger közepén (szilárd oszlopokra erősítve) nyugszik.

solem in potestatem diei ... „a napot, hogy uralkodjék a nappalon".

...in potestatem noctis... „a holdat és a csillagokat, hogy uralkodjanak az éjtszakán".

II. — 10—15. v. Visszatekintés az Egyiptomból való kivonulásra.

...brachio excelso... a felemelt kar a hatalom jelképe.

qui divisit Mare... „ki kettéhasította a Vörös-tengert".

et excussit Pharaonem... „de a Vörös-tengerbe vetette a fáraót és seregét".

16. v. Visszatekintés a pusztai vándorlás negyven esztendejére és 17—22. v. a honfoglalás küzdelmeire.

...in humilitate nostra... „ki megemlékezett rólunk megaláztatásunkban"; — a megalázatatás a bírák korának elnyomatásait vagy egyúttal a babiloni fogság nyomorúságát is jelenti.

...Deo coeli... az ég Istene kifejezés Ezdrás és Nehemiás könyveiben gyakori. A vers végén a Vulgata megismétli a zsoltár 3. versét.

136. zs. A babiloni fogságban sínylődő zsidóság fájdalmas honvágya.

1—6. v. A Babiloniában sínylődő jámbor zsidók fájdalmas visszaemlékezése Jeruzsálemre.

super flumina Babylonis... „itt ültünk Babilon folyóvizei mellett"; — Babilonia folyóvizei az országnak két főfolyama, az Eufrátes és a Tigris és ezeknek számos csatornája, melyek mentén a száműzött zsidóság lakott; — a földön ülés a gyász jele. A Sion itt Jeruzsálemet, főleg a templom helyét jelenti.

in salicibus ... „a fűzfákra akasztottuk ott hangszereinket"; — a fűzfa Babiloniában igen gyakori növény. Ezt a verset arra kell értenünk, hogy a száműzöttek nem nyultak hangszereikhez, melyekkel főleg vidám énekeket szoktak kísérni.

... *verba cantionum:* a szent szerző Babilonia lakóinak ama kívánságáról beszél, hogy a száműzöttek előttük a Sion szent énekeit adják elő, melyeket pusztán kíváncsiságból vagy gúnyolódva hallgatták volna.

... *canticum Domini* ... az Úr éneke ugyanazt jelenti, mint a 3. versben említett Sion dalai.

si oblitus fuero tui ... a száműzöttek ünnepélyes esküje: sújtsa őket az isteni büntetés, ha megfeledkeznek hazájukról!

si non proposuero ... „ha nem tartom Jeruzsálemet legfőbb örömömnek"; — a zsoltárosnak legfőbb öröme a szent város.

7—9. v. Átok Babilonia és Edom ellen.

memor esto ... „emlékezzél meg, Uram, Edom fiairól, Jeruzsálem ama napjáról, amikor ők ezt mondották: Rontsátok le! Rontsátok le, egész az alapjáig!" Jeruzsálem elpusztítása alkalmával 586-ban az edomiták a babiloni hadsereggel szövetkeztek a zsidó testvérnép ellen (cf. Jerem. 49., 7., 22.; Ezekiel 35. fej. és Abdiás 10—14. v.). Jeruzsálem ama napja: a szent várost 586-ban ért büntető isteni ítélet napja. Az edomiták egymást biztatták, hogy Jeruzsálemet romboljják le a földig.

filia Babylonis ... Babilon leánya: Babilonia egész lakossága.

137. zs. Hálaadás és Istenbe vetett bizalom.

A 157. zsoltár Izrael egész népének hálaadása Istennek megszabadító irgalmáért, mellyel a babiloni fogságnak véget vetett.

adorabo ad templum ... „leborulok szent templomod felé" kifejezés talán arra vall, hogy ennek a zsoltárnak a szerzője világi ember volt, ki nem léphetett be a szentélybe. Isten igazsága (héb.: hűsége) megszabadító ígéreteinek teljesítésében nyilvánult meg, mi által az Isten mindenek fölött felmagasztalta szent nevét.

in quacunque die invocavero te ... célzás a babiloni fogság idejére, midőn az Úr végre is megszabadította hozzá könyörgő népét.

... *virtutem:* „gyarapította az erőt lelkemben".

... *verba oris tui:* az Úr szájának szavai az ő vigasztaló ígéretei, melyek arra vonatkoztak, hogy népét a babiloni fogságból ki fogja szabadítani (Iz. 40—55. fej. legnagyobb része); ezeknek teljesítése az egész világ előtt nyilvánvalóvá tette az Úr hatalmát.

et cantent in viis Domini ... „és megéneklik az Úr utait"; — az Úr utai kifejezés Izrael népe történetének intézését jelenti, melyben fölségesen megnyilvánult az Úr dicsősége.

... *humilia* ... *et alta* ... „felséges az Úr és rátekint az alázatosakra, de messziről megismeri a felfuvalkodottakat"; — az alázatosak a megalázott zsidó nép, a felfuvalkodottak pedig a választott népnek gőgös ellenségei. Míg az Úr szeretetével közel áll az alázatosokhoz, a felfuvalkodottaktól kegyelmeivel messze van.

Dominus retribuet ... „az Úr értem mindezt

véghezviszi", t. i. amit a 7. vers mond (Vulg. szerint: Az Úr megfizet értem).

... ne despicias: „ne vesd meg kezed alkotásait!" Az Úr kezének alkotásai maga a választott nép. A zsoltáros arra kéri az Urat, hogy népét állandóan vezesse a boldogabb jövő felé.

138. zs. Isten mindentudásának magasztalása.

I. — 1—6. v. Az Isten mindentudásának költői leírása.

Domine probasti me ... „Uram, te megvizsgáltál és ismersz engem, tudod, ha leülök és ha felkelek"; a leülés és a felkelés az ember egész életét, minden cselekedetét, nyugalmát és tevékenységét jelenti.

... de longe ... „messziről érted gondolataimat"; messziről szó vagy az ég és föld között levő távolságra érthető vagy arra, hogy az Isten már előre ismeri az ember gondolatait, mielőtt ezek még tényleg létrejöttek volna. Nyugvás helyett a Vulgáta (a görög szöveg alapján) „kötél"-ről (= gyékény) beszél. Ez a vers (az előbbivel együtt) azt a gondolatot fejezi ki, hogy az embernek egész élete ismeretes az Úr előtt.

mirabilis facta est ... „tudásod csodálatos előttem s oly nagy, hogy fel sem érhetem!" Az Isten mindentudását a gyarló emberi értelem fel nem foghatja.

7—12. v. Új, de az előbbivel rokon gondolat: Az Isten mindenütt jelen van.

... si descendero in infernum ... „ha leszállok az alvilágba, jelen vagy"; — az alvilágot mint az

égnek ellentétét azért említi a zsoltár, hogy azt hirdesse: az Isten mindenütt jelen van.

si sumpsero ... „ha felölteném a hajnal szárnyait s a tenger túlsó szélén telepedném meg"; a hajnal szárnyai kifejezés a hajnal gyors megjelenését szemlélteti; — a tenger túlsó széle a legtávolabbi nyugat, ellentétben a keletet jelentő hajnallal.

etemim illic manus tua ... A zsoltáros itt nem az isteni gondviselésről beszél, hanem arról, hogy az Isten mindenütt jelen van.

et dixi: Forsitan tenebrae ... „mondhatnám talán: A sötétség takarjon el engem és éjtszaka legyen a világosság körülöttem".

quia tenebrae ... „de a sötétség sem sötét neked s az éjjel mint a nappal oly világos előtted, sötétség és világosság előtted egyre megy". — A zsoltáros költői képben úgy beszél, mintha menekülni akarna az Isten mindentudása elől, de be kell látnia, hogy az Isten jelenléte mindenüvé elkíséri; még ha az éj sötétségébe akarna is burkolódzni, az éj is fényes világosság az Isten mindentudása előtt. A 11. versben a héber szöveget vettük, mely jobban megőrizte a zsoltáros eredeti gondolatát, mint a Vulgata, melynek fordítása így hangzik: „S ha így szólok: Talán a sötétség elnyom engem, az éj napfényre hozza gyönyörűségeimet". A legtitkosabb cselekedetek sincsenek elrejtve az isteni mindentudás előtt.

II. — 13—16. v. Az emberi test megalkotásában megnyilvánuló csodálatos isteni bölcseség dícsérete.

non est occultum ... „csontom nincs rejtve előtted, te alkottál a rejtekben, valómmal együtt

a föld ölében". A rejtek és a föld öle az anyaméh; — valómmal együtt, a héberben: „(midőn) összeszövettem".

imperfectum meum ... „még alaktalan voltam és szemed már látott engem és könyvedben be volt írva minden; meg voltak határozva a napok, mikor még egy sem volt meg belőlük"; — könyved: költői jelképe az Isten mindentudásának. A 16. vers értelme az, hogy az Úr még az ember születése előtt életének minden napját ismeri, mielőtt ezek a napok a valóságban léteznének, v. ö. Jób, 3., 6.

17—18. v. Az Isten mindentudása és bölcsesége megfoghatatlan az emberi elme előtt.

... *nimis honorati sunt* ... „mily tiszteletreméltók előttem, Isten, a te gondolataid, mily hatalmas a számuk!" Gondolataid helyett az összes régi fordítások „barátaid" kifejezést használják, mert a megfelelő héber szó egyaránt jelent gondolatot és barátot; a szövegösszefüggésnek azonban itt csak a „gondolat" szó felel meg. (Az Isten barátai a jámborok.) Számuk Vulg. szerint: „uralmuk".

... *exsurrexi* ... „ébredésemkor is még nálad lennék".

19—22. v. A szent szerző nem érti, hogy tűrheti meg az Isten a gonoszokat a világon; ezért kéri az Urat, hogy mindenható erejével semmisítse meg őket.

si occideris ... „vajha elvesztenéd, Isten, a bűnösöket! Bárcsak távoznátok tőlem, vérengző emberek!" A vérengző emberek valószínűleg a zsidók erőszakos ellenségei a babiloni fogságból való visszatérés után.

... accipient in vanitate ... „hiába emlegetik ők városaidat"; — a városok a Szentföld ama városai, melyeket a Babiloniából visszatért zsidók ismét birtokukba vettek.

21—22. v. A zsoltáros semmi közösséget sem vállal az Istent gyűlölő bűnösökkel.

proba me Deus ... „vizsgálj meg, Isten" ...

23—24. v. A zsoltáros visszatér az 1. vers gondolatára, melynek részben még szavait is megismétli. Ösvényeimet (erkölcsi értelemben), a héber szerint: „gondolataimat".

... via aeterna: az örök út (héb. „ősrégi út") az Isten törvénye szerint való életirány, az atyáktól örökölt jámborság útja.

139. zs. Egy ellenségeitől szorongatott jámbor ember (vagy zsidó nép) oltalomkérő imádsága.

... ab homine malo, a viro iniquo ... a zsoltáros nem jellemzi határozottabban ellenségeit, de úgylátszik, hogy ezek nem annyira erőszakkal, mint inkább rágalmakkal támadnak ellene.

... proelia: a háborúság a 4. v. szerint veszekedésben és rágalmazásban áll.

acuerunt ... „mint kígyóknak hegyes a nyelvük, vipera mérge van a nyelvük alatt".

... superbi ... a kevélyek az előbbi versben említett rágalmazók.

... laqueum ... funes ... scandalum ... a tőr, a kötelék, a háló, az út mentén felállított kelepce a zsidóság ellen intézett rágalmazó és csalárd támadásokat jelentik.

... obumbrasti ... „takard be fejemet a harc napján", t. i. sisakkal; a zsoltáros azért könyörög, hogy az Úr a jámbor embert a harc hevében védelmezze meg. A harc itt képletesen értendő mindennemű támadás helyett.

... a desiderio meo ... „akaratom ellenére".

... eogitaverunt me ... „rosszat terveznek ellenem, ne hagyj el, hogy fel ne fuvalkodjanak"; — a zsoltáros azt kéri az Istentől, akadályozza meg a gonoszok terveinek sikerét, mert különben ezek még jobban felfuvalkodnának.

caput circuitus eorum ... „felemelik körülöttem fejüket, önnön ajkuk gonoszsága borítsa el őket!" Önnön ajkuk gonoszsága: a saját nyelvükkel okozott szerencsétlenség. A 10. vers értelme: Mindaz a baj, amelyet az ellenem támadók nyelvükkel okoznak, hulljon vissza reájuk!

cadent super eos ... „hulljon reájuk szénparázs, taszítsd őket tűzbe, nyomorúságukból fel ne keljenek"; — a szénparázs és a tűz az isteni büntetés jelképei. A szóképet a zsoltáros talán Szodoma és Gomorra megbüntetéséről vette (Móz. I. 19., 24.). — Nyomorúságukból fel ne keljenek a héber szerint: „a gödörbe taszítsa őket" (az Úr).

vir linguosus ... „ne legyen maradása az országban a szájhősnek, ragadja az erőszakos embert balsorsa veszedelembe".

cognovi ... „tudom, hogy az Úr felkarolja a szűkölködők ügyét s a szegények jogát; s áldják majd nevedet az igazak és színed előtt laknak a jámborok". A zsoltáros az Isten ítéletét várja, mely a szegény elnyomottaknak majd teljes igazságot szerez. Az elnyomott igazak hálát mondanak az Isten megszaba-

dító ítéletéért. Színed előtt laknak a jámborok: a teljes boldogságot és békét élvezik a jámborok.

140. zs. Könyörgés az isteni segítségért.

A 140. zsoltár a nagy nyomorúságban szenvedő zsidó nép könyörgése az Úrhoz, valamely véres üldözés idejében (7. és 8. v.). A 2. vers tanúsága szerint az áldozatok bemutatása a jeruzsálemi templomban szünetelt, mert a zsoltáros imádságait ajánlja fel az Úrnak áldozat gyanánt.

... elevatio manuum mearum ... a kéz felemelése az imádság mozdulata.

... sacrificium vespertinum: az esti áldozat megemlítése azt gyaníttatja, hogy ez a zsoltár esti imádságnak készült oly időben, midőn az áldozatok bemutatása a jeruzsálemi templomban szünetelt. Az ősegyház szintén esti imádságnak használta a 140. zsoltárt.

3—4. v. A zsoltáros arra kéri az Urat, hogy őrizze meg a nyomorúságban is minden meggondolatlan panaszkodó, zúgolódó vagy átkozódó szótól.

pone Domine ... „tégy, Uram, lakatot szájamra, reteszt ajkam ajtajára".

non declines ... „ne engedd, hogy szívem gonoszságra térjen és mentegetvén mentegessem bűnömet"; szószerint: „Ne hajlítsd szívemet gonoszságra". Az ószövetségi szóhasználat nem fejezi ki mindig világosan, hogy az Isten nem oka a bűnnek, hanem csak nem akadályozza meg a rosszat. A 3—4. v. azt a fontos hitigazságot fejezi ki, hogy a bűn kerüléséhez

az ember akaratán kívül az Isten segítő kegyelme is szükséges.

... et non communicabo ... „részem se legyen abban, amit ők szeretnek".

... adhuc et oratio ... „még imádságom is az ellen szól, amiben ők kedvüket lelik. Ha majd bíráikat kősziklához verik"; — a gonoszokra váró büntető isteni ítélet.

6—7. v. A szöveg értelme bizonytalan.

audient verba mea ... „meghallják, hogy szavaim hathatósak. Mint a göröngy, melyet a mező színére a földből kiszántanak, úgy hevernek csontjaink az alvilág szélére szórtan". Csontjaink: a zsoltáros a megölt jámborokról beszél, kiknek csontjai temetetlenül szerte-széjjel hevernek, mint a szántóföldön a göröngyök; — az alvilág szélére szórtan: a sír szélén.

8—10. v. A bizalmas könyörgés szava. A tőr és a kelepce a gonoszok cselvetéseit jelenti.

cadent in retiaculo ... „essenek a bűnösök a saját hálójukba, magam pedig hadd menjek át baj nélkül rajta". A zsoltáros azt kéri, hogy a bűnösök essenek az Isten büntető kezébe, az istenfélők pedig szabaduljanak meg minden veszélytől.

141. zs. Oltalomkérő imádság.

in deficiendo ... „ha lelkem elcsügged bennem, te ismered ösvényeimet"; — ösvényeim = életem útja, (szomorú) sorsom.

periit fuga a me ... „nincs számomra menedék, nem akad, ki életemmel törődnék"; — a szent szerző

fájdalmasan panaszkodik, hogy ellenségeivel szemben védtelenül áll.

... tu es spes mea ... „te vagy az én bizodalmam, osztályrészem az élőknek földén"; — a zsoltáros súlyos helyzetében is rendületlenül bízik az Úrban; — az élők földe ez a föld, mint az emberi élet színhelye, ellentétben az alvilággal (26., 13.)

... quia humiliatus sum ... „mert felette bágyadt lettem"; — a felette nagy bágyadtság és a 8. versben említett börtön talán a babiloni fogság.

... me exspectant iusti ... „várnak az igazak engem, míg jót teszel velem"; — a zsoltáros (és az elnyomást szenvedő Izrael) azt várja, hogy az Úr meg fogja szüntetni nyomorúságos helyzetét.

142. zs. Halálra üldözött jámbor ember bizalmas könyörgése az Úrhoz.

A 142. zsoltár eredetileg az Ábsalom elől menekülő Dávid imádsága volt (Kir. II, 15., 18.), de idővel az egész zsidó nemzet imádsága lett, mert igen jól illett a babiloni fogság idejére, midőn a választott nép mint ilyen végső veszedelemben forgott.

... in veritate ... in iustitia: „hűséged ... igazságod szerint"; — Isten hűsége és igazsága a jámborok iránt ugyanegyet jelent; az ő megszabadító irgalmát.

... humiliavit in terra ... „porig alázza éltemet".

collocavit me in obscuris ... „olyan sötétségbe taszít engem, mint amilyenben a rég meghal-

tak vannak. Lelkem elszorul bensőmben, szívem háborog bennem"; — a sötétség a szerencsétlenség jelképe. A zsoltáros a sír vagy az alvilág sötétségére gondol.

memor fui dierum antiquorum ... „megemlékezem a régi időkről"; — a zsoltáros (és az imádkozó zsidó nép) a régi nemzeti történelem eseményeiben keres vigasztalást: Istennek állandó szeretetében választott népe iránt.

expandi manus meas ... a kéz kitárása az Isten felé az imádkozó ember mozdulata. A vers második része a szent szerző forró vágyódását fejezi ki az Isten után.

... faciem tuam ... „az arcodat": kegyes tekintetedet.

... viam ... az út az Úr törvénye szerint való életirány.

spiritus tuus bonus ... Istennek jó lelke az ő megszemélyesített jósága.

... in terram rectam: „síma földön".

143. zs. Egy üldözött jámbor ember könyörgése.

A 143. zsoltár az ellenségeitől zaklatott zsidó nép imádsága, valószínűleg a babiloni fogságot követő időkben. Ez a zsoltár nem annyira önálló költemény, mint inkább régibb zsoltárok egyes verseinek újabb, művészi csoportosítása.

I. — Az 1. és 2. versben az Istenre vonatkozó szóképek az Úr oltalmát fejezik ki és kivétel nélkül a 17. zsoltár 3. verséből valók.

... qui subdit populum meum ... „ő veti alám népemet": Dávid Góliát (vagy Ábsalom) legyőzése után egész Izrael meghódítását reméli. A népe-

met helyett egyes régi szövegemlékek „a népeket" olvasás mellett tanuskodnak. A népek a pogányok, kiknek meghódolását Izrael előtt a zsoltáros bizalommal várja.

3—4. v. Az emberi gyarlóság leírásában a zsoltáros a 8., 5. és 38., 6., 7. gondolataival, sőt részben ezen verseknek kifejezéseivel is él.

... quia innotuisti ei ... „Uram, mi az ember, hogy figyelembe vesszed", a Vulg. szerint: hogy előtte megnyilatkozol". A zsoltáros saját erőtlenségének tudatában egyedül az Istentől várja a pogány nemzetek alávetését és a saját uralmát (5. sk.).

5—8. v. A zsoltáros az Isten megjelenését hatalmas viharban várja, mely az egész természetet megremegteti. A leírás egyes vonásai az ószövetségi szentírásban sokszor előfordulnak.

vanitati similis ... „olyan az ember, mint a lehellet".

fulgura coruscationem ... „ragyogtass villámlást és szórd őket szerte, küldd el nyilaidat és zavard meg őket"; — Isten nyilai a villámok; — szórd őket szerte, t. i. a zsidó nép ellenségeit.

... de aquis multis ... a nagy vizek a zsoltárost érő szorongatások.

... de manu filiorum alienorum: az idegenek szószerint: „az idegenek fiai".

quorum os ... „kiknek hiúságot beszél szája, jobbjuk pedig hazugságnak jobbja" (Vulg. szerint: „a gonoszság jobbja"); — a hiúság csalárdságot jelent; — a hazugságnak (illetve Vulg. szerint: a gonoszság) jobbja kifejezés

hamis esküt jelent, mert az esküt tevő fölemelte jobbját.

II. — ... *canticum novum* ... az új ének a megszabadításért zengett háladal.

... *decachordo* ... „tízhúros lanton".

... *qui redemisti David* ... „ki ... megmented szolgádat, Dávidot a gonosznak kardjától". Dávidot a zsoltáros mint a zsidó nemzeti történelem egyik legnagyobb hősét említi, kinek Góliát fölött aratott győzelmében az Isten megszabadító irgalmának különleges tényét szemléli; — a gonosznak kardja általában a zsidó népet érő nyomorúság.

quorum filii ... „kiknek fiai olyanok, mint a fiatal palánták, ifjúságtól duzzadók; leányaik ékesek, díszesek, mint a templom oszlopok"; — ez a vers a nagy gyermekáldásra vonatkozik.

promptuaria ... „raktáraik tele vannak, ezt is, azt is szolgáltatnak".

... *abundantes in egressibus suis:* „kőfalukon nem nyílik sem rés, sem átjárás, utcáikon nem hangzik jajgatás"; a békét és biztonságot írja le: ellenség nem tör rést a város falán és senkit sem hurcolnak el otthonából. Az utcák csendje is a békés állapotot jellemzi.

144. zs. Isten nagyságának, jóságának, dicsőségének magasztalása. Az Úr örök világuralma.

I. — 4—7. v. Isten fölséges tetteinek (a választott nép történetében szemlélhető nagy, isteni tetteknek) emléke soha sem fog elveszni Izraelben.

magnificentiam ... „elmondják szentséged fölséges dicsőségét, elbeszélik csodáidat".

et virtutem... „elmondják félelmetes erődet".

8—9. v. Isten irgalmának és jóságának magasztalása.

memoriam... „nagy jóságod emlékét áradozva dicsérik, igazságodat ujjongva ünneplik".

II. — ...*et gloriam magnificentiae*... „és fölséges dicsőségét országodnak".

regnum tuum... e vers Istennek örök világuralmát fejezi ki.

14—20. v. Az Isten jóságos irgalmának, gondviselő szeretetének és igazságosságának dicsőítése.

allevat Dominus... „felemel az Úr mindenkit, aki elesik és minden elnyomottat felsegít"; — az elesetteken és elnyomottakon elsősorban a szomorú sorsban élő, ellenségeitől szorongatott zsidó népet kell értenünk.

...*omne animal*... „minden élőt".

iustus Dominus... „igazságos az Úr minden útjában és szentséges minden dolgában"; — Isten utai és dolgai az ő intézkedései és az isteni gondviselés tényei.

prope est Dominus... „közel van az Úr", t. i. oltalmával.

laudationem Domini... „hirdesse szájam az Úr dicséretét és minden élő áldja szent nevét örökkön örökké": hálaadás Istennek az egész zsoltáron keresztül magasztalt jóságáért.

145. zs. Bizalom az Úrban, az elnyomottak megszabadítójában.

nolite confidere... „ne bízzatok fejedelmekben, emberfiakban, kik nem segíthetnek"; — a fe-

jedelmek és a 3. versben említett emberfiak a pogányok uralkodói és főemberei, kikben nem lehet bízni, mert (4. vers) máról holnapra meghalhatnak.

7—9. v. Az Isten jóságának részletezése.

... *veritatem* ... „hűségét"; Isten hűsége igéreteinek teljesítésében áll.

... *advenas* ...: a jövevények a zsidó nép között békésen lakó pogányok. Az Úr megoltalmazza azokat is, akiknek semmiféle emberi támaszuk sincsen.

... *vias peccatorum disperdet:* „elpusztítja a bűnösök útait", a héber szerint: „görbévé teszi a bűnösök útját" vagyis megengedi, hogy a bűnösök eltévelyedjenek útjukon.

regnabit Dominus ... az Isten örök világuralma, melynek középpontja a Sion hegyén álló templom. A jövendölés az Egyház lelki világuralmában ment teljesedésbe.

146. zs. Isten hatalmának, jóságának, gondviselő szeretetének magasztalása.

A 146. zsoltár Isten hatalmát és jóságát magasztalja, mely Jeruzsálem ujjáépítésében, a tönkretett választott nép helyreállításában és a természet bölcs kormányzásában nyilvánul meg. Ez a zsoltár Nehemiás korából vagy kevéssel későbbi időből való. Egyes magyarázók szerint a 146. zsoltár Jeruzsálem falainak felépítését vagy az ujjáépült falnak felavatását ünnepli (v. ö. Neh. 3—6. fej.).

... *dispersiones Izraelis* ... Izrael szétszórtjai a Palesztinától távol élő zsidók, első-

sorban azok, akik a szerző idejében még nem tértek vissza Babiloniából.

qui sanat ... „meggyógyítja a megtört szívüeket, bekötözi sebeiket"; — a megtört szívüek a Babiloniában szenvedő zsidók.

4. v. Isten hatalma csodálatos módon nyilvánul meg a csillagos ég megalkotásában. A vers második része azt hangoztatja, hogy az Isten egyenként ismer minden csillagot.

... *mansuetos* ... *peccatores* ... a szelidek a sanyargatott zsidó nép; a bűnösök pedig pogány ellenségeik, elsősorban Babilonia, valamint a szamaritánusok és szövetségeseik.

praecinite ... „hálaadásul az Úrnak énekeljetek, Istenünknek lanttal zengjetek".

8—9. v. Az Úr szeretettel gondoskodik minden teremtményéről.

qui producit ... „ő sarjaszt füvet a hegyeken és növényzetet az emberek háziállatainak".

... *et pullis corvorum* ... „ő ad enni a barmoknak, a hozzá kiáltó hollófiókáknak".

non in fortitudine ... „nem a ló erejében tellik kedve, sem a férfi lábszárában öröme".

beneplacitum ... „azokban leli örömét az Úr, akik őt félik és reményüket az ő irgalmába vetik"; — a ló ereje és a férfi lábszára a harci erőt, a lovas és a gyalogos hadsereget jelenti.

147. zs. Isten gondviselő szeretetének és hatalmának magasztalása.

A héber szöveg a 146. és 147. zsoltárt egybekapcsolja; ezért követi a Vulgata szövege is a héber szöveg számozását.

quoniam confortavit ... „mert ő erősekké teszi kapuid zárait, megáldja benned fiaidat". A zsoltáros elsősorban azért ad hálát az Istennek, mert Jeruzsálem falait a babiloni fogság után helyreállította. (Neh. 3—6. fej.).

... adipe frumenti ... „és kövér búzával jóllakat".

qui emittis eloquium ... „elküldi szavát a földre, — gyorsan fut az ő beszéde"; — az Úr szava és beszéde, valamint igéje (a 18. versben) az Istennek teremtő és mindent könnyen megalkotó (= gyorsan futó) isteni parancsát jelenti, melyet a zsoltáros megszemélyesít.

qui dat nivem ... „olyan havat ad, mint a gyapjú és szórja a zuzmarát, mint a hamut"; a zuzmarát a Vulg. szerint: „a ködöt".

mittit crystallum ... „hullatja, mint a morzsát, jegét, ki állhatja ki hidegét?" A vizet megfagyasztó nagy hideg Palesztinában ritkaság számba megy.

18. v. A zsoltáros az enyhe tavaszi szellőről beszél, mely a vizek jegét megolvasztja.

19—20. v. Isten igéje itt az ő kinyilatkoztatását jelenti; törvényei és végzései a mózesi törvény. Az Úr a mózesi kinyilatkoztatással közvetlenül csak a zsidó népet készítette elő a Messiás eljövetelére; a pogány népek az igaz Istent a lelkükbe írt természeti törvény alapján ismerhették meg és a zsidók révén nyertek meghívást a messiási országba.

148. zs. Minden teremtmény dícsérje az Urat.

A 148. zsoltár megírására az okot az Isten hatalmának valamely nagyszerű megnyilvánulása

adta, mely a zsidó népet ismét naggyá tette. A Hetvenes fordítás feliratában megnyilvánuló hagyomány szerint ez a nagy esemény a babiloni fogságból való megszabadulás volt.

1—6. v. Minden égi lény dícsérje az Urat! Az egyes lények felsorolásában a szent szerző a mózesi teremtéstörténetet (Móz. I. 1.) és a 103. zsoltárt követi; Dán. 3, 57—88. is megegyezik a zsoltárban olvasható sorrenddel.

...*omnes virtutes*... Isten seregei az angyalok.

...*coeli coelorum*... az egeknek egei: a legmagasabb egek.

...*aquae*... *super coelos*... az ég felett levő vizek: a keleti világképből és az ókori zsidó népies felfogásból ismeretes égi óceán, melyet a zsoltáros költői leírásában annak a gondolatnak megerősítése végett említ, hogy minden lény dícsérje az Urat, mert — 5—6. v. — minden lény az Isten teremtménye. A szent szerző az 5. versben a teremtéstörténet „legyen" szavára gondol. — A törvény (6. v.) a természet törvénye, mely az égitestek járását szabályozza.

7—14. v. Az égi lények után a zsoltáros a föld lényeit hívja fel az Isten dícséretére.

...*dracones*... a sárkányok általában a tenger nagy állatait jelentik.

...*omnes abyssi:* „mélységes vizek".

ignis, grando... a légkör tüneményei dícsérjék az Urat. Fagy helyett a héber szöveg: „füst"-öt mond.

reges terrae... a föld királyai, feje-

delmei és bírái a pogány nemzetek uralkodói.

iuvenes et virgines... végül a zsoltáros Izrael népéhez fordul, melynek tagjait nem- és korkülönbség nélkül felszólítja az Úr magasztalására.

confessio eius... „fölsége égnél-földnél nagyobb! Felemelte népének szarvát": hatalmat adott népének; a zsoltáros valószínűleg a babiloni fogság megszüntetésére gondol. Ezért azt kívánja, hogy minden teremtmény, főleg az Isten szentjei (Izrael népe) dicsőítse az Urat.

149. zs. Az Isten országának végső diadala.

A 149. zs. az Isten szentjének, a választott népnek hálaadó győzelmi éneke. A szent szerző a 7—9. versben Izrael népének diadalmas harcait, mint a messiási kor nagy világítéletét írja le, mely az Isten országának ellenségeit meg fogja semmisíteni és az Úr birodalmát diadalra fogja juttatni.

...*canticum novum*..., új ének maga a 149. zsoltár, mint a győzelmekért mondott háladal.

...*filii Sion*... Sion fiai a zsidó nép; — az ő királyuk az Úr.

laudent nomen eius... „dícsérjék nevét körtánccal, zengedezzenek neki dobbal és lanttal".

quia beneplacitum est... „mert az Úr kedveli népét, diadalra juttatja az alázatosakat"; — az Úr kedveli népét: választott népének az ellenség fölött győzelmet ad; — az alázatosak a választott nép, kiket az 5. vers a jámboroknak nevez.

...*in gloria*... *in cubilibus suis:* a dicsőség ugyanazt jelenti, mint a 4. versben említett diadal;

— a nyugvóhely a diadalmas harcból visszatérő hősök pihenő helye.

7—9. v. A zsoltáros a saját kora diadalmas harcairól átmegy a messiási világítéletre, mely a pogányság hatalmát meg fogja törni és Isten országának (a választott népnek, illetve előképes értelemben az Egyháznak) világuralmát fogja megalapítani.

Eddig a pogányok sanyargatták az Isten népét; a messiási korban Izrael fog bosszút állni a pogányokon.

... *iudicium conscriptum* ... a megírt ítélet az az isteni parancs, mely a Szentföldön lakó kánaáni népek kiírtására vonatkozott.

150. zs. Minden lélek dícsérje az Urat!

A 150. zsoltár a zsoltárok egész gyüjteményének befejező dícsérete (doxologiája) és mint ilyen valószínűleg legújabb költeménye a zsoltárok könyvének. Amint az első zsoltár mint bevezetés röviden összefoglalta az egész zsoltárkönyvnek alapvető tanítását: az embernek igazi boldogsága az isteni törvény megtartásában áll, — úgy ez a befejező zsoltár azt a nagy igazságot vési elménkbe, hogy az ember életének végső célja: az Isten dicsőítése teljes szívünkből, teljes lelkünkből, teljes elménkből és minden erőnkből.

laudate Dominum ... dícsérjétek az Urat szent hajlékában, dícsérjétek őt az ég erős boltozataiban. Dícsérjétek őt hatalmas tetteiért, dícsérjétek őt nagyságának teljességéért. Dícsérjétek őt harsonaszóval, dícsérjétek őt lanttal és kobozzal. Dícsérjétek őt dobbal és körtánccal, dícsérjétek őt hurok-

kal és fuvolával. Dícsérjétek őt zengő cintányérral, dícsérjétek őt csengő cintányérral. Minden lélek dícsérje az Urat!"

Az Úr szent hajléka az ég; — Istennek hatalmas tettei a természet erőinek és a világtörténelem eseményeinek mindenható intézése.

3—5. v. A zsoltáros a templomi zenének néhány legfontosabb hangszerét sorolja fel. A 4. versben említett körtáncot (v. ő. 149. zs. 3.) a leányok kézi dobbal szokták kísérni. Minden lélek = minden élő lény; szép ellentét az előbb említett élettelen hangszerekkel.

O. A. M. D. Gl.